Poštarina plaćena u gotovom

BR. 6.-7. ZAGREB, LIPANJ-SRPAN[J] GOD. LXIII.

M[JESEČNIK]

GLASI[LO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA]

UREDILI: D[r. ... PROFESOR]
D[r. ...]

Serec dr. J. Alf[...]
sreski sudac Irig

SADRŽAJ:

Kontribucija u općoj havariji na brodu u balastu pod Charterom; — dr. Maroević V. Franjo iz Splita 273
Dokazna vrijednost policijskih izvidjajnih zapisnika u sudskom krivičnom postupku; — dr. Trgovčević Josip, tajnik Stola sedmorice u Zagrebu . 284
O potrebi reformiranja zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti; — dr. Dolenc Metod sveuč. profesor u Ljubljani 287
O otvaranju stečaja po službenoj dužnosti; — Hiršl Jakov, sudac Okružnoga Suda u Zagrebu . . 301
Izbrani sud; — Pavlović Djoka, odvjetnik u Petrovgradu 307
Novi društveni poredak u Njemačkoj; — dr. Šćetinec Juraj, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu 310
Da li se propis § 74. k. z. može primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne 331
Aktuelni problemi gruntovnoga knjiženja; — Tomašić Tonko iz Zagreba 333
Opet izbio problem zlata; — dr. Milobar Franjo, sveuč. profesor u Zagrebu 337
Ocjene i prikazi:
Institut za zakonodavne nauke i njegov rad; — priopćio dr. R. L. 344
Pravosudje:
a) Gradjansko 348
b) Kazneno 361
c) Upravno 363
Društvene vijesti 364
Literatura 365
Svaštice 367

MIŠLJENJE

profesora pravnoga fakulteta zagrebačkog sveučilišta Eisnera dra Bertolda i Pliverića dra Mladena

O PREDOSNOVI GRADJANSKOGA ZAKONIKA ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU

izašlo je.

Knjiga — o kojoj je bila riječ u tekstu prošloga broja — opsiže 630 stranica, a stoji D. 80. Naručuje se kod tajništva Pravničkoga društva (Svačićev trg 4, II. kat), a dobiva se i u knjižarama.

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1937.
LIPANJ-SRPANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik Broj 6. i 7.

Kontribucija u općoj havariji na brodu u balastu pod Charterom

Napisao dr. Maroević V. Franjo iz Splita

Za vrijeme prevoza dobara morem iz jedne geografske točke u drugu, prilikom nezgoda svake vrsti i bezbrojnih opasnosti, kojima su brod i teret odvojeno ili zajedno izloženi, javlja se veoma često potreba, da se učini kakav izvanredan trošak ili da se žrtva pojedinih dobara, da bi se ukupna imovina, koja u pomorskom pothvatu, dotično pogibelji sudjeluje, spasila od mnogo veće štete ili potpune propasti. Dobra, koja su takovim vanrednim mjerama spašena, dužna su, da u razmjeru svoje vrijednosti naknade troškove ili štete izvršene za opći spas.

Akt, kojim su razumno i namjerno učinjeni vanredni troškovi ili žrtve za opći spas, nazivamo aktom opće havarije. Dužnost vlasnika dobara, koja su tim aktom spašena, da razmjerno naknade štetu vlasnicima žrtvovanih dobara ili da naknade troškove onima, koji su te žrtve, dotično troškove pretrpili za opći spas, nazivamo dužnošću kontribucije. Regulacija havarije je pak postupak, koji odredjuje odnose izmedju pojedinih kontribuenata i ustanovljuje razmjere, koliko tko ima da u kontribuciji učestvuje. Kontribucija je izraz pravednosti: »Omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est.« Kontribucija potiče iz quasi kontrakta učesnika pomorske opasnosti, čija je imovina izložena skupnoj pogibelji.

Sam fakat zajedničke opasnosti pretpostavlja prije svega zajednicu imovine u vrijeme opasnosti i onda zajedničku prijetnju opasnosti toj imovini. Nema li zajednice imovine ili pak prijeti opasnost samo jednomu dijelu imovine, nema opće havarije, a dosljedno ni kontribucije. Ovo ćemo najbolje moći da vidimo i shvatimo iz konkretnih primjera.

Parobrod »West Hika« krenuo je iz Manchestera, gdje je iskrcao teret iz La Plate, prije nego li je zaključio kakav novi prevoz, za Barry Dock, gdje je imao da bude dokovan. Na putu za Barry Dock brod se nasukao. Remorker za spasavanje iz Cardiffa, pozvan u pomoć, usprkos nevremena oslobio je »West Hiku« pličine i odvukao na odredište. Trošak spasavanja i popravka šteta, koje su nastale nasukanjem pret-

stavlja ovdje tipične troškove posebne havarije, jer niti je bilo zajednice imovine, a niti je dosljedno moglo da bude zajedničke opasnosti.

Uzmimo sada drugi slučaj. Motorni brod »Silverpine«, nakrcan raznim teretom, je zašao u vodama Filipinâ u ciklon. More mu je razbilo zapovjednički most, odnijelo čamce za spasavanje i napravilo drugih šteta po palubi. Ovdje postoji zajednica imovine; postoji, ako se hoće, i zajednička opasnost; ali ne postoji svojevoljan i namjeran akt, kojim je šteta učinjena za opći spas. Tako ni ovdje ne će biti opće havarije.

Da je u prvom slučaju bio teret na brodu i da je ovdje radi zajedničkog spasa jedan dio tereta bačen u more, da se brod olakša, tada bi u prvom slučaju troškovi spasavanja, a ovdje štete nastale bacanjem tereta u more spadali u opću havariju. Ali ni u jednom ni u drugom slučaju, ni štete nastale na »West Hiki« uslijed samoga nasukanja, niti one na »Silverpineu« uslijed morske nezgode ne mogu da budu troškovi, dotično štete, koje imaju značaj opće havarije.

Konkretno dakle moramo da zaključimo, da su za postojanje opće havarije potrebne slijedeće pretpostavke:

1. Šteta ili žrtva; 2. Šteta ili žrtva mora da bude izvanredna; 3. Šteta ili žrtva mora da je učinjena svojevoljno, namjerno i razumno za opći spas; 4. U času žrtve ili štete mora da postoji zajednica imovine i da ta imovina bude izložena zajedničkoj pogibelji.

Ne ima li ma samo jednoga od ovih elemenata, tada nema ni opće havarije, a dosljedno ni kontribucije.

Kad smo tako odredili bitne elemente i značaj opće havarije, izgleda nam neobičnim problem opće havarije, dotično kontribucije na brodu u balastu t. j. na brodu, na kojem nema tereta, dakle u slučaju, kad bi manjkao rekvizit zajednice imovine. Da li pak postojanje već potpisanog Chartera t. j. ugovora o prevozu znači postojanje drugoga sudjelujućeg elementa imovine, tako da žrtve i troškovi izvršeni na brodu pod Charterom, ako postoje ostali preduslovi, imaju značaj opće havarije i daju pravo, dotično dužnost na kontribuciju, upravo je ono, što ćemo pokušati, da riješimo u daljem izlaganju.

Da nam postavljeni problem bude odmah u početku jasan, ćemo se poslužiti opet konkretnim primjerom.

Brodovlasnik parobroda »Port Elizabeth« zaključio je ugovor za prevoz 8.500 tona riže iz Saigona za Bordeaux uz vozarinu od 43 s. po toni. Parobrod je krenuo iz Mediterana, gdje se je nalazio u doba zaključenja ugovora za Indiju. Nakon prolaza kroz Sueski kanal nasukao se je u Crvenom moru. »Port Elizabeth« bio je osiguran za iznos od 40.000. Njegova vozarina, koja je na odredištu imala da iznaša oko Lstg 18.000 brutto, nije bila osigurana. Da se spasi brod sa veoma pogibeljnog položaja, pozvan je pomoćni brod iz Adena i nakon napornog rada uspjelo je, da se parobrod oslobodi i da bude doveden u brodogradilište, gdje je bio popravljen, i po tom nastavio putovanja. Za spasavanje i popravak broda učinjeni su slijedeći troškovi: spasavanje i teglenje do Adena Lstg 15.000, dokovanje u Adenu Lstg 500, popravci u Adenu Lstg 3000, popravci u Rotterdamu nakon povratka iz Indije Lstg 4000, plaće posade i troškovi Lstg 1000.

Postavlja se sada pitanje, da li se i u koliko se u ovim troškovima nalaze elementi opće havarije. U slučaju, da se na brodu nalazi teret, rješenje ne bi bilo nipošto teško. Štete nastale nasukanjem i troškovi učinjeni, da se štete poprave, dakle popravci u Adenu, dokovanje i popravci u Rotterdamu bili bi svakako troškovi posebne havarije na teret broda. U opću havariju pak pripustili bi se troškovi spasavanja i teglenja do Adena i plaće posade, a djelomično i troškovi. Ali u našem slučaju na brodu nema tereta. Nema stvarne zajednice dobara tako, da se ne bi moglo na prvi pogled da radi o drugom nego o posebnoj havariji broda, koju snosi brodovlasnik, dotično njegov osiguratelj, prema uvjetima police osiguranja.

Pri tome kao da zaboravljamo, da je »Port Elizabeth« ima zaključen ugovor i da je brodovlasnik nakon prevoza riže imao da primi ništa manje nego oko 18.000 Lstg brutto. Da je brod u času, kada se je desila nezgoda, uslijed koje je morao da poduzme gornje troškove, propao, bio bi brodovlasnik izgubio ne samo iznose, koje je već uložio u putovanje nego i sav očekivani dobitak, koji mu je nakon završenog putovanja ostao. Teško je onda reći, da u doba poduzetog akta nije postojala nikakova zajednica imovine i opasnosti, jer je pored samoga broda bila u opasnosti i ugovorena vozarina i jer su troškovi učinjeni za spasavanje broda koristili svakako brodovlasniku, koji je tim zaradio vozarinu, koja bi inače propala, da je brod bio napušten.

U praksi neki uzimaju brod i vozarinu kao istu imovinu. Vozarina se smatra od nekih čak i pripadnošću broda, koja povećava njegovu vrijednost. No u svakom slučaju ona pripada brodovlasniku. Tražiti onda kontribuciju u općoj havariji, kada se dugovanje i tražbina konfundiraju u istoj osobi, može da izgleda nepotrebnim i beskorisnim natezanjem.

Obaveze i tražbine se konfundiraju, kada se stiču u istoj ruci. To se dešava uvijek i redovito, kad je dužnik, dotično vjerovnik ista osoba, a istovremeno i jedina interesirana osoba. Postoji li više osoba s jedne ili sdruge strane, tada će prema odnošaju, koji medju njima postoji biti moguće i razne kombinacije. Ne će pak vjerovnik i dužnik biti jedina interesirana osoba, kada po sili zakona ili ugovora stanovita prava dotično obaveze mora osoba, kod koje bi se one sticale, da ustupi, dotično ima pravo da prebaci na treće osobe. U tom slučaju ne će se uopće raditi o konfuziji, jer će pravo, dotično obaveza, istog časa, kada bi morala da predje na stranku, kod koje bi utrnula, temeljem zakona ili pravnog odnosa preći na treću osobu, koja je zakonom ili pravnim odnosom odredjena.

Ovo se naročito opaža u poslovima osiguranja, gdje regresna prava osiguranika, dotično obaveze osiguranika, nastale u okviru police osiguranja, prelaze na osiguratelja. Radi toga će u našem predmetu biti uvijek potrebno praviti razliku izmedju slučajeva, gdje su brod i vozarina skupa ili pojedinačno osigurani, i slučajeva gdje nije osiguran ni brod ni vozarina.

Postavimo li se na stanovište, da onda, kada na brodu nema tereta, ne postoji opća havarija, te da dosljedno nema ni kontribucije, osiguratelj će, ako je osiguran samo brod, isplatiti brodovlasniku štetu, koju

brod pretrpi prama uslovima police osiguranja. Stvarno, brodovlasnik je osigurao brod proti stanovitom riziku. Ostvare li se okolnosti, predvidjene u polici, osiguratelj će izvršiti isplatu u ugovorenoj visini. No brodovlasnik je zapravo pored broda izložio riziku još i vozarinu. Brod je osigurao, ali vozarinu nije i glede nje se smatra sam osigurateljem. Spasivši brod, spasio je i vozarinu, koja bi bila propala, da je brod propao. Prema tome postoji na strani brodovlasnika bezrazložno obogaćenje, koje se sastoji u tome, što je on spasio vozarinu, a sve troškove koji su bili potrebni, da se brod a istodobno i vozarina spase, pretrpio je osiguratelj broda, koji nije inače dužan, da pokriva rizik vozarine.

To vrijedi za slučaj, da je osiguran brod. Ako je osigurana samo vozarina, a brod nije, tada će po shvaćanju, da ne postoji opća havarija, dotično kontribucija, kada je brod u balastu, brodovlasnik snositi sav trošak spasavanja, a osiguratelj, kojemu je vozarina bila izložena riziku, ne će imati ništa da plati. — Nije li pak osiguran ni brod ni vozarina, tada će se brodovlasnik glede obojeg smatrati sam osigurateljem i sam snositi sve možebitne štete.

Bezrazložno obogaćenje jedne stranke, koja sa dijelom svojih dobara učestvuje u pomorskom pothvatu, dotično pogibelji, koje bi nastalo na štetu druge stranke ili stranaka saučesnika u pothvatu, ili pogibelji, čija je imovina posve ili dijelom žrtvovana, ili koji su razumno i namjerno poduzeli troškove za opći spas, temeljem je svake kontribucije. Kontribucija potiče — kako smo već vidjeli — iz quasi-kontrakta sudionika u pomorskom pothvatu dotično opasnosti. Kontribucija, uvjeti kontribucije i njen opseg odredjeni su zakonodavstvima pojedinih zemalja, privatno-pravnim pravilima,*) sudskom praksom i praksom likvidatora havarija.

Kada smo vidjeli, od kakovog je značenja pitanje kontribucije, kada se brod nalazi u balastu pod Charterom i kakove to posljedice ima u praksi, ogledat ćemo to isto pitanje u svijetlu pravnih izvora, koje sam gore naveo. — Kontribucija za žrtve i štete, učinjene na brodu u balastu pod Charteron, tvorevina je engleske prakse.

Najvažnija sudska rješidba o ovom pitanju bila je odluka u sporu Hilliams v. The London Assurance Company. Istočnoindijska kompanija unajmila je brod, da ukrca u Londonu teret za jednu ili više luka u istočnoj Indiji, te da tamo uzme jedan ili više tereta prama odredbama pretstavnika kompanije i da se povrati u London. Za to putovanje, koje se je sastojalo od niza prevoza, bila je ugovorena vozarina, koja je trebala da bude isplaćena samo u slučaju sretnog prispjeća broda u London. Na račun vozarine bio je plaćen predujam od Lstg. 3000.

Brod je otputovao iz Londona, ali je u Kanalu naišao jak vjetar, koji ga je bacio na obalu kod Norea, tako da je morao da se povrati i da obavi izvjesne popravke, nakon kojih je nastavio put. Kod odredjivanja imovine, koja ima do kontribuira u općoj havariji nastao je spor. Krcatelji su zatražili od brodovlasnika, da kontribuira pored vrijednosti broda i vozarine, koju je imao da zaradi na putu do Indije, još i sa vozarinom, koju je imao da zaradi na povratku. A to zato, tvrdili su, jer bi, da je brod prilikom nezgode propao, brodovlasnik bio izgubio vozarinu i za put do Indije i za put natrag. Brodovlasnik nije pristao na takav zahtjev, motivirajući tako, što drugi dio putovanja t. j. povratak iz Indije nije još u vrijeme nezgode bio započeo.

Queens' Bench Division odbio je prigovore brodovlasnika i osudio ga, da kontribuira cijelom vozarinom. »Tvrdi se, rekao je Lord Ellenborough u obrazloženju presude, da čitava vozarina polaska i povratka nije obvezana na kontribuciju. Ali vozarina je kao cjelina bila izložena opasnosti i mogla je da bude izgubljena. Samo spašenjem i popravkom broda spašena je i ona za brodovlasnika.«

Strogo uzevši, ovaj slučaj ne bi bio istovjetan sa slučajem, koji smo si ovdje postavili, da ga raspravimo. Najveća je razlika upravo u tome, što se na brodu nalazio teret. No ne uzmemo li polazni teret, vidimo, da je postojala još jedna vozarina, a to je vozarina povratnog putovanja, koja je bila izložena riziku i čiji teret još nije bio ukrcan. Upravo radi toga, jer je i ta vozarina izložena opasnosti, jer je brodovlasnik imao pravni interes na njenom sačuvanju, postao je taj isti brodovlasnik dužan, da kontribuira u općoj havariji i sa vozarinom za teret, koji se u doba nezgode nije nalazio na brodu.

Na temelju presude u slučaju William v. The London Assurance, kaže Richard Lowndes, jedan od najvećih auktoriteta Velike Britanije u pitanju havarija, izgleda, da, gdjegod postoji vozarina, koja se dade osigurati, postoji i vozarina, koja je obvezana na kontribuciju u općoj havariji.

Da se osigura buduća vozarina, mora da postoji u vrijeme osiguranja pravna sigurnost, a ne samo vjerojatnost, da će se polučiti vozarina t. j. mora da bude ugovorena. Ta sigurnost može da bude dovedena u pitanje samo pogibeljima morske plovidbe i nezgodama, koje mogu da zadese brod ili dobra, koja imaju da se prevezu. Gdjegod postoji takova sigurnost, postoji i interes, koji je izložen pogibelji i dužnost doprinašanja, ako se poduzme akt opće havarije.

Činjenica, da se brod i vozarina stiču u rukama iste osobe, ne mijenja po engleskom pravnom shvaćanju ništa na postojanju opće havarije. U slučaju Brigelle donesena je odluka, koja je bila protivna ovomu stanovištu, ali je presuda u sporu Montgomery & Co v. Indemnity Mutual Marine Insurance Co Ltd iz god. 1900. stala na stanovište, da sticaj različitih kontribuirajućih interesa kod jedne te iste osobe na prejudicira postojanju opće havarije, i tako je konačno potvrdila gornje stanovište.

Ova posljednja odluka je donesena u raspri jedrenjaka »Airlie«, koji je krenuo iz Čilea sa teretom od 14.392 vreće nitrata za Kontinet. »Airlie« na visini La Plate zateklo je nevrijeme, u kojem je kapetan za zajednički spas broda i tereta odlučio, da posiječe glavni jarbol i tako olakša brod. Vlasnik broda, koji je ujedno bio i vlasnik tereta

*) Pod privatno-pravnim pravilima, o kojima je ovdje riječ, mislim svakako i najprije na York i Antewrpen pravila 1924., koja uvrštenjem u skoro sve vozarske ugovore i teretnice svijeta, suvereno vladaju područjem opće havarije, derogirajući čak i same pozitivne zakone.

je zatražio otvorenje postupka za kontribuciju. Osiguratelji tereta oprli su se kontribuciji. No najvažniji je njihov argumenat bio taj, da je interesent u svim sudjelujućim dobrima jedna te ista osoba, te da se to po sebi protivi svakoj kontribuciji. Pri tome su se pozvali i na raniju presudu u slučaju »Brigelle«. Sudac je ipak donio presudu u korist brodovlasnika i priznao mu pravo traženja kontribucije. U obrazloženju je po prvi put jasno i energično istaknuto načelo, da postojanje opće havarije ne ovisi o okolnosti, da li će u pojedinom slučaju da bude kontribucije ili ne. Apelacija je potvrdila ovu presudu.

»Faktično, kako je kazao sudac Mathew J. u gornjem sporu, opća havarija ne može da promijeni svoj značaj prema tome, da li u pojedinom slučaju ima mjesta kontribuciji ili ne«. Opća havarija je akt, djelo, a kontribucija je postupak, kojim se izravnavaju štete nastale općom havarijom. Koliko će koja stranka imati da naknadi i da li će što imati da plati ili pak da primi, pitanje je kontribucije i konkretnoga slučaja. Ako je ista osoba jedini interesent u svim sastavnim dijelovima imovine u pomorskom pothvatu, ta osoba može riziko da snosi sama ili da ga osigura. Ako sama nosi čitav riziko, sve se obaveze i tražbine u njoj samoj usredotoče i utrnjuju. Ako ga je osigurala i u razmjeru, u kojem ga je osigurala, njene obaveze ne utrnjuju, već prelaze u razmjeru osiguranja na osiguratelje, koji moraju da obaveze osiguranika ispune, a njihove tražbine preuzimaju na sebe, ako su i u koliko su činidbe za svoje osiguranike izvršili.

Britanski Marine Insurance Act 1906. godine dao je tendencijama prakse konačni izraz, odredjujući u čl. 66., da će se odgovornost za slučaj, da se brod, teret ili vozarina ili bilo koja dva od ovih elemenata nalaze u rukama iste osobe, glede kontribucije odnosnih osiguratelja u općoj havariji odredjivati, kao da se radi o različitim osobama.

Sadanja praksa engleskih sudova, kojom ide uporedo i praksa engleskih likvidatora, smatra svaki imovinski dio pomorskog pothvata kao posebnu imovinu te dozvoljuje kontribuciju za akte opće havarije i onda, kad su ti dijelovi u vlasnosti jedne te iste osobe. Istodobno pak priznaje kao akt opće havarije svaki izvanredan trošak ili žrtvu, učinjenu namjerno i razumno za zajednički spas, čim postoje barem dva interesirana dijela imovine, koji će biti pozvani da kontribuiraju. Da li će ti kontribuirajući elementi, radilo se ili o brodu ili o teretu ili vozarini, pripadati jednoj ili više osoba, to za postojanje opće havarije nije bitno, jer ona postoji neovisno od kontribucije. Glavni je zahtjev, da su sastavni elementi u času opasnosti t. j. u času poduzimanja akta opće havarije opstojali, makar u formi ugovorene tražbine za vozarinu, jer se ta tražbina, pošto je izložena riziku, može uvijek da osigura, i onda, da je postojala zajednička opasnost.

Uz ovakov epretpostavke se priznaje kao akt opće havarije svaki izvanredan trošak ili žrtva, učinjena razumno i namjerno za opći spas i onda, kad je brod u balastu, ali pod Charterom. Tu već postoje dva posebna interesa: jedan na brodu, a drugi na vozarini. Oba se ova interesa mogu da osiguraju, a ako se nešto poduzme za opći spas, logično je, da oba moraju da kontribuiraju.

Tako englesko zakonodavstvo i praksa, koje donekle slijedi i praksa U. S. A. Zakonodavstva ostalih pomorskih nacija stoje, uz veoma male iznimke, na oprečnom stanovištu. Materijalna zajednica broda i tereta postavljena je u većini zakonika kao conditio sine qua non opće havarije. Definicije opće havarije ili pak odredbe, koje se na opću havariju odnose prama pojedinim kodeksima, to najbolje pokazuju.

Lex Rhodia de iactu ne definira opću havariju. Ona samo predvidja kontribuciju broda i tereta. Vozarinu ne spominje. Sadanje zakonodavstvo odredjuje ovako:

Francuski zakonik u §-u 401.: Sont avaries communes les depenses extraordinaires faites et les damages foufferts volontierement pour le bien et le salut commun du navire et des marchandises...

Njemački zakonik u §-u 702.: Alle Schaden, welche dem Schiff oder der Ladung oder beiden aus Zwecke der Erretung, beiden aus einen gemeinsamen Gefahr bei dem Schiffen von dem Kapitän oder auf dessen Geheiss vorsätzlich zugefügt werden...

Talijanski zakonik u §-u 643.: Sono avarie comuni le spese straordinarie ed i danni sofferti volontariamente per il bene e la salvezza comune della nave e del carico.

Holandeski zakonik u §-u 699. st. 2... štogod je za zajednički spas i korist broda i tereta bačeno u more...

Švedski zakonik u §-u 142.: sva šteta nanesena hotimično brodu ili teretu sa namjerom, da ih se spasi od pogibelji, koja prijeti obojici skupa.

Norveški zakonik u §-u 69.: šteta i gubitak uzrokovan žrtvom, učinjenom za spas broda i tereta od teških nezgoda...

Danski zakonik: hotimično učinjene štete i svi hotimično poduzeti troškovi i žrtve, da se izbjegne neposredna pogibelj broda i tereta.

Španjolski zakonik: svi gubici i štete namjerno učinjene, da se spasi brod ili teret ili oboje skupa.

Argentinski zakonik: troškovi i štete nastali kao posljedica akata, poduzetih nakon potrebnog savjetovanja za zajednički spas života, broda i tereta od dana krcanja i odlaska do dana dolaska i iskrcanja.

Code de Commerce, koji od vremena Ilirskih pokrajina važi kod nas u Dalmaciji kao pisani zakon, a u Hrvatskom Primorju kao običajno pravo, ne definira, kako smo vidjeli, opće havarije. U svojem čl. 401. on samo odredjuje, da će troškove i žrtve nastale aktom opće havarije snositi teret i polovina broda i vozarine. Ne obazirajući se na nesavremenu i neopravdanu odredbu, da brod i vozarina doprinašaju polovinom vrijednosti, vidimo jasno po stilizaciji citiranog člana, da je sa gledišta imovine, koja učestvuje u opasnosti, konstitutivnim elementima opće havarije zajednica broda i tereta, a dosljedno i vozarine.

Zakon, postavljajući taj zahtjev, pretpostavlja zajednicu ovih elemenata u času poduzimanja akta opće havarije. To je ideja, koja vlada i u ostalim kodeksima — samo s razlikom, što su neki od njih izričito to istaknuli. Za vozarinu moramo napomenuti još ovo. Dužna je, da kontribuira samo ona vozarina ili dio vozarine, koji je izložen riziku. To je obično ona ili onaj dio vozarine, koji se ima da plati na odredištu. Prema tome može se lako desiti, da za slučaj, da je vozarina plaćena unaprijed, i onda, kada se teret nalazi na brodu, vozarina ne kontribuira, jer unaprijed plaćena vozarina normalno po većini vozarskih ugovora pripada brodovlasniku, stigao brod na odredište ili ne.

Prema idejama gore navedenih zakona priznati kontribuciju u općoj havariji za akte, koji su poduzeti na brodu u balastu pod Charterom, nije moguće, jer fali ono, što je po njima najbitnije za kontribuciju i za postojanje opće havarije, a to je materijalna zajednica interesa, dotično imovine, koji su izloženi pogibelji i tako pozvani, da kontribuiraju.

Ovo je gledište teško opravdati. Ono polazi — kako je već istaknuto — sa stanovišta materijalne zajednice broda i tereta, koja sudjeluje u pomorskoj pogibelji, tako da je po tom gledištu akt opće havarije samo onaj akt, koji je razumno i namjerno poduzet, da se spasi od zajedničke pogibelji i brod i teret.

*

Stanovište, do kojega je došla britanska praksa i koje je tamošnje zakonodavstvo sankcioniralo, stoji u opreci sa evropskim stanovištem o nuždi materijalne zajednice dobara u zajedničkoj opasnosti. Praktički sva razlika izmedju britanskoga i evropskoga stanovišta leži u pitanju, da li osiguratelj ima stranci interesiranoj u dva ili više elemenata pomorskog podhvata da naknadi štetu i ima li on prema istoj toj stranci ili prema drugim osigurateljima pravo na kontribuciju.

Osiguratelj, koji osiguraniku naknadi štetu ili izvršene troškove u smislu police osiguranja, ulazi po sili zakona ili po samim odredbama police u sva osiguranikova prava. Upravo radi ovoga zakonskog nasljedjivanja prava javlja se pitanje, da li prava i obaveze iz kontribucije utrnjuju, kada se steku u rukama iste osobe. Na to će svakako trebati negativno odgovoriti, kada se uzmu u obzir zemlje, gdje je to riješeno propisom zakona kao u Engleskoj Marine Asurance Actom 1906. godine.

Prije svega, kada su dvije ili više imovina, koje sudjeluju u pomorskom pothvatu, dotično opasnosti, združene u istoj ruci, njihova je zajednica samo formalne naravi. Faktično, svaka od njih ima svoju posebnu sudbinu. Radi te posebne sudbine, koja osobito dolazi do izražaja, kada je samo jedan dio te imovine osiguran ili kad je sva osigurana, ali kod raznih osiguratelja, potrebno je voditi pažnju o potrebitim diferencijacijama. U svim tim slučajevima osiguratelj dolazi u prava, koja osiguraniku pripadaju na temelju zakona, ugovora ili običaja prama saučesnicima u podhvatu, tako da ništa ne priječi osiguratelja, da traži od drugih osiguratelja ili samog vlasnika dobara, da za onaj dio imovine, koji nije osigurao, snose dio troškova ili žrtava izvršenih za opći spas. To su bili razlozi, da engleska praksa nije usvojila načelo,

da opća havarija pretpostavlja sudjelovanje broda, tereta i vozarine u opasnosti, već priznaje kao akt opće havarije svaki akt poduzet za opći spas imovine, koja je izložena zajedničkoj pogibelji ne precizirajući, kakova je ta imovina i od koliko dijelova mora da se sastoji. Svakako, da je jedan od takovih elemenata imovine i ugovorena vozarina, pa makar na brodu u vrijeme akta havarije još i ne bilo ukrcanog tereta. Inače se dešava, da se brodovlasnik može obogatiti na račun osiguratelja ili pak osiguratelj na račun brodovlasnika ili drugog osiguratelja.

Pravila York i Antwerpen 1924. ne naredjuju izričito, koji elementi moraju da učestvuju u pomorskom pothvatu, dotično pogibelji, da se izvanrednim troškovima, dotično žrtvama poduzetim za opći spas, prizna značaj opće havarije. Pravilo A definira opću havariju kao onaj i samo onaj akt, kojim je takav izvanredan trošak ili žrtva namjerno i razumno učinjena ili pretrpljena za zajednički spas, da se sačuva od pogibelji imovina, koja učestvuje u zajedničkoj pomorskoj opasnosti. U ovoj se definiciji nigdje ne spominje, da pored broda mora da bude u opasnosti i teret. Umjesto običnog izraza »zajednički spas broda i tereta«, koji nalazimo kod većine pomorskih zakonodavstava ovdje se govori u engleskom tekstu Pravila samo o p r o p e r t y. Najbolji engleski riječnik O x f o r d D i c t i o n a r y tumači izraz p r o p e r t y kao ono, što se posjeduje, kao stvar ili stvari koje posjeduje jedna ili više osoba, kao posjed ili zbir posjeda. U hrvatskom jeziku će tu najbolje odgovarati izraz imovina prema riječi p r o p r i e t é, upotrebljenoj u francuskom tekstu, a tako i prema talijanskoj p r o p r i e t à, jer izraz imovina uključuje posjed stvari i prava, a pod izrazom imovina mi sve to zbilja i razumijevamo.

Jasno je onda, da York i Antwerpen Pravila 1924. god. ne traže, da u pomorskom pothvatu, dotično pogibelji sudjeluju samo materijalna dobra, već da se zadovoljavaju tim, da pored broda učestvuju i prava, medju koja spada svakako i ugovorena vozarina. Istodobno može se reći, da Pravila ne navadjaju, koliko dijelova imovine mora da sudjeluje u pogibelji, da bi postojao akt opće havarije. Da tih dijelova imovine bude više od jednoga, razumijeva se samo od sebe, jer tada više ne bi bilo zajednice, te bi se radilo samo o posebnoj havariji.

Ako pogledamo pravilo XVII. naći ćemo slijedeće:

»Kontribucija će se za opću havariju izvršiti na temelju postojećih čistih vrijednosti imovine na kraju pothvata, kojima će se dodati iznosi, priznati u općoj havariji za žrtvovanu imovinu . . .«

Ovdje najprije činjenica, da se spominje ponovno imovina a ne brod i teret, može lako da nas ponuka, da zaključimo, da se zbilja York i Antwerpen Pravila 1924. god. oslanjaju na englesku tezu o ugovorenoj vozarini kao čimbeniku, koji pretstavlja posebnu imovinu i koji je pozvan na kontribuciju, čim je bio u zajedničkoj opasnosti, bez obzira na to, da li ima na brodu tereta ili ne. No ako pročitamo Pravila pomljivo od početka do kraja, pored samog naziva »imovina«, koji je nov i koji je u ovoj materiji po prvi put upotrebljen, poslije nego se je pojavio u Marine Insurance Actu 1906. god., naći ćemo, da za ovu

tezu govori isto toliko argumenata, koliko ih govori i protiv nje. Kad se je sastala konferencija u Stockholmu, bili su engleski pretstavnici predložili da se kao dodatak Pravila XVII. postavi slijedeća odredba:

»Kada je brod u balastu, ali je već pod Charterom, brod i čista vozarina obračunata kao gore, doprinašat će u općoj havariji«.

Uslijed protivljenja skoro svih delegata bio je prijedlog Engleza odbijen. Kada je dakle konferencija kao najpozvaniji tumačitelj Pravila, koja je sama postavila, odbila da primi predloženi dodatak, trebalo bi, da bude niječno riješeno, barem za sada, pitanje, da li postoji opća havarija i dužnost kontribucije za djela učinjena za opći spas na brodu u balastu pod Charterom.

Engleska je medjutim nastavila uza sve to svojom praksom, tumačeći i dalje York i Antwerpen 1924. god. tako, da dopuštaju njihovu primjenu i onda, kad je brod u balastu pod Charterom. Poslije takove odluke britanskih likvidatora javlja se pitanje, kako mogu stranke da postignu primjenu York i Antwerpen Pravila 1924. god. na konkretne slučajeve.

Da bi se razumjelo ovo pitanje, treba navesti slijedeće. Pravila York i Antwerpen 1924. god., kako sam već rekao, nisu nigdje zadobila snagu zakona. Do njihove primjene dolazi se u konkretnim slučajevima sporazumom stranaka. Obično se to postizava tako, da se u teretnicu ili u vozarski ugovor, bilo napose bilo zajedno, uvrsti klauzula, da će se opće havarije likvidirati prema spomenutim pravilima.

Svi će se sporovi, koji nastanu iz djela, koja jesu ili kojima se hoće da dade značaj opće havarije, riješiti po Pravilima York i Antwerpen 1924. god., kada je klauzula o njihovoj primjeni sadržana u vozarskom ugovoru ili u teretnici. Gdje je privola stranaka izražena u zajedničkom potpisivanju vozarskog ugovora ili teretnice, tamo će se na odredjeni slučaj namjesto zakonodavstva onog mjesta, u kojem se likvidacija havarije ima da obavi, primijeniti York i Antwerpen Pravila 1924. god. Njihova primjena će moći, da djeluje i proti trećim osobama, koje nisu učestvovale u sklapanju vozarskog ugovora i koje nisu potpisale teretnice, ali koje su došle u odnošaj iz pomorskoga prevoza prihvatom teretnice, koja sadržaje klauzulu o primjeni Pravila. Izvan vozarskog ugovora ili teretnice ta klauzula ne će imati djelovanja.

Vozarski ugovor možemo ukratko da označimo kao ugovor izmedju brodovlasnika i druge strane, koja može biti krcatelj ili ne, kojim se brodovlasnik obvezuje, da će odredjenu stvar ili količinu stvari prevesti morem iz jednoga mjesta u drugo uz zakonsku dužnost čuvanja, a drugi, da će za to platiti odredjenu cijenu. Dužnost prevoza stvari iz jednoga mjesta u drugo dotično platiti odredjenu cijenu sadržaje u sebi još čitav niz medjusobnih prava i dužnosti, kojima je cilj, da obezbijede stranke za sve možebitne štete. Osim prvotnog ugovorača dolazi u odnos sa brodovlasnikom svaki legitimirani posjednik teretnice. No izvan ovih lica prema trećim osobama vozarski ugovor ni teretnica nemaju pravnog učinka. Likvidiranje opće havarije na brodu u balastu pod Charterom nema pak da riješi kakav spor, koji bi proizlazio bilo iz teretnice ili iz vozarskog ugovora, jer ono, što se ne smije da zaboravi

je to, da na brodu nema tereta. U opasnosti je interes u brodu i interes u zaradi ugovorene vozarine. I jedan i drugi su interes brodovlasnika, koji su ipak, iako se stiču u istoj osobi, dva odvojena interesa. Ako se brod ili vozarina osiguraju, tada će imati interes u sretan završetak pothvata još i osiguratelji. Ako sada ovo primijenimo na naš slučaj i pokušamo, da nadjemo opravdanja za primjenu Pravila u smislu vozarskog ugovora i teretnice na likvidaciju opće havarije, vidimo najprije, da do ukrcanja tereta na brod za stranke ne postoje druge obaveze, nego za brodovlasnika, da preda u odredjeno vrijeme odredjeni brod u stanju sposobnom za plovidbu, podoban da primi ugovoreni teret, a za drugog ugovorača, da ukrca ugovorenu količinu robe u ugovoreno vrijeme. Stranke tek dolaskom broda u odredište, dotično početkom krcanja pristupaju izvršenju ugovora i tek tada stupaju na snagu ostale odredbe vozarskog ugovora, medju koje spada i klauzula o primjeni York i Antwerpen Pravila 1924. god.

Prema tome, dok nema na brodu tereta, postoji samo obvezni odnošaj izmedju brodovlasnika i ugovorača. Ni brod ni teret nisu stupili u nikakovu zajednicu, koja bi omogućila primjenu Pravila. Pored toga u slučaju, koji smo si postavili, da ga riješimo, od ugovorača, koji su učestvovali u sklapanju vozarskog ugovora sudjeluje u riziku samo jedno lice i to brodovlasnik Tražiti onda, da se posredstvom jednog pravnog odnosa, koji je nastao iz drugih razloga i sa različitim ciljem, koji radi o različitim imovinama, a sklopljen je čak i sa trećim osobama, primijene pravna pravila, predvidjena za rješavanje tog odnosa, na drugi odnos, koji sa prvim ima zajednički samo prvog kontrahenta i to brodovlasnika, stavlja čovjeka u položaj, iz kojega se može osloboditi samo fikcijom ili specijalnom zakonskom ili ugovornom odredbom.

Takovom specijalnom ugovornom odredbom služi se britanska praksa, uvrštavajući u police osiguranja klauzulu, da će sve opće havarije biti likvidirane po pravilima York i Antwerpen 1924. god., kadgod je u vozarskom ugovoru predvidjena takova likvidacija. Takovo je protezanje djelovanja vozarskog ugovora u načelu protivno funkciji, koju taj ugovor ima, ali pošto se tu ne radi o ius cogens i pošto stranke mogu slobodno da urede svoje ugovorne odnose, to im je i ovdje bilo dopušteno, da tako učine.

U naslovu ovoga prikaza istaknut je problem kontribucije u općoj havariji na brodu u balastu pod Charterom. Prikazujući stanje zakonodavstava i prakse u svijetu u ovoj stvari, naišli smo na još jedan problem. To je problem opće havarije za slučaj, da se brod i teret nalaze u vlasnosti iste osobe. Oba ova problema su usko povezana. Njihovo rješenje zavisi uvijek, kako smo vidjeli, o pozitivnim propisima i praksi pojedinih nacija.

Stanovištu engleske prakse oprečno je stanovište skoro svih ostalih nacija. Isto tako protivno je i stanovište našeg zakonodavstva. Za našu praksu to ne bi mogao da kažem, jer pomorske prakse kod nas na žalost i nema. Svakako da englesko stanovište, djelujući ex aequo et bono, znači korak naprijed prema našemu i evropskomu stanovištu, a vjerujem da će doći vrijeme, kada će razvojne tendence te opreke izgladiti.

Dokazna vrijednost policijskih izvidjajnih zapisnika u sudskom krivičnom postupku

Napisao dr. Trgovčević Josip, tajnik Stola sedmorice u Zagrebu

Stupanjem na snagu krivičnoga postupnika od 16. veljače 1929. postade, u pomanjkanju istovjetnog propisa § 81. al. 3. (na koncu) hrvatskoga kaznenoga postupnika od 17. svibnja 1875., otvorenim i spornim pitanje vrijednosti policijskih izvidjajnih zapisnika u sudskom krivičnom postupku.

Pomanjkanje izričite odredbe u krivičnom postupniku, kojom se stavlja pod udar ništavosti upotreba policijskih zapisnika kao dokaznoga sredstva, izazvalo je u našem krivičnom sudovanju, naročito u krivičnom sudovanju naših viših sudova, spornost navedenoga pitanja, koje je gotovo redovito bilo rješavano u pravcu priznanja dokazne snage takvim zapisnicima, i to bez razlike.

Da je medjutim zakonodavac krivičnoga postupnika, stavljajući općenito pod udar ništavosti upotrebu policijskih izvidjajnih zapisnika (§ 336. br. 4. k. p. u vezi s § 337. odj. 3. k. p.), smatrao posve suvišnim napose i izričito zaprećivati ništavošću u § 93. k. p., već i s obzirom na osnovna načela krivičnoga postupnika, pa da je prema tome pravno stanje toga pitanja i nakon stupanja na snagu krivičnoga postupnika ostalo isto i nepromijenjeno kao i u vrijeme kreposti hrvatskoga kaznenoga postupnika, pokazat će dalje izvadjanje.

Sva pravna pitanja iz područja krivičnoga postupnika, pa i postavljeno pitanje dokazne vrijednosti policijskih izvidjajnih zapisnika, moramo prosudjivati stojeći na čvrstom temelju osnovnih načela krivičnoga postupnika, napose načela usmenosti i neposrednosti, koja prožimaju čitav glavni pretres pred prvostepenim sudom, a donekle i javni pretres pred okružnim ili apelacionim kao prizivnim sudom povodom priziva. Načelo usmenosti i neposrednosti traži, da se čitaju samo oni spisi, bez kojih se odredjene okolnosti ne mogu utvrditi (n. pr. zapisnik o paranju usmrćenoga, o uvidjaju, umrlih svjedoka, saokrivljenika i t. d.), i to samo, ako su u pripremnom postupku te radnje bile izvršene, da po »zakonu vrijede« (arg. a contr. iz § 336. br. 4. k. p.).

Da po zakonu vrijede samo radnje, izvršene u sudskom pripremnom postupku, proizlazi iz §§ 262. odj. 1. i 263. odj. 1. k. p. savezno s § 1. k. p., koji imaju pred očima čitanje samo zapisnika, sastavljenih od suda u sudskom pripremnom postupku. Nema, dakle, ni govora o čitanju policijskih izvidjajnih zapisnika, što je konačno i logična posljedica propisa § 93. odj. 2. k. p., koji odredjuje, da »nikada ne može policijska vlast preduzeti formalno saslušanje okrivljenika, svjedoka i vještaka, a po pravilu ni druge izvidjajne radnje«, pa dosljedno tome i ne nalaže nikakvoga jamstva za istinitost sadržaja policijskih zapisnika.

Time je samim zakonom oduzeta snaga dokaza izvidjajnim zapisnicima policijskih vlasti, što konačno potvrdjuje i odj. 3. istoga §-a, koji policijskoj vlasti uz stanovite pretpostavke izuzetno dopušta, da izvrši uvidjaj i pretresanje stana i lica, te da o tim radnjama načini zapisnike, koji se mogu upotrijebiti kao dokazno sredstvo samo onda, ako su odmah dostavljeni istražnomu sucu sa obrazloženjem neodložne potrebe, pa ih je istražni sudac, ispitavši potpunost, odobrio ili naredio obnovu ili dopunjenje postupka. Odobrenjem, koje pravilno ima uslijediti u obliku rješenja, naredjenjem obnove ili dopunjenjem postupka sa strane istražnoga suca, samo ti netom navedeni zapisnici policijskih vlasti dobivaju značenje i vrijednost zapisnika o sudskom uvidjaju, o sudskom pretresanju stana i lica, pa se prema § 262. odj. 1. k. p. imaju na pretresu pročitati kao dokazno sredstvo.

Iz rečenoga proizlazi, da krivični postupnik isključuje kao dokazno sredstvo: čitanje zapisnika policijskih vlasti o saslušanju lica (§ 263. odj. 1. k. p.), kao i upotrebu policijskoga uvidjaja, pretresanja stana i lica, ako ovi zapisnici nisu odmah priopćeni istražnomu sucu i od ovoga odobreni (§§ 93. odj. 3. i 262. k. p.), pa protivnim postupkom sud počinja povreda formalnoga zakona iz § 336. br. 4. k. p., koja radja relativnom ništavošću postupka uz pretpostavke § 338. odj. 3. k. p.[1])

Pogrješno je stoga shvaćanje, koje — usuprot rečenoga — načelom slobodnoga sudačkog uvjerenje nastoji opravdati dokaznu snagu takvih policijskih izvidjajnih zapisnika, jer sadržaj toga načela nije u slobodnoj sudačkoj ocjeni pitanja, koja se dokazna sredstva i u kojem obliku mogu upotrijebiti, već bitnost njegova leži u slobodnoj ocjeni suca, koje će dopušteno dokazno sredstvo upotrijebiti za dokaz pojedine činjenice.[2])

Da su gornja izvadjanja zakonski osnovana, jer su logična posljedica načela usmenosti i neposrednosti glavnoga pretresa pred prvostepenim sudom, najjasnije će nam pokazati ponajčešći slučaj, da sud dolazi u priliku ocjenjivati dokaznu vrijednost optuženikova priznanja pred policijom, koje je optuženik kasnije pred sudom porekao. Dokaznu vrijednost takovoga porečenog priznanja, kao i sve ostale dokaze, ima presudni sudac ocijeniti po svojem slobodnom uvjerenju, a može ga uvažiti kao dokazno sredstvo samo onda, ako se u optuženikovom priznanju stiču sve zakonske pretpostavke za valjano priznanje. U takvom ocjenjivanju, da li je naime priznanje pred policijom doista izraz slobodne volje, dano u svijesnom stanju, jasno, potpuno, potanko i savršeno (§§ 159. i 254. k. p.), potrebno je, da presudni sudac dodje u neposredni dodir ne samo sa optuženikom, nego i sa licima, pred kojima je to priznanje položeno, da ih čuje i vidi, pa da na osnovu žive riječi i izjava tih lica čini neposredna opažanja, stiče neposredne utiske, razjašnjuje ono, što mu je nejasno, — i tako stvara valjane i ispravne zaključke.

---

1) Ogorelica, Kazneno procesualno pravo, str. 462. i 611.; Marković, Učbenik srpskog krivičnog postupnika, str. 455. i 567.; Čubinski, Komentar zakonika o sudskom krivičnom postupku, str. 227. i 579.

2) Ogorelica, l. c. str. 429.

Dakle, samo takvim postupkom, a ne mrtvim zapisnikom, može sud doći do materijalne istine u optuženikovom priznanju, koje tek tada, uz ostale izvidjene činjenice, daje sudu valjanu podlogu za izricanje osudjujuće presude. Protivnim postupkom sud vrijedja bitna načela postupka o obrani, na koja mora paziti već po suštini postupka (§§ 336. br. 5. i 338. odj. 3. k. p.), jer pretvara usmeni i neposredni postupak u pismeni i posredni postupak, dajući bezuslovnu dokaznu snagu policijskim izvidjajnim zapisnicima, koju tek u izuzetnim slučajevima, uz pretpostavke §§ 262. i 263. k. p., imaju sudski izvidjajni ili istražni zapisnici.

Iz svega izloženog proizlazi, što valja ponovno naglasiti, da policijski izvidjajni zapisnici, sa izuzetkom onih iz § 93. odj. 3. k. p., nemaju nikakve procesne vrijednosti, a vrijednost njihova može biti samo za vlastitu uputu državnoga tužioca radi pokretanja sudskoga krivičnoga postupka i radi pribiranja dokaza u tom postupku, pri čem ostaje nepovrijedjeno pravo optužbe staviti pod dokaz izvjesne pravno odlučne okolnosti iznesene i utvrdjene tokom policijskih izvidjaja. Tako i okolnost optuženikova priznanja pred policijom, kao svako vansudsko priznanje pred privatnim licem,[3]) može optužba staviti pod dokaz preslušavanjem dotičnih lica kao svjedoka, pred kojima je uslijedilo takvo priznanje,[4]) jer će istom tada sud, u kontradiktornom usmenom postupku po svojem slobodnom uvjerenju moći ocijeniti, da li je takvo priznanje izraz slobodne volje ili posljedica sile, prijetnje, obećanja, obmane (§ 155. k. p.), postavljanja kapricioznih i sugestivnih pitanja (§ 154. k. p.) i slično.

Konačno nije na odmet istaknuti u potkrepu ovih izvadjanja propis § 29. odj. 2. zakona o državnom sudu za zaštitu države od 24. listopada 1930., koji svojim ovlaštenjem državnomu sudu za zaštitu države u Beogradu, da može upotrijebiti policijske zapisnike ocjenjujući krivnju optuženikovu, čini iznimku i time potvrdjuje prije izloženo pravilo krivičnoga postupnika, da takvi zapisnici ni u kojem slučaju ne mogu doći do uporabe kao dokazna sredstva pred redovnim krivičnim sudovima.[5])

Protivno shvaćanje ruši osnovna načela krivičnoga postupnika: usmenosti, neposrednosti, slobodnoga sudačkog uvjerenja i materijalne istine, a time i čitavu zgradu krivičnog postupnika, na kojima ona počiva.

Sve su to bile misli vodilje kod donašanja rješenja Stola sedmorice kao kasacionog suda u Zagrebu od 11. ožujka 1937. Kre 650/2-36.[6])

---

[3]) Lohsing, Österreichisches Strafprocessrecht, str. 280 nap. 21; Gerichtszeitung, god. 1879. str. 313.

[4]) Marković, l. c. str. 415.; Gerichtszeitung, god. 1879., str. 314.

[5]) Dr. Jančiković Tomo: Vrijednost policijskih spisa u sudbenom kaznenom postupku. (»Mjesečnik« god. 1935. str. 1. i slijed.).

[6]) To je rješenje otisnuto u predjašnjem broju »Mjesečnika« na str. 267.

O potrebi reformiranja zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti

Napisao dr. Dolenc Metod, sveuč. prof. u Ljubljani.

I. Uvod. — Iz povijesti naslovnoga zakona — koji ćemo dalje ukratko nazivati Zosz — spominjemo, da je vlada još god. 1924. podnijela Narodnoj skupštini projekt zakona o suzbijanju korupcije, ali do rasprave o njem nije ni došlo. Taj su projekt preudesili i ponovno predložili sami narodni poslanici; prvi medju njima ga je potpisao g. Davidović Ljuba — kao inicijativni prijedlog 2. lipnja 1928. Ali ni ovaj prijedlog nije došao do rasprave u Narodnoj skupštini. Naslovni zakon — Zosz — je bio obnarodovan 30. ožujka 1929.; ali on nije zadovoljio javnost. Dana 29. srpnja 1933. skupina senatora je pokrenula u senatu novi prijedlog za zakon »o suzbijanju korupcije u javnoj službi«. Ovaj inicijativni prijedlog je potpisao kao prvi senator Dim. Ilidžanović. Prijedlog je bio predmetom rasprave u komisiji, koju je Ministarstvo pravde bilo obrazovala naročito u tu svrhu. Komisija je dala svoje mišljenje u elaboratu kao projektu »Zakona o suzbijanju zloupotreba u zvaničnoj dužnosti«. Bilo je to 24 veljače 1924. Ali se tadanji ministar pravde g. dr. Kojić nije složio s tim projektom komisije, nego je obrazovao novu komisiju od 6 članova, kojoj je dne 8. travnja 1935. dao nalog, da izradi novi projekt prema njegovim intencijama. Do izvršenja toga naloga nije došlo, jer je njegov nasljednik u Ministarstvu pravde g. dr. Auer obrazovao opet novu komisiju, povjerivši prije toga predsjedniku Stola sedmorice dru E. Čimiću i pretsjedniku Apelacionoga suda dru A. Vragoviću, neka oni za ovu komisiju sastave nacrt projekta. Ovaj nacrt bio je prilično brzo gotov, a njegovi autori dadoše mu naslov »Zakon o zaštiti čistoće i pravilnosti vršenja službenih dužnosti«. O nacrtu je vijećala naročita komisija od 5 članova u vremenu od 11. do 30. rujna 1935. Ona je na temelju toga vijećanja izradila projekt »Zakona o suzbijanju nepravilnosti u vršenju javne i privatne službene dužnosti (korupcije)«.

S ovim navodima htjeli smo pokazati, da pitanje, kako treba suzbijati korupciju, još nije konačno riješeno. Nije naša namjera, da rušimo ispravnost kriminalnopolitičkih misli u zakonu od 30. ožujka 1929. o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti (Sl. N. br. 78.); naprotiv, mi bi preporučili još strože mjere. Ali s tehničke strane ovaj je zakon u današnjem obliku zaista tako nejasan, da judikatura s njime muku muči, kako bi ga primjenjivala, da kod primjenjivanja ne bi dirala u krivično-pravna načela, priznata u općem dijelu k. z.

Zosz je bio radjen brzo. Dana 30. ožujka 1929. je dobio najvišu sankciju, 3. travnja je bio već obnarodovan. Čl. 1. kaže, da dobivaju obaveznu snagu propisi §§ 133. i ostali iz k. z. odmah, a čl. 18. je odredjivao, da dobije čitav taj zakon obaveznu snagu poslije 15 dana od dana obnarodovanja. Razlika od 19 dana doduše nije bila od velikog značaja, a izgleda da nije bila ni zapažena od redaktora. Ali to bi bilo još najmanje! Odnošaj ovoga zakona prema krivičnom zakoniku i zakoniku o krivičnom sudskom postupku morao bi biti točno i jasno odre-

djen, a vidit ćemo, kako je redakcija uspjela ... Judikatura u krivično-pravnim pitanjima iz ovoga zakona pokazuje nam, kako se različito tumače njegovi propisi kod naših kasacionih sudova... Prirodno, kada nema jedinstvenoga najvišeg suda. Razilaženje judikata kasacionih sudova vodi do pravnoga stanja, koje nije u skladu s ustavnim propisom, da su svi gradjani pred zakonom jednaki, iako rado priznajemo, da svi kasacioni sudovi, koji se u svojim judikatima ne slažu, sude po svojoj najboljoj volji.

II. Pitanje primjenjivanja uslovne osude. — Imamo n. pr. razilaženja judikata u pitanju, da li je uslovna osuda kod delikta iz čl. 1. i 3. ovoga zakona dopustiva ili ne. Za prve 3, 4 godine po obnarodovanju zakona predvladjivalo je mišljenje, da se uslovna osuda ne smije izricati, budući da je to izričito zabranjeno u čl. 4. Zosz-a[1]). Vrhovni sud u Sarajevu kao kasacioni sud je skoro sedam godina rješavao ovo pitanje ovako, a tek u posljednje vrijeme je odlučio protivno[2]). Stol sedmorice, odj. B., skoro jednako. Post tot discrimina rerum izdao je odluku od 12. lipnja 1936.[3]), da je uslovna osuda dopustiva. Argumentacija je bila u glavnom, da čl. 1. nije više na snazi. U čl. 5. »Uvod. zak. kaz. zak.«[4]) — kaže obrazloženje — »na koncu je izričnо odredjeno, da prestaju važiti svi drugi zakoni, u koliko sadržavaju propise o krivičnim djelima, koja su predmet ovog zakonika. Budući da čl. 1. Zosz-a ne sadržaje ništa drugo nego samo glavne propise o kažnjivim djelima proti službenoj dužnosti, koji su opet predmet kaznenog zakona, izgubio je zato takodjer čl. 1. Zosz-a na temelju gore citiranoga čl. 5. svoju važnost«.[5])

»Bez obzira na to, da čl. 1. Zosz-a ne obuhvaća samo krivična djela protiv službene dužnosti, jer se radi u ovom zakonu još o nekim drugim novo odredjenim deliktnim učincima (čl. 3.), pozivanje na čl. 5. uvod. zak. kaz. zak. ne može biti pravilno. Ovaj član počinje: »Stupanjem na snagu ovog zakonika« (i. e.: k. z.) »prestaju važiti svi drugi zakoni, u koliko sadržavaju propise o krivičnim djelima, koja su predmet ovog zakonika.« Pitanje, što znači »stupanje na snagu« (dakle: ne »na obaveznu snagu«; uspored. čl. 1. »obavezna snaga«, od dana 1. siječnja 1930.) ne će nas dulje zadržavati. Radi se, dakako, o netočnoj stilizaciji, da je izostala riječ »obavezni«. Ipak moramo spomenuti, da je prevod na slovenski jezik baš zbog loše redakcije zamijenio pojmove »život« i »snaga«. Drugo je pitanje, a krupnijeg značaja, na koje propise se odnosi čl. 5. uvod. zak. kaz. zak.: ili a) na one, koji su bili na dan stupanja u život uvod. zak. kaz. zak. (dana 26. veljače 1929.) već obnarodovani, ili b) na one, koji su bili u obaveznoj snazi, kada krivični zakonik bude dobio obaveznu snagu (1. siječnja 1930.). Moramo voditi računa o tome, da je Zosz stupio u život 3. travnja 1929., a obaveznu snagu je dobio već 18. travnja iste godine. Po mišljenju, izraženom u gore spomenutoj odluci Stola sedmorice, odj. B., k. z. bi tek 1. siječnja 1930. derogirao propise čl. 1. Zosz-a na osnovu čl. 5. uvod. zak. kaz. zak., iako čl. 18. Zosz-a, sa svoje strane, veli, da prestaju važiti svi propisi drugih zakona, koji su mu protivni — tako, da bi on derogirao 18. travnja 1929. propis čl. 5. uvod. zak. kaz. zak. Ali ovom pomoćnom argumentacijom nije potrebno da se služimo, jer leži na dlanu da se čl. 5. uvod. zak. kaz. zak. odnosi isključivo na krivično-pravne »naročite« (= nuzgredne, § 13. k. z.) zakone, koji su 26. veljače 1929., kad je dobio uvod. zak. kaz. zak. obaveznu snagu, već imali obaveznu snagu. Ako ne bismo htjeli to prihvatiti, morali bi zaključiti, da nije samo čl. 1. Zosz-a, nego i čitavi taj zakon, a i još dug niz drugih zakona krivično-pravnog značaja (izuzev dva u čl. 6. uvod. zak. kaz. zak. navedena), koji su bili obnarodovani u vremenu od 26. veljače do 31. prosinca 1929., izgubio — bar djelimično — svoju obaveznu snagu (kao n. pr. stečajni zakon, zakon o prinudnom poravnanju, o vinu, o zaštiti autor. prava i t. d.), u koliko nisu u skladu s propisima krivičnog zakonika. Toga medjutim do sada nitko nije tvrdio za spomenute zakone, a ovakav nazor ne bi ni mogao biti pravilan. Spomenuto mišljenje Stola sedmorice, dakle, nije pravilno. De lege ferenda imao bi Stol sedmorice razloga, da zadrži svoje mišljenje kao pravo, ali de lege lata — ne. Na takav način dopustivost uslovne osude za delikte iz čl. 1. Zosz-a ne može se opravdavati.

III. Posljedice uslovne osude. — Posito, sed non concesso, da je uslovna osuda kod delikta iz čl. 5. Zosz-a dopustiva, razmatrati ćemo pitanje, kakav bi uticaj to imalo na primjenjivanje Zosz-a obzirom na njegovu ratio legis. Možda će ipak biti svrsishodno, da se baš kod delikvenata protiv službene dužnosti, dakle protiv »korupcionista«, koji ruše iz korijena povjerenje u državu i u njezin pravni red, učini izuzetak i prema njemu zabrani blagodat uslovne osude? Dakako, isto moralo bi važiti i za delikte u čl. 3. Zosz-a. Da vidimo!

Nekoji autori misle — a njima se pridružio i Stol sedmorice, odj. B),[6]) da se, kad vrijeme kušnje kod uslovne osude proteče besprikorno, »prijašnji« osudjenik vraća u pravni položaj, kao da je rehabilitiran, dakle neporočan. Drugi autori pak p. n. m. kažu pravilnije, da dospjetak vremena kušnje bez prikora ne znači i ne može značiti rehabilitaciju, jer u §-u 90. k. z. o tom slučaju uopće nema govora. Uslovna je naime samo »osuda na kaznu«, a ne »presuda o krivičnoj odgovornosti«, Zato presuda ostaje na snazi glede svih drugih pitanja, kao n. pr. pitanja o troškovima, o eventualnom oduzimanju predmeta, o objavljivanju presude u novinama, o privatnim potraživanjima privatnog učesnika i sl. Po marginalnoj rubrici VI. glave k. z. nije **pre**suda uslovno izrečena in toto, već samo **o**-suda, t. odluka o izdržavanju izrečene kazne. Zato kaže § 68. k. z., da će se u slučaju, kad proteče vrijeme kušnje, za koje je izvršenje kazne (i ništa više!)

1) Vidi Miesečnik 1930., str. 180.; Branić 1933., str. 328.; Policija 1933., str. 687; Pravosudje, Zbirka br. 1., i t. d.

2) Vidi Arhiv 1937., str. 83.

3) Vidi Slov. Pravnik 1937., br. 262.

4) Kratica za zakon od 16. veljače 1929., kojim se stavljaju na snagu i uvode u život krivični zakonik, zakonik o sudskom krivičnom postupku i zakon o izvršivanju kazni lišenja slobode.

5) Čini se, da je povod za ovakvu odluku dao članak Ar. Boremovića: »Pitanje važnosti zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti«. — »Mjesečnik« 1933., str. 19—25.

6) Vidi odluku: Slov. Pravnik 1937., br. 266.

odgodjeno, a sud ne odredi njeno izvršenje, smatrati, da osudjenik nije ni osudjen na kaznu... No mi zaključujemo, da je on ipak ostao osudjenik, a to znači, da nije rehalitiran, neporočan; jer je možda već njegova osuda bila u novinama objavljena!... Ne stoji, da bi »uslovni osudjenik« bio time postavljen u gori položaj od osudjenika, koji je kaznu izdržao i poslije toga zamolio rehabilitaciju po sudu. Po smislu §-a 68. k. z. može se logično reći, da je oprost od izvršenja kazne nastupio ex tunc, kad je postala presuda pravnosnažnom, kako to biva i onda, kada je netko osudjen, a nije mu naložena nikakva kazna (n. pr. po §-u 398. k. z.). Razlika je u tome: po §-u 68. k. z. ostaju sve zakonske posljedice osude — osim dužnosti izvršenja kazne, a osuda do tada još nije poništena, nego ostaje u životu. Po §-u 90., stav 2., k. z. pak osuda se s njezinim zakonskim posljedicama konačno poništuje. Praktično rečeno: po rehabilitaciji briše se — na prijedlog — kazna i uopće osuda u registru; uslovna osuda se ne briše iz registra ni po isteku vremena kušnje. Treba znati, da se rehabilitacija stiče samo na prijedlog, jer o drugačijem načinu sticanja kriv. zakonik nigdje ne govori.[7])

Ako sve ovo primijenimo na naše pitanje o dopustivosti uslovne osude kod delikta iz čl. 1. i 3. Zosz-a i ako se tvrdi, da propisi čl. 4. Zosz-a više ne važe, onda bi morali doći do zaključka, da se od 1. siječnja 1930. dalje svi uslovno osudjeni učinioci, kojim je isteklo bez prikora vrijeme kušnje, imaju smatrati neporočnima, kao da uopće nisu učinili nikakvo krivično djelo. No pita se: kako da se onda s time dovede u kslad naredjenje čl. 16. Zosz-a? Ono veli, da se može i preko propisa §-a 49. k. z. (dakle kod svake vrsti kazni) osudjenik otpustiti iz državne ili samoupravne službe, i to bez obzira na službene godine. Bi li mogao službenik vršiti službu za vrijeme kušnje, a da mu se eventualno tek poslije toga izreče gubitak javne službe? Zakonodavac očigledno nije bio u dvojbi, da postavlja normu čl. 16. za s v a k i s l u č a j osude, dakle da uslovne osude kod delikta iz čl. 1. i 3. Zosz-a nema niti će je biti. Ratio legis je jasna: ne dozvoljava se osudjeniku uslovna osuda, još manje rehabilitacija, a o propisu čl. 16. Zosz-a treba da se vodi računa u s v a k o m slučaju osude zbog delikta iz čl. 1.! Veza medju čl. 16. i čl. 4. kaže točno, kako treba razumjeti zabranu uslovne osude. Koji kaže, da čl. 1. Zosz-a više ne važi, mora dosljedno kazati, da ne postoji više ni propis čl. 16., ali tad će ostati dužan odgovor na pitanje: na kojoj osnovi?!

Još jedno treba da se pitamo: kako bi mogao zakonodavac izravno isključiti valjanost glave XI. k. z. o povraćaju prava i poništenju osude za sva iz čl. 1.—5. nabrojena krivična djela, kada bi već uslovnom osudom učinioci svih krivičnih djela mogli polučiti korist rehabilitacije — po samom pravu, nekako de droit?

Iz svih razloga, navedenih pod II. i III. zaključujemo, da su pro-

[7]) Gore navedena odluka Stola sedmorice poziva se još na literaturu, naročito na mišljenje Tome Živanovića i Mih. Čubinskog. Ali ni jedan ni drugi ne kaže izravno, da nastupa položaj izvršene rehabilitacije. Protivno gledište, kao gore izloženo, zastupao je pisac ovih redaka, a isto tako odlučno i Žganec—Zorè. Sistem krivičnog zakonika, str. 170, 171.

pisi iz čl. 1., 3., 4., 16. Zosz-a još uvijek na snazi, ma da njihova redakcija nije baš sjajno uspjela.

IV. P r i m j e n j i v a n j e p r o p i s a i z čl. 2. — U spomenutoj pod II. raspravi B o r e m o v i ć a nabačeno je pitanje, nisu li za djela iz §§ 319., 371. i 395. k. z. učinioci odgovorni po Zosz-u, s a m o d r ž a v n i s l u ž b e n i c i u u ž e m s m i s l u r i j e č i, što bi značilo izuzetak od proširenog kruga lica, s kojima se glede odgovornosti postupa u smislu §-a 14., br. 3. k. z., kao da su državni službenici?

Držimo, da se za djela iz §§ 319., 371. i 395. k. z. lica, navedena u §-u 14., br. 3. k. z., ne mogu izdvojiti iz skupine takvih učinioca, na koje misli čl. 2. Zosz-a. Jasno je, da i za te delikte mora važiti naredjenje čl. 4. Zosz-a, prema kojemu na krivična djela iz čl. 1. i 3. valja primjenjivati propise općega djela k. z., a naročito one iz §§ 1. do 49. k. z. i t. d., osim, dakako, izrično izuzetih. Za krivična djela u čl. 2. navedena, iz §§ 319., 371., 395. k. z. važi onda nesumnjivo čitav § 14. k. z. kao i za ostale delikte iz čl. 1. i 3. Zosz-a. Izuzetak u čl. 2. ne odnosi se, naime, na p o j a m državnog službenika po § 14., br. 3. k. z., nego na ona lica, koja su nabrojena u §§ 319., 371. i 395. k. z., a po svojem zvanju nisu državni službenici. To su: tutori, staratelji i vaspitači (§ 319. k. z.), odvjetnici, javni bilježnici (§ 371. k. z.), vjerski pretstavnici (§ 395. k. z.). S time je u punom skladu i propis čl. 16. Zosz-a glede izricanja gubitka državne ili samoupravne službe. Zato ne može biti pravilno tumačenje u spomenutoj raspravi Boremovića, da propisi čl. 2. važe samo za državne službenike kao takve u užem smislu, a ne i za ostala lica u §-u 14., br. 3. k. z.

V. U t i c a j l i č n i h o k o l n o s t i n a o d g o v o r n o s t. — Dalje, još zamršenije pitanje nadovezuje se na čl. 5. Zosz-a. U tom pogledu navest ćemo iz historijata ovoga naredjenja samo ovo: U projektu za »zakon o suzbijanju korupcije« iz god. 1928. bilo je u glavi I. rečeno, za koja će djela važiti zakon. Tu su u čl. 1. bila iscrpljivo navedena djela iz krivičnih zakonika za Srbiju, Crnu Goru, Sloveniju sa Prekomurjem, Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, Bosnu i Hercegovinu, Bačku, Banat i Baranju s Medjumurjem po brojevima paragrafa. Treći stav čl. 1. je glasio: »Za pomenuta djela će važiti ovaj zakon kako u pogledu učinilaca tako i u pogledu saučesnika (sukrivaca i dionika), bili jedni ili drugi državni ili samoupravni službenici ili druga lica. Za djelo utaje će se postupati po ovome zakonu samo, koliko se tiče utaje državnog ili samoupravnoga dobra.« — Čl. 2. je propisivao: »Ako u kome od krivičnih djela, pobrojanih u čl. 1., ima sudjelovača neslužbenika, za čija djela važe drugi propisi kaznenih zakonika, vrijedit će za njih odredbe ovog zakona.« U članu 35. pak bili su odredjeni delikti kao i u sadašnjem Zosz-u, čl. 3., a za ove propisao je drugi stav: »I za ovo krivično djelo će se primjenjivati propisi općeg dijela kaznenog zakona, koji važe za dotični sud.«

Ako ove norme uporedimo s današnjim tekstom čl. 5., stav 1., Zosz-a, ako dalje uvažimo, da je projekat zakona iz god. 1928. bio po svoj prilici uzorom projektu Zosz-a iz god. 1939., onda moramo zaključiti, da su oba projekta htjela da se djelo ocjenjuje po općim načelima

kaznenih zakonika, odnosno izdanoga jedinstvenog krivičnog zakonika. U rješidbi Stola sedmorice[8]) čitamo, da je osječki presudni sud bio mišljenja, da je glavno značenje čl. 5., stav 1., Zosz-a u tome, da »upotpunjuje« propise §-a 34. k. z. u pravcu, da su kod krivičnih djela protiv službene dužnosti odgovorni jednako učinioci kao i potstrekači i pomagači i sva druga lica, premda nisu državni (ili njima ravni) službenici (§ 14., br. 3., k .z.). Tome protivno kaže Stol sedmorice u spomenutoj rješidbi, da je takovo shvaćanje pogrješno; član 5. da je procesualne naravi, kako se to najbolje vidi iz njegova drugog stava, koji odgovara propisu §-a 22. s. k. p., dok prvi stav nadovezuje na propis §-a 21. s. k. p. Zakonodavac da je htio bez sumnje propisom čl. 4. održati na snazi naredjenje §-a 34. k. z., jer ako bi smatrao stav 1. čl. 5. Zosz-a kao materijalno-pravni propis, bilo bi to u suprotnosti sa čl. 4. Ovo bi značilo promjenu učina delikata iz §§ 133. i 385. k. z., tako da bi § 133. k. z. bio lišen snage, iako ga je čl. 1. Zosz-a stavio naročito i odmah na snagu. Cit. zakon (čl. 5.) ne dira u unutrašnju konstrukciju bića krivičnih djela protiv službene dužnosti, koja mogu počiniti samo državni službenici.

Po našem mišljenju ne može se održati pravno shvaćanje prvostepenoga suda, a meritorno rješenje Stola sedmorice je pravilno, ali samo obrazloženje ne odgovara zakonitomu stanju. Ne može se, naime, rješenje ovog problema osnivati na tome, da je propis čl. 5. Zosz-a procesualno-pravnog značaja. Zakonodavac je uvrstio oba stava čl. 5. na kraj materijalno-pravnog dijela, koji obuhvaća čl. 1.—5., a ne u obujam procesualnoga dijela, kamo spadaju sada, kad je čl. 6. ukinut, propisi čl. 7.—10. Kad čl. 7. Zosz-a veli, da va»e za postupak u krivičnim stvarima, spomenutim u ovom zakonu (t. j. u Zosz-u), propisi općeg zakona o krivičnom postupku, koji važe za ovaj sud, sa promjenama i dopunama iz čl. 8.—10., onda je zakonodavac vodio računa i o propisima čl. 21. i 22. s. k. p., koji je već postojao u životu od 23. veljače 1929., a važio je po svojoj bitnoj suštini već tada u velikom dijelu države. Ni pitanje, koje rješava drugi stav čl. 5. Zosz-a, nije procesualnog značaja. Ovdje se radi o propisu, koje materijalno pravo treba primjenjivati na koneksna djela, da se tako dovedu u sklad propisi o sticaju više djela iz kaznenih zakonika (u ovo vrijeme još 6!) i za djela iz Zosz-a (čl. 1.—4.). Ako su predmetom rasprave samo djela iz Zosz-a, onda važe propisi §§ 61.—64. k. z. i za njih, ali ako konkuriraju kažnjiva djela iz k. z. ili drugih krivično-pravnih nuzgrednih zakonika sa djelima iz čl. 1. i 3. Zosz-a, onda se propisi o sticaju iz §§ 61.—64. k. z. ne će primjenjivati! Sve, što kažu §§ 21., 22. s. k. p., zaista je bilo održano na snazi tamo, gdje su pokrajine imale adekvatne norme, — to je istina. Ali pozivanje na ove norme u rješidbi Stola sedmorice boluje na tome, što u vrijeme obnarodovanja Zosz-a one još nisu bile na snazi! Analogno naredjenje u zak. o štampi (od 6. siječnja 1929.), čl. 16., u zakonu o produženju zakonitih naredjenja o kažnjavanju istupa (od 31. prosinca 1929.), § 2., treba ubrojiti i broji se uvijek medju materijalno-pravne norme. Po čl. 5. ,stav. 2. Zosz-a uspostavljeno je važenje svih

[8]) Otisnuta u »Mjesečniku« 1937., str. 78.

norama tada postojećih krivičnih zakonika za sva lica, koja su učinila krivično djelo van čl. 1.—3., dok za djela iz čl. 1.—3. važe propisi općega dijela krivičnoga zakonika, u koliko je to u čl. 4. odredjeno, a to sve spada u materijalno pravo.

Kad smo se — nesumnjivo pravilno — odlučili za to, da je propis čl. 5., stav. 1. i 2. materijalno-pravne naravi, onda moramo baš po ideologiji materijalnoga kaznenog prava riješiti pitanje o smislu i značenju propisa — prije svega — iz 1. stava čl. 5. Zosz-a, da za sva djela spomenuta u čl. 1.—4. (ne: 9!) važi ovaj zakon kako u pogledu izvršilaca tako i u pogledu potstrekača i pomagača, bili oni državni službenici ili druga lica.

Da se ovo pravilno razumije, treba odnos izmedju djela učinioca i djela potstrekača i pomagača pravilno označiti, t. j. ustanoviti, da li je saučešće (potstrekač i pomagač) po našem k. z.[9]) akcesorne ili samostalne prirode. Prema teoriji akcesornosti saučesnik se ne kažnjava za svoje, nego za tudje, t. j. učiniočevo djelo. Glavni učinilac je socius principalis, qui causam dat delicto. Radnje potstrekača i pomagača su kao takve po ovoj teoriji krivično-pravno same po sebi bez značaja. Kažnjivima postaju one tek s izvršenjem ili bar s pokušajem izvršenja delikta po glavnom učiniocu. — Prema teoriji o samostalnosti saučešća ostvaruje svaki saučesnik uslove za prouzrokovanje krivičnoga djela. Radnju svakog od saučesnika treba prosudjivati individualno i nezavisno od radnje glavnog učinioca. Na gledište samostalnosti saučešća stao je već projekt k. z. iz god. 1910. Njegovo je osnovno načelo bilo, da dolazi individualna odgovornost svakoga pojedinca i samostalnost učesničke radnje na mjesto dotadašnje (po srp. k. z.) postojeće odgovornosti za tudje djelo. Svaki učesnik na isti način kao i ostali prouzrokuje posljedicu (Motivi, str. 211). Propisi u projektu iz god. 1922. ostali su u glavnom bitno isti kao i u projektu iz g. 1910., no »Objašnjenje« k tomu projektu jest u izravnoj suprotnosti sa spomenutim »Motivima«, jer ono veli, da projekat ostaje »pri akcesornoj prirodi saučešća; saučesnik se kažnjava za tudje, izvršiočevo djelo, pošto njegova radnja nije uzrok posljedice.« Po pravilnom, logičnom tumačenju ipak možemo i moramo tvrditi, da uprkos spomenutim izlaganjima »Motiva« k projektu iz god. 1922. propis § 34. važećega k. z., koji je ostao u bitnosti isti kao uprojektu u god. 1922., nije prihvatio teoriju o akcesornosti, nego teoriju o samostalnoj prirodi saučešća, jer se pokušaj potstrekavanja, koji in concreto nije imao uspjeha, ipak kažnjava. Dakle: potstrekač se kažnjava i onda, kad uopće nije došlo do radnje učiniočeve, s kojom treba da se izvrši kriv. djelo, i, dalje, kažnjeno je i umišljeno navodjenje i umišljeno pomaganje drugog lica pri izvršenju kriv. djela iz nehata. U tom pogledu možemo samo utvrditi skladnost teorije samostalnoga shvaćanja odgovornosti saučesnika s propisom stava 4. u §-u 34. k. z., po kojem se mogu lični odnosi, svojstva i okolnosti, uslijed kojih se ili odgovornost isključuje ili kažnjivost povećava, smanjuje ili isključuje, uzeti u obzir samo onomu učiniocu, potstrekaču ili pomagaču, kod koga se nadju. Ovo načelo je bilo zastupano i u ranijem §-u 52.

[9]) Vidi čl. 4. Zorz-a, koji je stavio na snagu propise § 34. k. z.

srp. k. z. (samo što je ovaj umjesto »učinioca« upotrijebio riječ »krivca«), i jednako u §-u 72. madj. k. z. Medjutim se analogni propis §-a 5. aust. kazn. zakona ni u teoriji ni u judikaturi nije smatrao kao čisto načelo o samostalnom posmatranju delikta saučesnika.

Kada smo tako upozorili, da nije bilo prave jasnoće u pogledu shvaćanja pravne prirode saučešća kod delikata uopće — ni u materijalima za naš krivični zakon, ni u onim zakonicima, koji su bili na snazi za vrijeme izradnje projekta iz god. 1928. za Zosz., onda će nam biti razumljivo, da su projektanti Zosz-a u god. 1929. htjeli — slično kao i projektanti iz god. 1928. — ustanoviti precizne jednolike propise za svaki slučaj, a to naročito još i zato, jer su znali, da će biti pored krivaca po tome zakonu, kao državnih (i njima ravnih) službenika, — i drugih lica, koja nisu takvi službenici. Ako uvažimo suštinu propisa u projektu iz god. 1928. i pročitamo tekst čl. 5., stav. 1. Zosz-a, a imajući ujedno na umu, da treba fiksirati važnije teorije samostalnog shvaćanja delikata saučesnika, onda vidimo, da je baš ovaj član 5. jasno htio da se za sva djela, spomenuta u čl. 1., 2., 3. i 4. (svi imaju citate za krivična djela iz posebnog dijela k. z.!), primjenjuje »ovaj« zakon kako u pogledu izvršilaca (recte: »vinih krivaca«), tako i u pogledu potstrekača i pomagača, bili državni službenici ili druga lica, ali samo time, da pod izrazom »ovaj zakon« treba razumijevati zakon o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti i sa njegovim čl. 4. o sužavanju nekojih propisa iz općeg dijela k. z., a isa punim važenjem čitavog §-a 34. k. z. Ovdje dakle nema nikakvog dopunjavanja, ni sužavanja primjenjivanja čl. 4. Zosz-a i §-a 34. k. z., nego imamo samo utvrdjivanje, da za ove delikte važi: 1. samo jedna teorija o shvaćanju prirode saučešća, a to je teorija samostalnosti; 2. samo jedno postupanje sa državnim službenicima i drugim licima, — no sve to prema propisima čl. 4. Zosz-a bez ikakve promjene.

Ne smijemo zaboraviti, da čl. 2. Zosz-a sužava za nekoje delikte krug izvršilaca krivičnih djela, a da je baš zbog toga bilo ne samo podesno nego i potrebno, da čl. 5. jasno pokaže, da se primjenjuju propisi čl. 1.—4. na sva lica, a ne samo na državne službenike, ako su potstrekači ili pomagači. Kod takvog izlaganja postaje samo po sebi razumljivim, da po propisu §-a 34., stav 4. k. z. valja voditi računa o ličnim odnosima i kod ovih delikata iz čl. 1.—4. Zosz-a za sve učesnike baš tako kao i za izvršioce.

VI. Praktično primjenjivanje propisa §-a 34., stav 4. k. z. — Da vidimo, kako se može naše izlaganje (V.) primijeniti na pojedine delikte iz čl. 1., 2. i 3. Zosz-a.

a) Kod delikta po §-u 133. k. z. sasvim je pogrješno misliti, da je izvršilac »potstrekač«. On je de jure samostalni izvršilac delicti sui generis. Za njega važi i propis §-a 34., stav 4. k. z. tako, da on ne može biti potstrekač na ma kakav delikt protiv službene dužnosti, ako sam nije državni službenik. Ni lice, koje pomaže izvršivati delikt po §-u 133. k. z., ne može se kažnjavati po §-u 385. k. z. Jedino ovakvo

tumačenje odgovara pravnoj prirodi samostalnosti saučešća. Zbog toga se delikt po §-u 133. k. z. nalazi u glavi o kriv. djelima protiv državne vlasti, a ne protiv službene dužnosti. Dakako može se kažnjavati lice, koje potstrekne neposrednog učinioca po §-u 133. k. z. sa uspjehom, i to ne blaže (§ 34., stav. 1. k. z.), kao i lice, koje neposrednom učiniocu po §-u 133. k. z. umišljeno pomogne, i to blaže. Koji bez uspjeha potstrekne na delikt po §-u 133. k. z., ne kažnjava se, jer je ovaj delikt kvalificiran kao prestup.

b) Za potstrekavanje državnog službenika na utaju od strane lica, koje samo nije drž. službenik, kojemu pokretna stvar nije povjerena niti ju je našao, ne može biti kažnjavanja po §-u 319. k. z., već samo po §-u 318. k. z. Dakako, za kažnjavanje po §-u 318. k. z. potreban je prijedlog. Priznajemo, da takva solucija ne bi bila sasvim u skladu s moralom, naročito ne u slučaju, kada potstrekavanje privatnog lica prema državnome službeniku nije imalo uspjeha, jer takva utaja nije nikad zločinstvo, pa potstrekavanje ne bi bilo nikad kažnjivo. Ipak bi pomaganje bilo kažnjivo, dakako u smislu §-a 318. k. z., a možda i blaže, dakako samo pod uvjetom, da dodje do prijedloga za kažnjavanje. Ova se neskladnost s moralom smanjuje, ako se vodi računa, da se po čl. 2. Zosz-a propisi baš toga zakona ne primjenjuju na tutore, staratelje i vaspitače (vidi gore II.).

c) Za delikt iz §-a 371. k. z. važi sve, što smo kazali i kod b), samo što ovdje imamo i izuzetak za odvjetnike i bilježnike, koji nisu povjerenici suda.

d) Kod delikta po §-u 379. k. z. nema kažnjavanja potstrekača ili pomagača, ako nisu državni (ili njima ravni) službenici.

e) Kažnjiva djela iz §§ 384., 385. k. z. su crimina propria; učinioci mogu biti samo državni ili njima ravni službenici. Iz toga zaključujemo:

a) Potstrekač, koji navodi ili potstrekne državnoga službenika, da ovaj postupa protivno propisima svoje službe, kažnjava se kao učinilac kažnjivog djela po §-u 133. k. z. — *β*) Potstrekač, koji navodi državnoga službenika, da izvrši zakonitu službenu radnju (ili propust), uopće nije kažnjiv,[10]) iako je državni službenik kažnjiv. — *γ*) Pomagač nije kažnjiv, ako je privatno lice i ako pomaganje vrši u korist izvršioca — državnog službenika, jer važi za nj propis §-a 34., stav 4. k. z., a inače nema u krivičnom zakonu nikakvog propisa o kažnjavanju ovakvih radnja.[11])

f) Delikti iz §§ 386. i 387. k. z. opet su crimine propria, koje ne može učiniti privatno lice. Zato privatno lice in thesi nije kažnjivo, ako je prema učiniocu državnomu službeniku u odnosu saučešća. Odgovornim postaje ipak, ako njegova radnja prelazi u kriv. djelo po §-u 133. k. z., ako se kvalificira kao aktivno podmićivanje na nezakonitu radnju ili propust državnoga službenika, a radnja ovog je djelo iz §§ 386., 387. k. z. Bez sumnje će biti podmićivanje na počinjenje delikta iz §§ 386. i 387. k. z. u duhu propisa §-a 70. k. z. strože kažnjavano nego podmićivanje na počinjenje delikta iz §-a 385. k. z. Ali treba podvući:

---

10) Vidi rješidbu Stola sedmorice, »Mjesečnik« g. 1937., str. 79.

11) Da je kažnjiv pomagač, koji umišljeno pomogne učiniocu delikta po § 133. k. z., već smo kazali.

Podmićivanje će u ovom slučaju (§§ 386. i 387.) biti samostalan delikt (delictum sui generis), koje se kažnjava i onda, ako podmićenje nije imalo nikakvog uspjeha tako, da nije došlo ni do pokušaja gaženja ili kršenja zakona sa strane državnoga službenika. Za pomaganje kod djela po §§ 386. i 387. k. z. nema mogućnosti kažnjavanja, osim ako bi psihično pomaganje prelazilo u potstrekavanje.

g) I krivična djela iz §§ 389., 390., 395., 397. i 401. k. z. su delicta propria; i za njih važe naša izlaganja pod f), jer se i ovdje radi o radnjama, koje su protivuzakonite, a navodjenje ili potstrekavanje sa podmićivanjem kvalificira se kao delictum sui generis. Kod delikta iz §-a 395. k. z. izlučeni su vjerski pretstavnici (čl. 2. Zosz-a), t. j. oni uopće ne potpadaju pod norme Zosz-a, osim »ako bi imali kao takvi i državni imperij i time postali državnim službenicima«. Poznato je, da je za vjerske pretstavnike nastupila krivično-pravna odgovornost uopće tek 1. siječnja 1930.

h) Za učinioca delikta iz čl. 3. Zosz-a pretpostavlja se lično svojstvo ili okolnost, da učinilac ima »javni ili društveni položaj«, koji nije državna ili tome ravna služba, a može ipak biti zloupotrebljena. Radi toga moramo i ovdje smatrati delikte iz čl. 3. Zosz-a kao delicta propria. Ratio novne čl. 3. Zosz-a je bila, da se onemogući korupcijsko posredovanje parlamentaraca i njima ravnih lica, koja svojim političkim uplivom hoće »da zarade«. Ako njim ne pripada značaj državnoga službenika (što u iznimnim prilakama nije nemoguće), onda im ovo svojstvo parlamentaraca (i t. d.) omogućuje počinjenje delicti proprii po čl. 3. Zosz-a, ali po §-u 34., stav 4. k. z. sprečava, da bi krivac ovog delikta kao potstrekač ili pomagač bio onaj, kojemu to svojstvo parlamentarca (i t. d.) ne pripada. Naglasujemo: Čitav Zosz važi za neposredne učinioce delikta iz čl. 3. tako, da prema njima nema primjenjivanja ni mjera bezbjednosti, ni uslovne osude, ni rehabilitacije. Krivično-pravna odgovornost za potstrekače i pomagače se prosudjuje po §-u 34., stav 4. k. z., jer član 5. Zosz-a to izravno odredjuje, a nipošto ne dopunjuje i ne mijenja propise općega dijela k. z-a.

VII. Značaj djela iz čl. 9., stav 3. Zosz-a. — U čl. 4. Zosz-a ne spominje se »delikt« iz čl. 9., stav 3. ovog zakona. Ni za propis iz čl. 5. Zosz-a ne možemo zamisliti, da bi važio i za »delikt« iz čl. 9., jer je uvršten u glavu II.: »Kriv. postupak po ovom zakonu«. U čl. 9, stav 2. se govori samo o istražnom sucu, koji posluje u vezi pripremnoga postupka, i o vještacima, koje postavlja istražni sudac. Kazano je tamo za ove vještake, da moraju čuvati službenu tajnu, inače ih stiže odgovornost i kazna po §-u 401. k. z.

Tko izriče kaznu zatvora do 6 mjeseci i fakultativnu novčanu kaznu do D. 5.000? Izravnoga odgovora u Zosz-u nema. Samo čl. 9., stav 3. veli, da novčane kazne idu u fond po §-u 42. k. z. Izgleda ipak, da je zakonodavac mislio na izricanje ove kazne po istražnom sucu (a njemu će biti ravan i izvidjajni sudac). U čl. 6. Zosz-a, koji je sada ukinut, je rečeno, da važe propisi ove glave o krivičnom postupku glede

krivičnih djela iz člana 1.—3. U čl. 10. pak je rečeno, da sudi vijeće od 3 suca nadležnoga suda, dok je ovdje citiran samo čl. 6., a ne čl. 9.

Iz historijata Zosz-a znamo, da je projekt iz god. 1928. predlagao izricanje kazne iz čl. 11., koji odgovara inače propisima čl. 9. sadašnjega Zosz-a, »na pretstavku suca istražioca« po sudskom vijeću, i to i to »rješenjem, protiv koga ima mjesta žalbi kasacionomu sudu u roku od pet dana od saopćenja rješenja«. Projekat iz god. 1924. ništa ne govori o tome, tko će da izriče kaznu. Naš zakonodavac nije ovaj propis preuzeo, dakako pravilno, jer bi tim enapustio načelo akuzatornosti, a ovo u Srbiji i Crnoj gori u god. 1928. još nije bilo priznato. Ipak nije odredio, da bi ove kazne iz čl. 9., stav 3., izricalo »sudsko vijeće«. Novi zakonik o sud. kriv. postupku poznaje, naime, izricanje nekih kazna i po istražnom sucu, ali — kao disciplinske kazne. Istina je, da novčane kazne kao i disciplinske kazne u s. k. p. idu samo do D. 1.000, po naveli iz g. 1935. do D. 2.000. No pooštrenje »svih kazna« bila je naročita namjera zakonodavaoca za sve krivične radnje u Zosz-u, a rješenje pitanja, kako da se ove novčane kazne promijene, ako se ne mogu naplatiti, nije bilo još doneseno pri obnarodovanju Zosz-a.[12]) Zato je zakonodavac u čl. 9. Zosz-a postupao anticipativno-samostalno, kad je odredio, da se novčana kazna može nadomjestiti sa zatvorom i da se za jedan dan zatvora računa D. 200, (što je protivno propisu §-a 75. k. p.).

Iz svega ovoga proizlazi, da djelo iz čl. 9., stav 4., Zosz-a nije kriv. djelo ustanovljeno sa »naročitim zakonom« (§ 13. k. z.), nego djelo disciplinskog značaja tako, da o ovome ne treba više da raspravljamo sa stanovišta materijalnoga krivičnog prava.

VIII. Pitanja iz sudskog krivičnog postupka. — Kao što smo već istaknuli, Zosz ima i naročitih propisa o sud. kriv. postupku. U tom pogledu treba da postupak bude brz, na svaki način brži nego kod ostalih delikata i da ga vode suci najsposobniji ne samo po svojoj obrazovanosti, nego i po svojoj radnoj snazi. Prvobitni tekst zakona od 30. ožujka 1929. je imao, čini se, namjeru, da udovolji tim zahtjevima, budući da je u čl. 6. dao nadležnost samo okružnim sudovima u sjedištima apelacionih sudova. No to se je brzo pokazalo vrlo nezgodnim, jer je i postupak poskupilo. Zakonom od 9. kolovoza 1929. je bio čl. 6. u cijelosti ukinut, tako da danas sude nadležni okružni sudovi, ali u vijećima od 3 suca, iako bi neki delikti iz Zosz-a potpadali po propisima s. k. p. u nadležnost inokosnih sudaca okružnih sudova (§§ 133., 379., 384., 386. stav 1., 387. stav 1., 389., 390., 395., 397. stav 1., 401. k. z.). Držimo, da bi kod eventualne reforme Zosz-a nadležnost inokosnih sudaca trebalo uspostaviti, jer je postupak kod njih brži, a vještina njihova ništa ne zaostaje za onom drugih kolega na istom sudu.

Usredotočenje sviju radova oko istrage i izvidjaja u pripremnom postupku može se preporučiti ,a još više bi se preporučilo, da se za kriv. djela iz Zosz-a, ako su kvalificirana kao zločinstva, propiše obvezatna istraga, te da bi se svi delikti iz ovoga zakona gonili samo po službenoj dužnosti, jer je to u interesu pravnoga reda u državi. Naročito mislimo

---

12) Dotična uredba k. § 43 k. z. je bila izdana tek 3. prosinca 1929.

na potstrekača ili pomagača kriv. djela utaje državnoga ili samoupravnoga dobra, ako se mogu kažnjavati kao »druga lica« (čl. 5., stav 1.) samo po §-u 318. k. z. U čl. 9. bi se moralo točno kazati, da disciplinsku sankciju ima izricati istražni (ili izvidjajni) sudac. Samo bi žalba proti takvoj odluci imala ići na okružni sud, a pravo na ulaganje žalbe morale bi imati obje procesualne stranke.

Čl. 10. Zosz-a u stavu 2. je izgubio vrijednost; morao bi se brisati.

IX. Gradjansko-pravna naredjenja. — Revizija u pogledu gradjansko-pravnih naredjenja (čl. 11.—14.) morala bi se kretati u mjeru primjenjivanja propisa gradj. parn. postupka.

Naredjenja o izvidjanju sumnjivog podrijetla imovine ili prihoda državnih službenika po čl. 15. Zosz-a ostala su samo na papiru. To znači, da za praktični život treba čitavi problem postaviti na novu osnovicu. U tom pogledu ćemo registrirati više sugestija u dosadašnjim pretprojektima i projektima izradjenim poslije obnarodovanja Zosz-a.

U pretprojektu iz god. 1928. (Davidović) traženo je (slično kao u projektu iz god. 1924.), da odlučuje sudsko vijeće na zahtjev drž. pravobranioca, kad ovaj sam ili po prijavi sazna, da drž. službenik raspolaže s imovinom, koju je stekao poslije stupanja u službu, a poslije 1. prosinca 1918., i koja stoji u očiglednom i znatnom nesrazmjeru s njegovim poznatim i dopuštenim prihodima. Postupak će biti vanparničan, pa će se utvrditi, da ima dovoljno osnova držati, da dotični službenik ima takvu imovinu. Ako sudsko vijeće odluči o zahtjevu u pozitivnom smislu, zastupnik će države podići tužbu, da tuženik nema nikakvog prava na imovinu i da se ova ima smatrati drž. svojinom. U toj vezi stoji i prijedlog, da se unosi propis, da se podmićivač, koji sam prijavi djelo podmićivanja, oslobadja svake kriv. odgovornosti za takvo djelo.

U prijedlogu iz god. 1933. (Ilidžanović) se traži, da drž. tužilac, poslije obnarodovanja novoga zakona o suzbijanju korupcije oglasi, da svako lice može njemu podnijeti prijave o koruptivnim djelima, a nadležni starješine ureda radi moraju predati prijavu, ako znaju za službenika, koji je osumnjičen, da se je na nepošten način obogatio. Stručne komisije, obrazovane po visokim nadleštvima, morale bi pregledavati akte i t. d.

Zvanični projekat Ministarstva pravde iz god. 1934. je tražio, da nadležni drž. pravobranilac mora postupati, »kad sâm sazna ili mu se dostavi javno ovjerena i činjenicama i dokazima potkrijepljena prijava dvaju čestitih gradjana, snabdjevena uvjerenjem općinske vlasti o njihovom dobrom vladanju ... tako, da se u neparničnom postupku utvrdi, da ima dovoljno osnova držati, da službenik ima ili je imao imovinu, koja stoji u očiglednom i znatnom nesrazmjerju sa njegovim poznatim i dopuštenim prihodima u sadašnjosti ili prošlosti. Ostali prijedlozi se kreću u istom pravcu kao i prijedlog Ilidžanovića. Valja dodati, da su dva člana komisije, kasac. sudac Prokić i sveuč. prof. Arandjelović, dala odvojeno mišljenje, koje osporava ustavnost i pravednost u pitanju stojećih propisa ovoga projekta.

U posljednjem nacrtu za novi antikorupcijski zakon ispitivanje podrijetla imovine i oduzimanje imovine sumnjivog podrijetla moglo

bi se vršiti samo protiv lica, koja su bila drž. činovnici ili službenici od 1. prosinca 1918. dalje, a bila su već osudjena zbog delikata iz spomenutog zakona. Traži se, da se utvrdi, da li ovo lice ima imovine, koja stoji u očiglednom i znatnom nesrazmjeru sa njegovim vjerojatnim dopuštenim prihodima, i da se presudi, da li je to lice dužno predati svu svoju imovinu ili izvjesne njezine dijelove državi, odnosno samoupravnomu tijelu ili oštećenomu licu. U ovoj će parnici tuženik biti dužan, da podnese popis sve svoje poznate mu imovine i da učini vjerojatnim, da ona nije u očiglednom i znatnom nerazmjeru s njegovim vjerojatnim dopuštenim prihodima.[13]) Svakako možemo utvrditi, da do sada još nije došlo do prijedloga za promjenu ili dopunu čl. 15. Zosz-a, kojim bi se mogao postići cilj, da se utvrdi podrijetlo imovine i pravo države, da imovinu sumnjivoga podrijetla svome gradjaninu oduzme, a u skladu s duhom temeljnih načela ustava o privatnoj svojini i jednakosti svih gradjana pred zakonima.

X. De lege ferenda. — Iz dosadašnjega izlaganja proizlazi, da ima de lege lata mnogo pitanja, koja su tako sporna u teoriji, da se ni danas poslije 8-godišnjega pratičnog primjenjivanja Zosz-a ne može kazati, što je nepobitno pravilno tumačenje. Mi smo dali ponekud nove solucije, a drugi pisci još će naći možda opet nove.

Prijedjimo sada na propis §-a 21. k. z., koji valja takodjer po čl. 4. Zosz-a primijenjivati na delikte iz čl. 1.—3. ovoga zakona. Načelno kaže § 21. k. z., da neznanje ili nepravilno shvaćanje kriv. zakona nikoga ne izvinjava. Samo obzirom na naročite prilike može sud izreći blažu kaznu ili oslobodjenje od svake kazni. Ako ima i u teoriji i u praksi toliko spora o ispravnome tumačenju spomenutih propisa, smije li se onda kazati, da krivac mora zakon ispravno shvatiti, nisu li uvijek »naročite prilike« dane, koje omogućuju bar »blaže« kažnjavanje?!

Sada pitamo: Ako je Zosz. za judikaturu vera crux interpretum; ako je već kriminalna politika u zakonodavstvu više puta tražila reformiranje zakona, zašto se onda ne pristupa ozbiljnomu radu za reformu? Nama se čini — kako smo pokazali u uvodu —, da je spoznaja o potrebi ove reforme tekla u valovitoj crti, da se — danas, kad ovo pišemo — nalazimo baš na najnižoj točki ove crte ... Držimo, da se moramo sa te točke popeti gore do najviše i još više, do naročitog antikorupcijskog zakona, koji treba da bude prije svega u svojoj suštini nadopuna u propisima kriv. zakonika i zakonika o suds. kriv. postupku, a dalje, da bude kao dopuna sasvim točan i jasan zakon, no svakako uspješan i svrsishodan.

Baš u pogledu uspješnosti upozorujem, da je Zosz. još nepotpun glede izvjesnih djela, koja se mogu sigurno svrstati pod pojam korupcije. Treba da se samo malo ogledamo po drugim državama, kakve delikte su one označile kao korupcijska djela ...

Držimo, da treba prije svega jasno obilježiti, što je korupcijsko

---

[13]) Pisac ovih redaka je bio član ove komisije i dao je načelno svoje mišljenje u pravcu, da se ne može prebaciti na tuženika teret dokaza o neispravnosti imovine, budući da se ovo ne slaže sa duhom modernoga gradjansko-pravnoga procesa.

djelo, da dobijemo osnovne vidike za sistematično razlikovanje korupcijskih djela od ostalih. Po našem mišljenju pod pojam korupcijske radnje treba da potpada: 1. svako utjecanje u javno-pravnom životu, koje očituje želju učinioca postići ili dopustiti preko zahtjeva pravednosti ili pristojnosti u utakmici sa ostalim gradjanima neku korist ili bolji položaj na štetu općega pravnoga reda; 2. svako iskorišćivanje službene vlasti u državnoj, samoupravnoj ili privatnoj službi u cilju, da se ostvari neki položaj u korist ili na štetu drugih, a na teret općega pravnoga reda. Ove tipične umišljene korupcijske radnje trebalo bi kažnjavati generalno, ako za njih nema specijalnih propisa u kakvom krivično-pravnom naredjenju, koje bi predvidjalo strože kazne.

Dalje bi morale doći u antikorupcijski zakon i biti stavljene pod krivično-pravnu sankciju još neke druge radnje specijalne vrsti pored zločinstava i prestupa iz krivičnoga zakonika ili Zosz-a. Ovamo bi spadala posredovanja političkih čimbenika kod drž. službenika, da se neka privatna stvar riješi u korist izvjesnog lica, a na štetu javnih interesa, bilo uz primanje poklona, bilo inače; jednaka posredovanja radi dobivanja odličja ili počasti; primanja poklona ili koristi na strani političkih pretstavnika državnih ili samoupravnih tijela ili naroda za već izvršenu radnju ili za još neizvršenu, a obećanu radnju. Ako izvršenje (ili propuštanje) sadržaje gaženje zakona ili povredu službene dužnosti, označeni učinioci treba da se kažnjavaju mnogo strože nego po sadašnjim propisima kriv. zakonika. Primanje provizije (poklona, koristi) prije ili kod nadmetanja, za učestvovanje ili neučestvovanje u nadmetanju o nabavkama ili radnjama države ili samoupravnoga tijela, moralo bi doći u obujam predlaganoga zakona. Takodjer umišljeno propuštanje prijave nadležnoj vlasti od strane pretstavnika trgovačkih ili industrijskih poduzeća, kad saznaju za ma koje korupcijsko djelo, pokušano ili izvršeno u njihovoj ekonomskoj sferi. Dalje bi dali sugestiju za kažnjavanje kršenja službene tajne u cilju pribavljanja kakve koristi, a naročito za namjeru oštećenja, donošenja odluke od strane drž. ili samoupravnog službenika, koji je u stvari posredno ili neposredno zainteresiran. Krivično-pravna sankcija iz §-a 369. k. z. morala bi biti izričito proširena i na pretstavnike dioničkih društava i zadruga. Ovdje kao i u svim slučajevima kažnjavanja korupcijskih radnja morala bi otpasti pretpostavka prijedloga oštećenika na kažnjavanje; svi takvi delikti morali bi se goniti po službenoj dužnosti.

Pitanje primjenjivanja uslovne osude — po našem mišljenju — ne bi se smjelo jednostavno za sve delinkvente po predlaganom zakonu sasvim jednako riješiti. Za drž. službenike, koji su počinili delikt u službenoj dužnosti, ma da se kažnjavaju u okviru propisa §-a 65., stav 1. k. z., smatramo, da ne zaslužuju blagodati uslovne osude, jer su se ogriješili protiv općih interesa države. Institucija rehabilitacije bi se ipak mogla i kod njih primjenjivati.

U pogledu kažnjivih djela iz zakona o suzbijanju korupcije moralo bi naše zakonodavstvo preuzeti svaku pametnu zakonodavno-političku ideju iz zakona stranih država. Drugdje se smatraju u pogledu kažnjivnosti drž. službenicima ravni i namješteni trgovačkih i industrijskih poduzeća, koja uživaju subvencije od države ili samoupravnih tijela. I o ovome bi trebalo voditi računa kod izradbe novoga zakona.

U našim projektima je bilo mnogo govora i o retroaktivnosti zakona o suzbijanju korupcije. Držimo da treba u ovom pogledu vrlo oprezno postupati. Mnogo se je griješilo, no uvodjenje retroaktivne snage ovakvih propisa ne bi preporučili, jer bi po našem mišljenju samo smetalo uspješnosti zakona za budućnost. Povjerenje naroda u pravilno i jednoobrazno funkcioniranje državnog aparata, kod sudstva i uprave, — to je cilj, koji treba za **buduće** postići, — za **unatrag** ne će se nikad postići, ili pak samo kod manjih griješnika, a to bi samo kvarilo cjelokupni uticaj novoga zakona o suzbijanju korupcije.

Zaključujemo: Nesmije više biti pitanja, je li Zosz. prestao važiti u cijelosti ili u pojedinim točkama. Bar iz toga, da je ponekad izgubio svoj raison d'être, ne može se izvoditi, da bi bio u cijelosti ili u pojedinim točkama — derogiran. No, da izričite derogacije nije bilo, to stoji. Onda neminovno treba da se pristupi k noveliranju zakona!

O otvaranju stečaja po službenoj dužnosti

Napisao **Hiršl Jakov**, sudac Okružnog suda u Zagrebu.

Naš stečajni zakon od 22. studenoga 1929. je osnovan na načelu otvaranja stečaja **samo** po prijedlogu bilo samoga dužnika ili ličnih mu vjerovnika. To proizlazi iz § 69. i 70. st. z. Nema po našem stečajnom zakonu otvaranja stečaja po službenoj dužnosti. No u našem zakonu o prinudnom poravnanju van stečaja od 22. studenoga 1929. postoji u trećem stavu § 57. propis, da se ima otvoriti stečaj po službenoj dužnosti, **ako je dužnik trgovac**, čim postane pravnosnažnom odluka o obustavi postupka za poravnanje. Prema tome izgleda, da je ovaj propis zakona o proravnanju protivan temeljnomu načelu i propisima stečajnoga zakona. Svrha je ove rasprave dovesti u sklad navedeni propis zakona o poravnanju sa stečajnim zakonom.

Da bi se ispravno mogao shvatiti duh pozitivnoga vladajućega zakona, potrebno je najprije razmotriti njegov povjesni razvoj. Najstariji stečajni propisi, iz kojih se razvijao naš stečajni zakon i zakon o poravnanju, davali su inicijativu za stečajni postupak pored stranaka i sudu. Tako je stečajni red od 18. srpnja 1859. dozvoljavao otvaranje stečaja po službenoj dužnosti. Ali moderniji stečajni zakoni skučivali su inicijativu suda sve više, pa je austrijski stečajni red od 25. prosinca 1868. poznavao otvaranje stečaja po službenoj dužnosti samo kod t. zv. trgovačkoga stečaja. Po §-u 198. toga stečajnoga reda imao se otvoriti trgovački stečaj po službenoj dužnosti u svim slučajevima, u kojima je nadležni sud doznao o nastupiloj obustavi plaćanja. Po § 199. toga stečajnog reda imao se u slučaju otvorenja stečaja nad imovinom kojega javnoga trgovačkoga društva, komanditnoga društva, ili kojega komanditnoga društva na akcije otvoriti podjedno stečaj po službenoj dužnosti i nad imovinom svakoga lično odgovornoga drugara.

Stari hrvatski stečajni zakon od 28. ožujka 1897. je potpuno napustio stanovište otvaranja stečaja po službenoj dužnosti. U osnovi ovog zakona je izraženo kao i u kasnijem novom austrijskom i ugarskom zakonu načelo, da se stečaj ne može otvoriti po službenoj dužnosti bez obzira na to, da li se radi o redovitom ili trgovačkom stečaju. Razliku izmedju redovitoga i trgovačkoga stečaja obrazlaže vladina osnova k § 71. staroga stečajnog zakona ovako: Osnova postavlja uvjetom otvorenja stečaja uopće samo prezaduženost (insuficiencija, Ueberschuldung) t. j. takovo stanje u imovini dužnikovoj, kada je pasiva veća od aktive; dočim je nemogućnost plateža (insolvencija, Zahlungsunfähigkeit) t. j. takovo stanje dužnikove imovine, u kojem dužnik više ne može da plaća svojih dugova bez obzira na to, da li je veća pasiva od aktive, općenitim uvjetom otvorenja samoga trgovačkog stečaja. Ovaj naime valja otvoriti ne samo onda, kada postoji prezaduženost, već i onda, kada nastupi insolvencija u pojavu obustave plaćanja (§ 223.). Prema tomu shvaćanju osnove posljednjeg hrvatskog stečajnog zakona, po kojem se stečaj protiv trgovcu mogao otvoriti ne samo u slučaju prezaduženosti, već i u slučaju same obustsave plaćanja, a stečaj proti netrgovcu samo u slučaju prezadužnosti, dijelio se stečajni postupak na redoviti i trgovački. Stečajni dakle zakon od 28. ožujka 1897. je prihvatio stanovište stečajnoga reda od 18. srpnja 1859., te tadanjega austrijskog i ugarskog zakona samo u pogledu diobe stečaja u redoviti i trgovački, a napustio je stanovište tih ranijih zakona, da se stečaj ureda radi može otvoriti. Ovo potonje stanovište opravdavala je osnova ovako: Vjerovnik neka pazi sam, u kakovu je stanju imovinskom njegov dužnik, a neka se ne naslanja na sud, da će ovaj imati tu brigu. Otvorenje stečaja tako je važan čin, da bi ga sud teško mogao poduzeti bez prijedloga interesenata, napose kada se pomisli na to, da se otvorenjem stečaja može prekinuti možda vrlo uharan posao prezaduženikov, te ne samo time nanijeti šteta vjerovnicima samim, nego i time, što imovina, pala pod upravu stečaja, mnogo gubi od svoje vrijednosti. Sudovi napokon jedva su kada uporavljali ustanovu, po kojoj su imali stečaj otvarati ureda radi, a nije opravdano, da se vjerovnici takovom ustanovom zavadjaju na štetnu nebrigu.

Po zakonu dakle od 28. ožujka 1897. mogao se stečaj otvoriti samo: 1. kada je to zaiskao sam prezaduženik (§ 71.), 2. kada je otvorenje stečaja proti ostavštini zatražio koji nasljednik ili skrbnik ostavinski (§ 72.), 3. kada je zahtijevao otvorenje stečaja koji osobni vjerovnik prezaduženikov (§ 74.), a isključio je svaki slučaj, u kojem bi bio ovlašten sud ureda radi otvoriti stečaj protiv prezaduženika. Isključen je bio taj slučaj i onda, kada se je znalo, da je prezaduženikovo imovinsko stanje poremećeno, kada je pobjegao ili se sakrivao.

Novi je austrijski stečajni red od 1. siječnja 1915., slijedeći primjer njemačkoga stečajnog reda, u §§ 70. i 71. usvojio »prijedlog« za otvaranje stečaja kao stečajnu pretpostavku. Pollak kao član komisije za proučavanje osnove novoga odnosno današnjega austrijskoga stečajnoga reda od 1. siječnja 1915. je zahtijevao otvaranje stečaja po službenoj dužnosti, polazeći sa stanovišta, da je radi čuvanja načela »par conditio creditorum«, te radi povišenja stečajne kvote od osobitoga značaja, da se stečaj što prije otvori, t. j. prije nego će dužnik sasvim propasti, te veliki dio svoje aktivne imovine oteti stečajnoj zapljeni, pošto se krivično pravna prijetnja za polučenje ove svrhe pokazala nedostatnom. Ali pošto su se protiv preuranjenog otvaranja stečaja pojavile sumnje u pravcu, da je svako otvorenje stečaja spojeno sa sniženjem vrijednosti aktive, da bi dalje imala uslijediti opetovana nepotrebita istraživanja imovinskog stanja po sudovima, te da bi nepotrebno ili bar preuranjeno otvorenje stečaja prouzročilo više štete nego li koristi, tražio je Pollak, da bi se imalo dopustiti otvorenje stečaja po službenoj dužnosti samo u slučajevima zakonom točno propisanim, a da pri tome sudska uvidjavnost ne igra nikakovu ulogu. Na temelju toga došao je Pollak do posljetka, da bi se otvorenje stečaja po službenoj dužnosti imalo dopustiti u onim slučajevima, kada su proti nekomu dužniku istodobno ili u sasvim kratkim razmacima vremena vodjene višekratne bezuspješne ovrhe radi utjerivanja novčanih tražbina. Pollak je svoj prijedlog potkrijepio redovnom pojavom, da insolventni dužnici vode dalje dulje vremena nakon insolventnosti svoje poslove i stiču još novih vjerovnika, kojima su njegove imovinske prilike nepoznate (Pollak: Gutachten str. 45.). Medjutim prijedlog Pollakov nije usvojio novi austrijski stečajni zakon. U obrazloženju dokidanja i otvaranja stečaja po službenoj dužnosti navadja »Denkschrift« na str. 67., da takovo otvaranje stečaja ne odgovara vladajućim pravnim i trgovačkim običajima, te da bi to u kritičnim vremenima gospodarsku krizu još povećalo. Kada već nitko od učesnika nema interesa za stečajni postupak, ne treba ni država da im ga nameće, sve ako je i insolvencija dužnika vrlo vjerojatna. Konačno ni samomu sudu nije lako prosuditi, da li je dužnik stvarno insolventan, ili je možda samo zapeo u plaćanju. Jedino činjenica, da je protiv dužnika provodjeno više puta izvršenje, nije uvijek podesna, da se objasni imovinsko stanje dužnika. Novi austrijski stečajni red je uistinu napustio u § 199. stečajnoga reda od 25. prosinca 1868. odredjeni slučaj otvaranja stečaja po službenoj dužnosti, pa sada stečaj nad imovinom kojega javnoga trgovačkoga društva, komanditnoga društva ili kojeg komanditnoga društva na akcije nema više za posljedicu otvaranje stečaja nad privatnom imovinom lično odgovornog drugara, te je šta više i u tom pravcu prepušteno učesnicima, da prikladnim stečajnim prijedlogom, ako ima zato pretpostava, ishode otvorenje stečaja protiv lično odgovornih drugara, ili samo protiv pojedinaca. »Denkschrift« na str. 68. obrazlaže ukidanje odredbe o otvaranju stečaja po službenoj dužnosti i u slučaju § 199. stečajnoga reda od 25. prosinca 1868. time, da se stečaj lako može u svako doba otvoriti nad privatnom imovinom lično odgovornoga drugara, ako je stvarno opravdan. Ali ako nema stvarne opravdanosti za stečaj, ne može se opravdati njegovo otvorenje nad privatnom imovinom drugara ni pravnim razlozima (n. pr. vrstom odnosno prirodom trgovačkoga društva) a ni svrsishodnošću. I novija stečajna zakonodavstva n. pr. Njemačke, Ugarske i Švicarske, takodjer su napustila otvaranje stečaja po službenoj dužnosti u takovim slučajevima.

Po uzoru austrijskoga stečajnoga reda je i naš stečajni zakon poput ranijega hrvatskoga stečajnog zakona od 28. ožujka 1897. isključio

otvaranje stečaja po službenoj dužnosti, te dopušta danas stečaj samo po prijedlogu dužnika (§ 69.) ili vjerovnika (§ 70.). Naš je stečajni zakon ovo načelo jasnije izrazio od austrijskoga stečajnoga reda propisom § 74., da se u slučaju otvaranja stečaja nad imovinom javnoga ili komanditnoga društva bez naročitoga prijedloga ne će otvoriti stečaj i na zasebnom imovinom njegovih lično odgovornih drugara. I po našem je dakle zakonu bitna pretpostavka za otvaranje stečaja »prijedlog« ovlaštenoga lica (dužnika odnosno vjerovnika), te je potpuno napuštena razlika izmedju potpunih (protokoliranih) i neprotokoliranih trgovaca, a prema tome i dioba stečaja u redoviti i trgovački, kako su to činili gore spomenuti raniji naši zakoni. Ako takvog prijedloga nema, odnosno ako taj više ne postoji uslijed odustaje ovlaštenoga lica, nema ni bitne stečajne pretpostavke, pa ne može doći ni do otvaranja stečaja, čak niti ureda radi protiv trgovca po § 57/3 por.

Iz §§ 71. i 75. st. z. proizlazi, da koli vjerovnik toli i dužnik mogu odustati od svoga prijedloga, da se otvori stečaj, sve do časa, do kojega je proglas o otvaranju stečaja pribijen na sudskoj ploči. Odustane li vjerovnik od stečajnoga prijedloga, ne će moći taj prijedlog prije izminuća 6 mjeseci n a o s n o v u i s t e t r a ž b i n e na novo staviti (§ 71/3 st. z.). Prema tome moći će taj vjerovnik radi druge koje tražbine staviti prijedlog, da se otvori stečaj, i prije proteka 6 mjeseci. Stečajni zakon pravi u pogledu ponovnoga prijedloga razliku izmedju prijedloga dužnika i vjerovnika. Samo prijedlog vjerovnika ne će se moći obnoviti prije proteka 6 mjeseci, dočim će dužnik moći povučeni prijedlog na novo staviti i prije proteka tog roka, kadgod on to ushtije. Potonje je u skladu sa svrhom stečajnoga postupka, te interesima vjerovnika. Ograničenje u pogledu vjerovnika odgovara poticaju Pollaka, koji je u svome »Gutachten« naveo, da se prijedlog radi otvaranja stečaja ne smije zlorabiti, te upotrijebiti u svrhe prinudnog izvršenja. Dopuštanjem neograničenoga povlačenja i stavljanja prijedloga za otvaranje stečaja nastalo bi pravno stanje, da bi se predlagač-vjerovnik obećavanjem podmirenja ili obezbjedjenja sa strane dužnika, koji ne bi bio kadar, da na isti način podjednako sve vjerovnike izmiri ili obezbijedi, dao sklonuti, da stečajni prijedlog povuče. Time bi bila ugrožena jednakopravnost svih vjerovnika, jer bi svaka prednost toga jednog navaljujućeg vjerovnika išla na račun umanjenja aktivnog stanja dužnika, koji bi konačno ipak pao pod stečaj. Da se ukloni takovo stanje, predložio je Pollak propis, da se puvučeni stečajni prijedlog vjerovnika niti po njemu samom, a niti po njegovom pravnom slijedniku ne može obnoviti prije proteka 6 mjeseci. Taj je Pollakov prijedlog usvojio austrijski stečajni zakon, a prihvaćen je i u §-u 71. stav 3. našega stečajnoga zakona.

Uoči li se istaknuto načelo stečajnoga zakona, da se stečaj može otvoriti samo po prijedlogu, uvaživši gore istaknuti povijesni razvitak toga načela te činjenicu, da naš novi stečajni zakon ne pravi razlike izmedju trgovca i netrgovca, a niti luči stečaj redoviti od trgovačkoga, nastaje u istinu poteškoća u razumijevanju propisa § 57. stav 3. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja, po kojem se imade p o s l u ž b e n o j d u ž n o s t i otvoriti stečaj nad imovinom trgovca po pravnosnažnoj obustavi postupka za poravnanje. Zar se može dopustiti, da se zakonodavac propisom § 57/3 por. htio izraziti protiv načela i propisa stečajnog zakona, koji je u pogledu otvaranja stečaja po službenoj dužnosti zauzeo apsolutno negativno stanovište bez obzira na to, je li dužnik trgovac ili nije?

Verona-Zuglia u svojem tumačenju kod § 57. por. (str. 448—489.) naglašuju, da je propis § 57/3. por. preuzet iz staroga hrvatskoga zakona o prinudnoj nagodbi, gdje je on bio potpuno u skladu sa stanovištem sadanjega hrvatskoga stečajnoga zakona, prema kojemu se nad trgovcem otvarao stečaj po službenoj dužnosti. To je ispravno! No ovo utvrdjenje upućuje na potrebu odnosno zahtjev, da zakon o poravnanju mora biti u skladu sa savremenim stečajnim zakonom, a ne smije stajati u protimbi niti sa načelom niti sa pozitivnim njegovim propisima.

Sa pitanjem, kako se imade razumijevati § 57/3. por., naši se pravnici nisu dovoljno pozabavili. Politeo prelazi preko toga, tek ga u kratkim crtama prihvaća prema sadržaju zakona. Verona-Zuglia ne simpatišu osobito sa propisom § 57/3. por., te izvadjaju iz § 75. st. z., da se dužniku, budući da može odustati od stečajnoga prijedloga odnosno opozvati izjavu, da je obustavio plaćanja (§ 69. st. z.) sa učinkom, da se stečaj ne može otvoriti po tom prijedlogu odnosno izjavi, ako je odustaja odnosno opoziv uslijedio prije pribijanja proglasa o otvaranju stečaja na sudskoj ploči, mora priznati i mogućnost, da sa istim učinkom odustane od prijedloga za otvaranje prinudnoga poravnanja van stečaja, odnosno da opozove s tim učinkom u takovom prijedlogu sadržanu izjavu o obustavi plaćanja, pa da se po takovom prijedlogu dužnika ne bi smio otvoriti stečaj, ako sadržaje izričito protivljenje dužnika, da se otvori stečaj. Verona-Zuglia primjećuju, da bi time otvaranje stečaja po službenoj dužnosti ostalo ograničeno samo na one rijetke i izuzetne slučajeve, u kojima dužnik-trgovac nije izjavio ni u samom prijedlogu za poravnanje, ni kasnije tokom postupka za poravnanje, da se protivi otvaranju stečaja, odnosno u kojima dužnik nije povukao svoj prijedlog za poravnanje sve do pribijanja proglasa o otvaranju stečaja na ploču stečajnoga suda. Verona-Zuglia dakle utvrdjuju time činjenicu, da bez prijedloga nema otvaranja stečaja. Prijedlog ovlaštenoga lica je dakle bitna stečajna pretpostavka, ali valja dodati, da se prijedlog ima staviti i s k l j u č i v o n a d l e ž n o m u stečajnomu sudu. Dužnikova izjava podnesena stečajnomu sudu, da je obustavio plaćanja, smatra se kao prijedlog, da se otvori stečaj. Prema tome prijedlog po § 69. i 70. st. z., koji je stavljen n e n a d l e ž n o m u s t e č a j n o m u sudu, nije za otvaranje stečaja prikladan prijedlog. Dužnikov dakle prijedlog za otvaranje postupka za prinudno poravnanje van stečaja, odnosno po tom prijedlogu predmnijevana njegova izjava, da je obustavio plaćanja, nije nikakav s t e č a j n i prijedlog, a niti se može takovim smatrati, jer nije podnesen stečajnomu sudu, već sudu za poravnanje, pa ako dužnik u tom prijedlogu za poravnanje i ne izjavi, da se protivi otvaranju stečaja u slučaju obustave postupka za poravnanje, ne će se ipak moći stečaj otvoriti, jer taj prijedlog nije dan stečajnomu sudu, a samo takav je podesan za otvaranje stečaja. Izjavom dužnika u prijedlogu za prinudno poravnanje van stečaja moći

će se poslužiti stečajni sud u toliko, što ne će trebati izvidjavati vjerojatnost njegove insolvencije, pošto u tom pogledu imade već njegovo priznanje u prijedlogu za poravnanje, dakle sudsko priznanje.

Bez prijedloga nema otvaranja stečaja. Prijedlog za otvaranje stečaja je podesan samo onda, kada je u smislu § 69. st. z. podnesen stečajnomu sudu prijedlog za otvaranje postupka, a prinudno poravnanje van stečaja nije stečajni prijedlog, a niti je podnešen stečajnomu sudu. Makar i takav prijedlog dužnika-trgovca sadržaje izjavu, da je obustavio plaćanja, ne može se smatrati kao stečajni prijedlog, jer je stavljen sudu poravnanja, ne stečajnomu sudu. Slijedom toga moći će se po § 57. stav 3. por. otvoriti stečaj po službenoj dužnosti samo onda, kada predleže sve stečajne pretpostavke. Ne predleži li prijedlog ovlaštenog lica, ne će se moći otvoriti stečaj ni po § 57/3. por. Ispravnost ove tvrdnje, koja otkriva pravu volju zakonodavca u § 57/3. por., utvrdjuje i ustanova § 16. por., koja za otvaranje stečaja nakon pravnosnažno dovršenoga postupka za poravnanje pretpostavlja, da je za trajanja postupka za poravnanje stavljen prijedlog kojega od vjerovnika. O takovom prijedlogu imade se donijeti rješenje, tek pošto bude pravnosnažno obustavljen postupak o poravnanju. Kod § 57/3. por. mora se dakle uzeti, da i on pretpostavlja takav prijedlog, pa se imade po pravnosnažnosti odluke o obustavi postupka za poravnanje otvoriti stečaj po službenoj dužnosti. Sud poravnanja imade po službenoj dužnosti kod dužnika-trgovca saopćiti stečajnomu sudu pravnosnažnu obustavu postupka za poravnanje, a stečajni će sud, ako već imade stečajni prijedlog, te ako postoje sve ine stečajne pretpostavke po službenoj dužnosti, ne očekujući možda kakav ponovni prijedlog vjerovnika, stečaj otvoriti. Manjkaju li stečajne pretpostavke, dakle ako stečajni sud nema stečajnoga prijedloga, ne će ni stečajni sud otvoriti stečaja, jer bi to bilo protuzakonito, protiv načela i propisa stečajnoga zakona. Samo tako se ima shvatiti propis § 57/3. por., jer takovo shvaćanja nije u protuslovlju ni sa načelima ni sa propisima stečajnoga zakona. Dakle § 57/3. por. ima se tumačiti samo u vezi § 16. por., jer će samo tada biti jasan propis o otvaranju stečaja po službenoj dužnosti. Protivno tumačenju, pored toga što bi bilo protuslovno stečajnomu zakonu, dovelo bi do toga, da se trgovac ne bi mogao poslužiti blagodati zakona o prinudnom poravnanju van stečaja samo iz bojazni, što bi se u slučaju neuspjeha poravnanja odnosno obustave postupka otvorio stečaj po službenoj dužnosti, što dotični trgovac možda niti želi a niti bi bilo potrebno. Time bi bila za trgovca izigrana svrha zakona o prinudnom poravnanju van stečaja, a to zakonodavac nije htio učiniti, jer je baš zakon o prinudnom poravnanju van stečaja donesen samo radi toga, da se izbjegne stečaju, tomu neugodnomu uredjenju imovinsko pravnih odnosa dužnika, koje ima da ostane ultima ratio. Po § 56/4. por. imade se obustaviti postupak za poravnanje, ako dužnik podnese za to prijedlog. Zar će i u takovom slučaju (kod trgovca) doći do primjene § 57/3. por.? Nikada! Čak niti onda, ako se u prijedlogu za poravnanje nije izričito ogradio proti otvaranja stečaja u slučaju obustave poravnanja, jer odnosna izjava po § 69/1. st. z. nije prijedlog, podnesen stečajnom sudu, već sudu za poravnanje, dakle za otvaranje stečaja nadležnome sudu. Pa makar dužni trgovac i ne odustane od prijedloga za poravnanje, makar on i ne opozove u prijedlogu za poravnanje sadržanu izjavu, da je obustavio plaćanja, a do obustave poravnanja dodje iz inih razloga (§ 12/4., 34/1., 56. por.), ne će se ipak otvoriti stečaj po službenoj dužnosti u smislu § 57/3., por., ako kod stečajnoga suda ne predleži raniji stečajni prijedlog kojega vjerovnika u smislu § 16. por., jer ne predleži stečajna pretpostavka, t. j. prijedlog ovlaštenoga lica za otvorenje stečaja, pošto prijedlog za poravnanje a niti po § 69/1. st. z. predmijevani prijedlog nije stečajni prijedlog. Drugačije bi bilo, da je stečajni zakon propisao, da se prijedlog dužnika-trgovca za prinudno poravnanje van stečaja u slučaju obustave postupka poravnanja imade smatrati stečajnim prijedlogom, kao što je n. pr. u § 114/3. st. z. propisao, da se tražbine prijavljene u postupku za poravnanje imadu pod stanovitim uslovima smatrati, kao da su prijavljene u stečaj. U takovom bi slučaju zakonom bila dana pretpostavka za otvaranje stečaja. Ali stečajni zakon toga nije učinio, a da je to bila volja zakonodavca, sigurno bi i to bilo propisano.

Austrijski zakon o prinudnom poravnanju van stečaja je u tom pravcu jasniji. On ne propisuje poput našega u § 57/3. otvorenje stečaja po službenoj dužnosti, već odredjuje u § 56/3., da se ima o prijedlogu za otvaranje stečaja odlučiti u isto vrijeme, kada se obustavi postupak poravnanja, ako takav prijedlog predleži.*) I austrijski zakon o poravnanju dakle predvidja neki postupak po službenoj dužnosti imperativnom odredbom: »Ima se odlučiti«, ali taj zakon predvidja, da već postoji prijedlog kojega vjerovnika za otvaranje stečaja. Ne predleži li takav prijedlog, ne će se i ne može o istom odlučivati i dosljedno tomu niti stečaj otvoriti po službenoj dužnosti. Taj propis austrijskoga zakona je u potpunoj saglasnosti sa stečajnim zakonom, koji isto tako kao i naš zakon ne dopušta otvaranje stečaja bez prijedloga ovlaštenoga lica.

Izbrani sud

Napisao Pavlović Djoka, odvjetnik u Petrovgradu

Četvrti otsjek zakonika o sudskom postupku u gradj. parnicama (§§ 672—695) govori o postupku pred izbranim sudovima i o ugovorima o izbranom sudu. Drugi dio, drugi odjeljak predosnove gradj. zakonika za našu državu govori o raznim ugovorima: o darivanju, o čuvanju, posluzi (posudi), o zajmu, opunomoćavanju i drugim vrstama poslovodstva, o razmjeni (promjeni), o kupovnom ugovoru, o uporabi (porabi), o vršenju službe, o zajednici dobara, o bračnim imovinskim ugovorima, o ugovorima na sreću i po pravu na naknadu štete, ali ne navodi ugovor o izbranom sudu.

Da li se postupak pred izbranim sudom može smatrati u pravom smislu parničnim postupkom? Gdje je mjesto ugovoru o izbranom sudu? Da li u gradj. parb. postupniku ili u gradj. zakoniku?

* Taj je propis izražen, iako ne izravnom stilizacijom, takodjer u našem zakonu — i to u § 57 st. 2. (Opas. ured.).

Iz činjenice, da odredbe glede postupka pred izbranim sudom i uslove ugovora o izbranom sudu propisuje zakon o gradj. parničnom postupku, moglo bi se doći do zaključka, da se taj postupak ima smatrati privatnopravnim, da je spor pred izbranim sudom prava parnica kao i svaka druga gradjanska parnica, koja se vodi pred redovnim državnim gradjanskim sudom. U prilog ovog mišljenja govore i slijedeće odredbe zakona o gradj. parnič. postupku:

Presuda izbranoga suda ima medju strankama snagu pravosnažne presude drž. sudova (§ 690.). Dopušteno je eventualno pobijati presudu pred (izbranim) sudom višega stepena, koji je predvidjen u ugovoru o izbranom sudu (§ 690.); ima dakle mjesta prizivu na »viši« sud. Izbranoga suca, odnosno pretsjednika će postaviti po prijedlogu državni sud, ako izbrani sudac ne bude na vrijeme postavljen, ili ako oba suca ne mogu da se slože u ličnosti pretsjednika (§ 677.). Neke radnje izvršuje drž. sud (§ 685.). Stranke se po pravilu mogu obraćati izbranomu mjesto državnomu sudu, uslijed čega izbrani sud postaje u mnogim slučajevima »redovan sud«. Obraćati se izbranomu sudu nije samo onda dozvoljeno, ako stranke ne raspolažu predmetom parnice, što je u našem zakonu ovako izraženo: »u koliko su stranke sposobne sklopiti poravnanje u pogledu predmeta spora« (§ 672.). I državni sud ima svoju ulogu prethodno u samom toku postupka pred izbranim sudom i nakon presude izbranoga suda. »Presudu« izbranoga suda izvršuje, kako to zakon predvidja, drž. sud; — tu moć izbrani sud nema.

Čak i jedan dio pravničkog svijeta smatra postupak pred izbranim sudom parničnim postupkom i u tom svojem uvjerenju — kao što se vidi — ima podrške u samom zakonu. Ipak najveći dio pisaca procesualnoga prava ne spominje postupak pred izbranim sudom i ugovor o izbranom sudu, vjerojatno zato, jer postupak pred izbranim sudom ne smatraju parničnim postupkom. Vrlo se potanko pozabavio ovim pitanjem Mayer: »Die Vereinbarung schiedsrichterlicher Rechtsstreitsentscheidung«.

Da uzmože izbrani sudac odlučivati o predloženom predmetu, potrebna su dva ugovora. Jedan imaju da sklope, i to u smislu zakona pismeno, same stranke, koje ugovore, da stvar mjesto državnomu sudu prepuste na odlučivanje (zapravo na obavezno mišljenje) jednoj trećoj, privatnoj osobi. Suci i sudski pomoćnici čak i ne mogu se primiti izbora za izbranoga suca (§ 673.). Drugi se ugovor sklapa izmedju stranaka i lica, koje se primi dužnosti izbranoga suca. Izbrani suci odredjuju sami postupak po svojem slobodnom nahodjenju (§ 683.).

Izmedju stranaka i izbranoga suca ne postoji nikakav javnopravni odnos, kao što je to slučaj u parnici pred državnim sudom, nego isključivo privatnopravni, jer iz ugovora privatnih stranaka nikada ne može proizlaziti javnopravni odnos. Izbrani sudac je dužan, da dade svoje obavezno mišljenje, jer se na to (privatnopravnim) ugovorom obvezao, i odgovara za eventualnu štetu (§ 680.), ali je dužan »suditi« samo donde, dok stranke to žele. Ma kada mogu stranke povući mandat. Državni sudac je mandatar države, a ne stranaka. — Ako stranka ne postavi suca, ma da je to u smislu ugovora dužna učiniti, postavit će suca nadležni državni sud, ali to znači samo prisilno izvršenje privatnopravnog ugovora, ništa više. Svakidašnja je pojava, da način obavljanja privatnopravnog odnosa i uslove ugovora propisuje zakon.

Presuda izbranoga suda ima snagu pravosnažne presude, ali tu snagu ona ima samo voljom stranaka u toliko, što joj se protivnim sporazumom može ta moć oduzeti. Stranke mogu presudu izbranoga suda uvijek sporazumno obesnažiti, kao da nije ni donijeta. Pravomoćnost presude državnoga suda nastaje i ostaje bez obzira na volju stranaka. Stranke mogu istu stvar ponovo iznijeti pred drugi izbrani sud, ili pred redovnih državni gradjanski sud. Pravomoćnost presude znači medju ostalim njenu izvršivost, te u tom smislu zakon i u drugim slučajevima dodjeljuje privatnim ugovorima snagu »pravomoćnosti«, n. pr. u slučaju t. zv. sudske nagodbe, ma da nitko ne će osporiti, da je sudska nagodba, sklopljena povodom parnice, privatnopravnog značaja. Sud izvršuje ne samo odluku izbranoga suda i sudsku nagodbu nego i javnobilježničku ispravu, ako odgovara zakonskim propisima. — Odluka izbranoga suda se može u izvjesnim slučajevima (§ 691.) pred redovnim državnim sudom isto tako napasti, kao i drugi kakav imovinskopravni posao. Nije u ovom slučaju riječ možda o kakvoj obnovi postupka, nego se nepravilan privatnopravni ugovor stavlja van snage.

Slučaj, kada zakon prosudjivanje spornoga predmeta i bez volje stranaka obavezno upućuje drugomu kakvomu sudu, a ne državnomu, nije istovjetan sa slučajem (privatnoga) izbranoga suda; n. pr. sporove, nastale izmedju ureda za osiguranje radnika i izmedju zanatlijskih i industrijskih namještenika prosudjuje takodjer »izbrani sud«, ali se ovaj samo zove izbranim sudom, jer stranke ne biraju suca. Bolje bi odgovarao drugi kakav naziv. Isti je slučaj i sa t. zv. berzanskim sudom.

Na osnovu gornjih izlaganja pravilno bi bilo, da normiranje postupka pred izbranim sudom i utanačenje uslova ugovora o izbranom sudu udje u novi gradj. zakonik, a iz gradj. parnič. postupnika je to normiranje trebalo izostati, odnosno treba da izostane.

Iz naše literature da spomenemo stanovište sveuč. profesora dr. Dragoljuba Arandjelovića, koji gornje pitanje drukčije uzima. On naginje shvaćanju Šperla, koji ističe javnopravni značaj ugovora o izbranom sudu. Mišljenje dr. Arandjelovića — izgleda — nije konačno, pored toga je i kontradiktorno, jer se u njetovom učbeniku »Gradjansko procesno pravo kraljevine Jugoslavije« ističe u III. knjizi, 2. sv. na str. 21. ovo: »Ugovor o izbranom sudu u suštini je ugovor javnoga prava«; dalje: »Još manje se može o tome govoriti, da su stranke „ugovorno" obvezane, da se potčine odluci izbranoga suda i da ispune ono, što im je njome naloženo.« Na istoj strani iznosi i ovo: »Odluka izbranog suda nije ispunjenje ugovora od strane suca izbranoga suda, nije odredjivanje sadržine privatnopravnih zahtjeva, nego je vršenje sudačke dužnosti.« Kontradiktornost je pak u tome, što dr. Arandjelović u istoj knjizi na str. 206. ovako raspravlja o tom pitanju: »Pošto izbrani sud stvaraju sami parničari(!) i državno zakonodavstvo ne nameće im ovaj sud silom svoje suverene vlasti, to se on prema njima ne pojavljuje kao vlast, nego kao organ njihove sopstvene pravne volje, a u tome leži suština pravog izbranog suda.«

Zanimljivo je bilo stanovište staroga rimskog prava: »In iure

cessio« nije bila prava parnica, nego samo prividna. Rimski zakon je dozvolio, da stranke sklope imovinsko-pravni posao, služeći se formulama parnice, kao da je bila riječ o činjenicama iz prošlosti, a ne o poslovnim izjavama ugovarajućih stranaka. U parnici se danas uvijek, bez izuzetka radi o prošlim činjenicama i njihovom pravnom dejstvu. Sud istražuje istinitost prošlih činjenica. Sudski aparat danas više ne služi za sklapanje ugovora. Drugo je nešto t. zv. sudska nagodba, koja se sklapa povodom parnice i koja znatno skraćuje parnicu, te je iz toga razloga dozvoljena pred parnični msudom. Istina, da stranke i danas mogu upotrijebiti formu parnice u svrhu sklapanja privatnopravnog ugovora. One će se za to možda katkad i obraćati državnomu sudu, jer im autoritet državnoga suda pruža puno jamstvo, ali sudac ne smije znati za prividnost »parnice«, inače će stranke sa njihovim zahtjevom a limine odbiti. Po starom rimskom pravu ako je »tužitelj« sebi nešto vindicirao, a »tuženik« se nije usprotivio, sud je »sudio« u smislu »tražbe« (»addicit«).

Pitanje raspravlja opsežno i Degenkolb: »Einlassungszwang und Urtheilsnorm«. Opće poznatom trojnom podjelom: »De rebus, de personis, de acionibus« Gaius smatra procesualno pravo jednim dijelom privatnoga prava. Prema njemu procesualno pravo nema javnopravni značaj. Naše gradj. procesualno zakonodavstvo pada u suprotnu griješku, jer ugovore sa predmetom privatnopravnih odnosa svrstava u zakonik o gradj. procesualnom pravu.

Novi društveni poredak u Njemačkoj

Napisao dr. Šćetinec Juraj, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

Nacionalni socijalizam je pokret, vodjen idejama skrajnoga nacionalizma, rasizma i neke vrsti »socijalizma«, koji hoće da prema tim idejama provede preuredjenje i preobražaj cijeloga života njemačkoga naroda, te da ostvari novi politički državni sistem i novi društveni poredak, prožet novim svjetovnim nazorom. Novi društveni poredak ima biti posve različit, zapravo oprečan dosadašnjemu društvenom poretku, osnovanomu na ideji osobne, društvene i gospodarske slobode u okviru demokratskoga političkog režima, a još više oprečan pretendiranomu socijalističkom društvenom poretku, provedenom u duhu Marxove nauke.

Nauka je nacionalnog asocijalizma u izgradnji, te nije još ni izdaleka onako precizirana kao nauka liberalizma i marksizma, ali ipak ima već jasne svoje elemente. U praktičnom pak pogledu najviše je izgradjen njegov politički sistem u duhu navedenih ideja vodilja i organizatornoga načela vodstva u novi tip državne organizacije »Führerstaat«, t. j. države organizovane po načelu vodstva (»Führerprinzip«). Praktički se izgradjuje sve više uz neka kolebanja. i socijalno-ekonomski sistem.

Kako ovdje želimo prikazati nastojanja nacionalnoga socijalizma u Njemačkoj, da ostvari novi društveni poredak, to ćemo se potanje baviti samo njegovom dosadašnjom socijalno-ekonomskom izgradnjom, a pojavima njegova političkoga i kulturnoga djelovanja samo toliko, koliko imadu posebno značenje i upliv na izgradnju nove društvene i gospodarske organizacije.

Budući da nacionalni socijalizam naglašava primat politike[1]) nad svim drugim područjima narodnoga života, to će za potpuno razumijevanje pojedinih mjera oko izgradnje novoga sistema društvene i gospodarske organizacije biti potrebno prethodno upoznati odnos države prema gospodarstvu po nacionalno-socijalističkom shvaćanju, te ulogu političke stranke u državnom, društvenom i gospodarskom životu.

I. Politika i socijalno-ekonomski život

1. Država i gospodarstvo. — Nacionalni socijalizam promatra sav život naroda u prvom redu s političkoga gledišta. Nacionalno-socijalistička politika, držeći se osnovnoga načela »opća korist ima prednost pred pojedinačnom koristi« (»Gemeinnutz vor Eigennutz«), podredjuje sve pojedine pojave društvenoga života općemu cilju jedinstva, snage, jakosti i moći naroda. Radi toga podredjuje materijalnu stranu društvenoga života duhovnim elementima — idejama, po kojima se ima oblikovati cjelokupni narodni život. Gospodarstvo se kao sastavni dio narodnoga života ima formirati, organizirati i voditi tako, da služi ostvarenju pravoga cilja naroda: njegove snage i jakosti. Zato se gospodarstvo ne može razvijati slobodno, — kako to nauča liberalizam — nezavisno od državne vlasti i od političkih ciljeva naroda, a još manje smije gospodarstvo sa svojim materijalnim interesima davati pravac državnoj i narodnoj politici, kako to hoće marksistički socijalizam, nego se ono mora podvrći politici države kod ostvarivanja ciljeva naroda. Medjutim će gospodarstvo, koje se podredjuje vodstvu države, uživati pogodnosti političke sredjenosti i mira u državi te uspjehâ, koje može polučiti u vanjskom svijetu svijestan, organizirani, jak i požrtvovan narod. Stoga država ima da u općem interesu odredjuje smjer ukupne gospodarske djelatnosti (upravljano gospodarstvo), da nadzire poslovanje, koliko je to potrebno, i odredjuje oblike gospodarske i društvene organizacije. Iznad svih ovih formalnih mjera pravnoga značaja, kojima država utječe na tok gospodarskoga života, važna je idejna uloga države, da unosi u gospodarstvo duh, kojim ima biti zadojen cijeli narodni život, a po kojem će onda gospodarstvo samo razvijati svoju djelatnost u općem interesu narodne cjeline, kada i nema formalnih pravnih propisa.

2. Stranka i država. — a) Uloga stranke u političkom i gospodarskom životu. — U pitanju odnosa naroda i države nacionalni socijalizam uči, da je narod kao živ organizam sam po sebi prvotna društvena zajednica, koja je nastala prirodnim putem,

[1]) »Mi hoćemo uspostaviti primat politike, koja je pozvana, da životnu borbu naroda organizira i vodi«. Govor A. Hitlera u Postdamu 21. ožujka 1933. Cit. iz knjige »Adolf Hitler spricht«, Leipzig, Kittler Verl., 1934, str. 116.

a država je tvorevina naroda, u kojoj se preko njezinih organa očituje volja naroda. Prema tome narod kao društvena cjelina ima prednost pred državom kao organizacijom vlasti. Država opet upravlja — kako smo naprijed izložili — svim društvenim životom, pa i gospodarstvom. Volju naroda u državi pretstavlja elita, koja nastaje iz svih slojeva naroda[2]), organizovana u stranku, kojoj je na čelu vodja, koji ima povjerenje naroda.

Država, stranka (pokret) i narod čine političko jedinstvo,[3]) ali u tom sastavu vodeća uloga pripada stranci kao pretstavnici narodne volje. »Vodeća politička stranka kao organizacija pokreta vodi državni aparat (sc. organe vlasti) i društveno-gospodarsku organizaciju kao i cjelinu političkoga jedinstva.«[4]) Vodeća politička stranka u Njemačkoj — »Njemačka nacionalno-socijalistička radnička stranka« (NSDAP), nakon zauzeća vlasti, ima posve drugi značaj, drugi djelokrug i vlast nego stranke u običajenom smislu riječi u liberalno-demokratskim režimima. Ona je ponajprije jedina stranka u državi, koja je dopuštena, dok su sve druge stranke zabranjene (zakon od 14. srpnja 1933.), te po tome država dobiva i poseban ustavan oblik (»Einparteistaat«). To je isti slučaj kao i u fašističkom sistemu u Italiji i boljševičkom u Rusiji. Zatim ona je državna stranka (»Staatspartei«), koja čini jedinstvo s državom (zakon o jedinstvu države i stranke od 1. prosinca 1933.). Dok stranke u liberalno-demokratskim režimima imadu za svrhu, da istaknu različita mišljenja i shvaćanja, koja se u narodu nalaze, o organizaciji države i vodjenju državnoga života te da se bore, da dodju na vlast, kako bi putem državne vlasti ostvarile svoje programe, dotle takova državna stranka ima da omogući skupini na vlasti, da se održi na vlasti i da pomoću te vlasti zadoji državu i narod novom mistikom.[5]) Njoj ne pristaje naziv stranka, partija,[6]) u onom smislu, koji postoji u liberalno-demokratskim režimima, a znači jedan dio gradjana, zadojenih istim shvaćanjima, jer ona ima za cilj, da okuplja sve aktivne elemente države i hoće da ostvari potpuno duhovno jedinstvo naroda.[7]) Ona je jedinstveno političko tijelo, koje vodi državu i narod. Zato se riječ stranka može danas upotrebljavati za tu formaciju samo u smislu jedne skupine u odnosu prema cijelomu narodu. Stranka je elitni dio naroda, »viteški red« u sredovječnom smislu. Uzorom joj je »njemački red«, koji je organizirao državu i širio granice države na Istok. Ta stranka, koja trajno vodi državu, sadržaje stalan elemenat, temeljito izgradjen u svojem svjetovnom nazoru, koji će se obnavljati uvijek pod vodstvom istih ideja. Zato su glavne zadaće te stranke: 1. voditi sav državni i društveni život u duhu nacional-socijalističkih ideja i načela; 3. odgajati u tom duhu elitu naroda za vodstvo, a sav narod za sljedbenike svojega vodstva.

---

[2]) Carl Schmitt: Staat, Bewegung, Volk; Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1935., str. 18.

[3]) C. Schmitt op. cit. str. 11. — [4]) op. cit. str. 14.

[5]) Robert Pelloux: Le parti national-socialiste, Paris, P. Hartmann, 1936, str. 12.

[6]) Partija dolazi od riječi pars = čest, dio.

[7]) Isp. Pelloux, op. cit. str. 12.

Stranka dakle drži u rukama svu državnu vlast, te vodi sav društveni i gospodarski život. Stranka ima da prožme jednim, nacionalno-socijalističkim duhom sve državne organe i sve društvene ustanove. Zato je ona — kako kaže tekst zakona o osiguranju jedinstva stranke i države od 1. prosinca 1933.[8]) — poslije pobjede nacionalno-socijalističke revolucije »nosilac njemačke državne misli, te je s državom nerazrješivo vezana«. Ta je veza personalne i stvarne prirode.

Da bi se mogla ostvariti što uža i čvršća osobna i stvarna veza izmedju stranke i državne vlasti te društvenih ustanova, stranka je organizovana tako, da imade u svome krilu odjeljenja i urede, koji odgovaraju najvažnijim granama državne uprave, zatim urede, ustanove i udruženja koji odgovaraju reprezentativnim udruženjima kulturnoga, društvenoga i gospodarskoga života. Organi stranke proučavaju sva pitanja, koja spadaju u nadležnost odgovarajućih organa državne vlasti ili društvenih ustanova, i odredjuju prema njima stav nacionalno-socijalističke stranke. To je podloga za stvarnu vezu izmedju stranke i države. Vodeće pak ličnosti stranke dolaze na upravu odgovarajućih organa države ili društvenih institucija. Time je ostvarena personalna veza izmedju stranke i države. Tako je n. pr. dr. J. Goebbels u stranci voditelj odjeljenja za propagandu (Reichspropagandaleiter), a u državnoj upravi ministar za narodnu prosvjetu i propagandu. R. Darré je u stranci voditelj odjeljenja za agrarnu politiku, a u državnoj upravi ministar za prehranu naroda i poljoprivredu. Osim toga je vodja staleške organizacije za prehranu (Reichsnährstand). Zakonom o osiguranju jedinstva stranke i države od 1. prosinca 1933. je odredjeno, da zamjenik vodje i šef štaba jurišnih odreda (SA) imadu biti članovi vlade. Zakon od 3. srpnja 1934., nakon tragičnoga 30. lipnja 1934., kada je pokoljem vodstva SA prevenirana pobuna SA protiv Hitlera, osiguran je položaj članstva u vladi samo Zamjeniku Vodje, dok je šef štaba SA od tada lišen toga prava. Medjutim iako je zakonom zajamčeno učestvovanje u vladi samo Zamjeniku Vodje, u stvari su istaknutiji članovi stranke na čelu svih državnih organa (ministri, državni namjesnici i t. d.), staleških organizacija i kulturnih ustanova (vodje, voditelji, šefovi). Oni su jamstvo, da će sve te ustanove djelovati u nacionalnosocijalističkom duhu.

Nacionalni socijalizam ne naglašava toliko totalitet države kao vlasti koliko totalitet ideje. Sav državni, kulturni, gospodarski pa i vjerski život mora biti prožet nacionalno-socijalističkom ideologijom. »U Njemačkoj ne može biti više nijednoga odnosa, koji ne bi odgovarao nacionalnosocijalističkom gledištu« — kaže Goebbels.[9]) Nacionalno-socijalističku ideologiju razvija i širi stranka. »Zato mora stranka uvijek ostati hierarhijom vodstva« — zaključuje Goebbels.[10]) S obzirom na ovu svoju ulogu u državnom, kulturnom, društvenom i gospodarskom životu ima nacional-socijalistička stranka svoju naročitu

---

[8]) Reichsgesetzblatt (RGBL) od 2. prosinca 1933. N 135. str. 1016.

[9]) Dr. Joseph Goebbels: Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus, Berlin, Junker u. Dünhaupt, 1935., str. 18.

[10]) Goebbels, op. cit. str. 19.

unutrašnju i vanjsku organizaciju, koja je obilježena paralelizmom s državnom organizacijom.

b) Organizacija nacionalno-socijalističke stranke (NSDAP). — Personalna i teritorijalna razdioba. — Na čelu cjelokupne organizacije NSDAP je vodja (Führer) Adolf Hitler. Vodja ima apsolutnu vlast postavljati i izmjenjivati sve šefove organa, ustanova i djelatnosti stranke. Vodju zamjenjuje u svim pitanjima stranke Zamjenik Vodje (Stellvertreter des Führers), Rudolf Hess. Na pojedinim područjima djelatnosti stranke nalaze se na čelu zemaljski voditelji (Reichsleiter). Njihova se stvarna područja dijele teritorijalno na župe (Gau), kojima su na čelu voditelji župe (Gauleiter), a ove na okruge (Kreis) te na mjesne skupine (Ortsgruppe), unutar kojih postoje ćelije (Zelle) i blokovi (Block).

Razdioba s obzirom na stvarnu nadležnost. — Čitava se politička organizacija stranke dijeli na pojedina odjeljenja ili urede (AMT), koji se bave općim pitanjima uplivisanja stranke na različita područja državnoga, kulturnoga, društvenoga i gospodarskoga života te administracijom stranke. Uz ove urede stranke, koji čine stranku u užem smislu t. j. onu malobrojnu elitu, koja drži političko vodstvo i brine se za odgoj budućih vodja, postoji čitav niz organizacija, koje su uklopljene u okvir stranke, jedne u jačoj mjeri kao »raščlanjenja« (Gliederungen) stranke, a druge u manjoj kao »priključena udruženja« (Angeschlossene Verbände). Ove uklopljene organizacije okupljaju šire mase pristaša nacionalnoga socijalizma. Tom je razdiobom udovoljeno i zahtjevu ograničenja vodećega elementa i potrebi masovne organizacije radi propagande i provodjenja u život ideja stranke u cijelom narodu.

Organizacija nacionalno-socijalističke stranke je do sada s formalne strane najizgradjenija politička organizacija, s kojom se u tom pogledu takmi komunistička stranka u Sovjetskom Savezu. Poznavanje strukture i organizacije nacionalno-socijalističke stranke u Njemačkoj je neophodan preduslov za razumijevanje čitave državne, kulturne i socijalno-ekonomske izgradnje nove Njemačke.

1. Politička i upravna organizacija stranke.[11])

a) Upravni uredi: 1. Personalno odjeljenje (Personalamt) imade da bdije, da se u funkcije stranke puštaju samo osobe, koje su potpuno shvatile ideju nacionalnoga socijalizma i koje su sposobne, da je u praksi provode u život. — 2. Glavno organizacijsko odjeljenje (Hauptorganisationsamt) vodi brigu oko organizacije stranke na svim područjima.

b) Prosvjetno-uzgojni uredi: 1. Odjeljenje za školovanje (Reichsschulungsamt) vodi i nadzira školovanje kod svih organa stranke, te ima nastojati, da se čitav narod sistematski odgaja u nacionalno-socijalističkom svjetovnom nazoru. — 2. Obrazovno odjeljenje (Ausbildungsamt) ima da se brine oko organizacije ustanova stranke za obrazovanje svojega članstva.

c) Ured za komunalnu politiku.

d) Uredi za stalešku organizaciju: 1. Opće odjeljenje za stalešku izgradnju (Amt für ständischen Aufbau). — 2. Uredi za socijalnu organizaciju obrtne privrede, organizovane u »Njemačkoj fronti rada« (DAF), i to: aa) »Odjeljenje za nacionalno-socijalističku organizaciju ćelija u industrijskim poduzećima« (Nationalsocialistische Betriebszellenorganisation- NSBO) i bb) »Glavno odjeljenje za nacionalsocijalističku organizaciju trgovine, zanata i obrta« (N. s. Handels-Handwerks- u. Gewerbe-Organisation-NS Ha GO). — 3. Uredi za organizaciju intelektualnih zvanja nadziru staleške organizacije:

aa) Glavno odjeljenje za državne činovnike nadzire stalešku organizaciju »Zemaljski savez njemačkih činovnika«. — bb) Glavno odjeljenje za odgojitelje nadzire stalešku organizaciju »Nacionalsocijalistički savez učitelja«. — cc) Glavno odjeljenje za narodno zdravstvo nadzire »N. s. savez liječnika«. — dd) Glavno odjeljenje za tehniku nadzire »N. s. savez njemačkih tehničara«.

e) »N. s. savez studenata« nadzire odgoj svih studenata na visokim školama te u tu svrhu stoji u vezi s »N. s. savezom docenata«.

f) Uredi za područje dobrotvornosti: 1. Glavno odjeljenje za žrtve rata. — 2. Glavno odjeljenje za socijalnu skrb i dobrotvornost.

g) Glavno odjeljenje za žene vodi nadzor nad odgojem i djelatnosti žena.

2. Organizacija s posebnim zadaćama: a) Posebno značenje imadu stranačke borbene formacije, koje su kao »raščlanjenja« uže vezane sa strankom. To su: 1. SA (Sturmabteilungen) — jurišni odredi, kao dobrovoljna milicija, koja je prije stupanja na vlast štitila djelovanje nacionalno-socijalističke stranke, a sada stoji na raspolaganju režimu, da ovaj može nesmetano provoditi svoju politiku. — 2. SS (Schutzstaffel) — zaštitni odredi kao elitna borbena organizacija koja ima naročitu zadaću da čuva vodje stranke. — 3. NSKK (Nationalsocialistische KraftfahrKorps) motorizirani odredi stranke.

»SS, SA i NSKK — to je željezna ruka pokreta.[12]) Njihovo je značenje toliko,

Stranka polaže osobitu pažnju na odgoju mladeži u nacionalnosocijalističkom duhu, jer hoće da od mladih ljudi, koji još nisu upili drugih ideja, spremi prave borce za nacionalnosocijalističke ideje (kao što to očekuju i boljševici u Rusiji od svojega Komsomola). U tu je svrhu ustanovljeno »Zemaljsko vodstvo omladine« (Reichsjugendführung der NSDAP«), koje rukovodi rad: 1. »Hitlerove omladine« (Hitlerjugend) muške od 14—18 godina i njezina naraštaja (Jungvolk) od 10—14 godina, i 2. »Saveza njemačkih djevojaka« (Bund deutscher Mädel) i »naraštaja« (Jungmädel). To su organizacije poput fašističke Avantguardie i Balile.

Poslije 18. godine ima ići njemačka omladina u »radnu službu« (Arbeitsdienst), zatim u vojsku pa u službu SS, a žene u »Udruženje njemačkih žena«. Tako se nova generacija nalazi bez prestanka u rukama nacionalnosocijalističke političke organizacije i pod uplivom nacionalno-socijalističkih ideja.

b) Organizacije, koje utječu na politički, gospodarski i društveni život. To su: 1. Ured za agrarnu politiku rukovodi djelatnost »Staleža za prehranu«. — 2. Zemaljski ured za pravo (Reichsrechtsamt) nadzire stalešku organizaciju »N. s. savez pravnika«, koji čini »Pravnu frontu«. — 3. Ured za davanje pravnih savjeta. — 4. Ured za vanjsku politiku. — 5. Ured za kolonijalnu politiku. — 6. Odjeljenje za propagandu, koje rukovodi djelatnost ministarstva za narodnu prosvjetu i propagandu. — 7. Ured za štampu. — 8. Upravitelj štampe.

Sistematizacija pojedinih ureda odjeljenja i uklopljenih organizacija je ponešto izmijenjena odredbom od 29. ožujka 1935. o primjeni zakona o jedinstvu države i stranke, kojom je točno odredjen značaj, pravni oblik i djelokrug svake strankine ustanove ili organa.

Iz ove se sheme vidi, kako je uistinu sav politički, kulturni, društveni i gospodarski život u Njemačkoj pod vodstvom i nadzorom nacionalno-socijalističke stranke i kako ona uistinu prodire »totalitarno« u svaki i najmanji kutić narodnoga života kao i života svakoga pojedinca.

11) Pregledna se tabela organizacije stranke nalazi u djelu »Nationalsocialistischer Wirtschaftsaufbau« od dr. P. Blakenburga i Maxa Dreyera, Berlin 1935, Deutscher Verl. für Politik u. Wirtschaft.

12) Blankenburg, op. cit. str. 227.
da šefovi tih triju borbenih organizacija i Zamjenik Vodje čine zajedno s Vodjom Hitlerom »Vrhovno vodstvo stranke«.

II. Načela novoga socijalno-ekonomskoga uredjenja.

Nacionalni socijalizam nije do sada izradio jedne potpune sheme novoga cjelovitoga društvenoga uredjenja. Nacionalno-socijalistički je režim tek prošao svoju revolucionarnu fazu: osvojenje vlasti i podvrgnuće svih snaga, političkih, gospodarskih, socijalnih i kulturnih vladajućoj stranci i njezinu šefu, Vodji-diktatoru Adolfu Hitleru. Sada se pak nalazi u evoluciji, iskušavajući — poput fašizma — različite metoda rada i oblike organizacija, kojima bi ostvario svoje ideje vodilje i polučio svoj konačni cilj. Vodstvo mora da insistira na toj ideji evolucije nasuprot težnji za provodjenjem »trajne revolucije«, koja se pokazuje — slično kao i pod boljševizma — na lijevom krilu članova stranke, a najjače je izbila u pokretu kapetana Röhma, koji je bio likvidiran 30. lipnja 1934. Revolucija je samo sredstvo — naglašava sada Hitler — da pripremi put za dalju evoluciju društvenoga i gospodarskoga stanja.

Iako nacionalni socijalizam nema još potpuno izgradjene socijalno-ekonomske doktrine ni cjelovitoga programa za izvedenje jednoga sistema socijalnoekonomskih reforama, ipak on ima neka osnovna načela, po kojima izgradjuje novo uredjenje socijalnoga i ekonomskoga života, mijenjajući prema potrebi metode rada i oblike organizacija. Ta su osnovna načela: 1. organska izgradnja društvenoga i gospodarskoga života; 2. socijalna organizacija na staleškoj osnovici; 3. upravljano (dirigirano) gospodarstvo.

To su ista ona osnovna načela novoga društvenoga poretka, koja ističe i fašizam u Italiji i kršćanski korporativizam u Austriji i Portugalu. Radeći prema tim načelima oko izgradnje društvenoga i gospodarskoga života nacionalni socijalizam se drži dosljedno onih organizatornih načela, koja primjenjuje u političkom životu kao i fašizam, t. j. načela unitarizma, totalitarizma, autoritarizma i hierarhičnosti, te načela vodstva (potonje u jačoj mjeri nego što to biva kod fašizma). Ipak se može opaziti, da nacionalni socijalizam nije ni izdaleka izgradio onako potpuno svoju socijalnu organizaciju, kao što ju je izgradio fašizam svojim korporativnim sistemom, a u osnovnim načelima da nije tako jasan i odredjen kao što je kršćanski korporativizam pa ni fašizam.

1. Organska izgradnja društvenoga i gospodarskoga života. — Nacionalni socijalizam uzima za osnovku izgradnje novoga društvenoga poretka organsko shvaćanje društva kao suprotnost individualističkom i socijalističkom. Po sociološkom organskom shvaćanju društvo je organizam svoje vrsti, nalik na prirodni organizam, koji se dijeli u različite udove. Udovi služe cjelini — organizmu, a organizam uzdržava udove i daje im smisao postojanja. Individualističko shvaćanje polazi od pojedinca. Društvo je nastalo od udruženja pojedinaca i ima da služi unapredjenju svrha pojedinca. Individualizam vodi u moralnom pogledu do egoizma, a u političkom i ekonomskom do liberalizma i demokracije. Marksistički socijalizam nije drugo nego individualizam primjenjen na klase. On traži prava jedne klase bez obzira na interese cijeloga društva i vodi

borbu klasa bez obzira na štete u društvenom životu te hoće polučiti diktaturu jedne klase — radničke — nad svim drugim klasama, protiv interesa narodne cjeline. Nasuprot, organsko shvaćanje — po nacionalno-socijalističkoj interpretaciji — polazi od društva kao cjeline. Pojedinac je kao udo društva podredjen cjelini. Stoga je on altruističan i požrtvovan za druge članove društva. Pojedinac ima da služi društvu i interesima cjeline. Što je cjelina jača i u većem blagostanju, to više koristi može da pruža svojim pojedinim članovima. »Organsko uredjenje — kaže M. Frauendorfer, voditelj Ureda za stalešku izgradnju NSDAP — ne znači ništa drugo, nego da je narodno tijelo sastavljeno od različitih udova, od kojih svako udo ima svoju posebnu funkciju, te da treba to tijelo prema tome udesiti. Svrha toga uredjenja ima biti, da svaki organ, svako udo, dobije oblik, koji mu omogućuje najbolje funkcioniranje.«[13]) No ima i opravdanoga individualizma. To je onaj koji dovodi do pojava vodje.[14])

Ovo organsko shvaćanje na području socijalno-ekonomskoga života proistječe iz organskoga poimanja nacije. Posljedica toga shvaćanja jest, da nacionalni socijalizam traži unitarizam društvenoga uredjenja — potpuno jedinstvo svih socijalnih slojeva, pa se dosljedno tome protivi svakoj klasnoj i staleškoj borbi koja bi mogla narušiti socijalno jedinstvo.

Da bi država mogla uklanjati socijalne sukobe i dovesti do socijalnoga izmirenja i izjednačenja, traži se snažna državna vlast, koja će biti totalna, koja će zadirati u sve sfere društvenoga života i svagdje suvereno ravnati i odlučivati. Ovo organsko shvaćanje društva, bez obzira na nacionalno socijalistički (kao i fašistički) pridodatak načela unitarizma i totalitarizma, ima za posljedicu potrebu izgradjivanja profesionalno-staleškoga uredjenja i dirigovane privrede.

2. Staleška organizacija. — Nacionalni socijalizam je već u svojem programu, u završnoj točci (25), istaknuo, da će sve one reforme, koje se u programu ističu, moći provesti, kada dodje na vlast, tako da obrazuje staleške profesionalne komore, koje će rukovoditi središnja državna vlast. Ovu misao razvija dalje Hitler u svojem programatskom djelu »Mein Kampf«. »Gospodarskim će komorama pripasti dužnost, da vode narodno gospodarstvo i da ograničuju nedostatke i pogrješke koje nanose štetu gospodarstvu. Što se danas bude izvojštilo u borbi milijuna ljudi, to će se jednoć urediti do konca u staleškim komorama i u središnjem gospodarskom parlamentu.«[15])

Time je nacionalni socijalizam programatski jasno izrekao, da hoće provesti staleško uredjenje društva. No u početku nije ni sam imao jasne predočbe, kako će to provesti, pogotovo jer su se i u nauci pojavila dva različita shvaćanja staleškoga uredjenja: jedno univerzalističko Othmara Spanna i drugo solidaristično

---

13) Isporedi dr. M. Frauendorfer: Was ist ständischer Aufbau? Berlin, Propaganda Verl. P. Hochmuth 1934. str. 18.

14) Vodstvo je individualno, i svaka osobnost pretpostavlja individualno«. Dr. F. Everling, Organischer Aufbau des Dritten Reiches, München 1931, Lehmannsverl, str. 4.

15) Hitler: Mein Kampf str. 677.

O. Spann je tražio »stališku državu«, u kojoj bi bili organizovani pojedini staleži hierarhično prema funkcijama, koje vrše pojedini krugovi ljudi u državi, vojsci, crkvi, kod odgoje i u gospodarstvu, a unutar staleža gospodarstva bile bi opet podskupine, koje čine staleži po zvanju. Nacionalni socijalizam, koji je doduše uzeo mnoge ideje iz Spannove nauke o organskom sastavu društvene zajednice tako, te se činilo, da će Spannova nauka dovati pravac i praktičnoj reformi društvenoga uredjenja, ipak nije prihvatio ideje ovakove »staleške države«, gdje bi sve djelatnosti državnoga i društvenoga života bile uvrštene u staleške organizacije različitih ovlaštenja i prava, nego je staleško uredjenje društva uzeo samo kao socijalno ekonomsko uredjenje na osnovci staleža po zvanju.

Već je Everling u svojem djelu »Organischer Aufbau des dritten Reiches«, prije zauzimanja vlasti sa strane nacionalnoga socijalizma, naglasio, da organska izgradnja u današnje vrijeme može biti samo na osnovu »staleža po zvanju«, a Spannova koncepcija »staleške države« da može stvoriti zabunu u praktičnom izvodjenju reforme društvenoga poretka.[16]) Još odlučnije zabacuje Spannovu koncepciju o »staleškoj državi« M. Frauendorfer. »Staleško uredjenje ne znači novi oblik države ni novi gospodarski sistem. Ne ima se osnovati »staleška država«, u kojoj bi država bila samo skupna oznaka za sve pojedine staleže, niti se smije privatni oblik gospodarstva ograničiti staleškom izgradnjom. Nacionalno socijalistička staleška izgradnja znači novo organsko raščlanjenje prema obliku života i gospodarskoj pripadnosti.[17])

Prema tome nacionalni socijalizam shvaća pod staležem zajednicu svih onih, koji vrše jednaku ili sličnu gospodarsku funkciju u istom obliku života (poljoprivreda, industrija, trgovina itd.) t. j. zajednicu po zvanju, profesiji. Staležu pripadaju svi oni koji djeluju na istom gospodarskom području bez obzira na oblik privredjivanja (poduzetnik, radnik i namještenik).

Za praktično provedenje staleške organizacije odlučno je pitanje sistema te organizacije: na kojoj osnovci će se provoditi razdioba staleža? M. Frauendorfer, najkompetentnija osoba u tom pitanju kao voditelj ureda za stališku izgradnju, je mislio, da je najprirodnija razdioba staleža prema privrednim granama kao gospodarskoj osnovci, koja sadržaje ujedno i oblik života onih, koji djeluju na odredjenom gospodarskom području (industrija, poljoprivreda, trgovina i t. d.). On luči u društvenom i gospodarskom životu »oblik života«, n. pr. poljoprivreda, obrt i t. d., koji dolazi do izražaja u staležu, zatim »oblik privrede«, koji obilježuje poduzetnika, namještenika i radnika, i »gospodarsku pripadnost«, koja se dijeli u djelatnost kemijsku, tekstilnu i t. d., a koja dolazi u obzir u obrazovanju stručnih skupina (unutar privredne grane).[18])

Oblik staleške organizacije bi po Frauendorferovoj koncepciji, iznesenoj u pomenutom djelu,[19]) bio općenito ovaj: »Za svaki stalež će

16) Isp. Everling, op. cit. str. 21.
17) M. Frauendorfer, op. cit. str. 20.
18) Frauendorfer, op. cit. str. 20. 19) Frauendorfer, op. cit. str. 21.

se kasnije osnovati komora, tako poljoprivredna, trgovinska, zanatska i t. d. Sve komore pojedinih staleža tvorit će »Gospodarsko vijeće (Wirtschaftsrat)«, u kojem će biti zastupani svi staleži (sc. privredne grane), sve stručne skupine i svi oblici privredjivanja (poslodavci i posloprimci).[19]) Medjutim ovo shvaćanje službenoga pretstavnika strankina Ureda za stališku izgradnju nije bilo općenito prihvaćeno.

S gotovo jednakom je koncepcijom o diobi korporacija po privrednim granama započeo svoju korporativnu organizaciju i talijanski fašizam, ali je naskoro izmijenio prvotni sistem po privrednim granama u sistem diobe korporacija po proizvodnim ciklusima, udružujući u jednu korporaciju sve gospodarske djelatnosti, koje stoje u vezi s konačnim proizvodom; n. pr. kod proizvoda »šećer« i poljoprivrednu proizvodnju i obrtnu preradu i trgovinu, koja se odnosi na taj proizvod.[20])

Ista se tendencija pojavila i u nacionalno-socijalističkom gospodarstvu. Podjela staleža prema privrednim granama bi se vršila na osnovu vrsti i načina gospodarske djelatnosti, a podjela prema predmetu konačnoga proizvoda bi se vršila s obzirom na cilj, koji se hoće polučiti. Dok se kod prve podiobe ističu zajednički interesi onih, koji djeluju u nekoj gospodarskoj grani, dotle se kod druge diobe ističe značenje, koje proizvod sa svom svojom prethodnom djelatnosti imade za narodnu cjelinu.

Nacionalno-socijalistički režim se našao u kolebanju, koje gledište da uzme općenito za osnov staleške organizacije. Teorijski se nije mogao konačno odlučiti, a u praksi se odlučivao prema prilikama, nastojeći da izbjegne prenagloj izmjeni socijalne i ekonomske konstitucije, gdjegod to nije od odlučne važnosti za opće narodne ciljeve. S obzirom na ovaj stav nacionalno-socijalističkoga režima prema praktičnoj provedbi staleške organizacije mogu se sada u praksi ustanoviti različiti oblici staleške organizacije.

Nacionalno socijalistički je režim do sada proveo potpuno jedino organizaciju staleža za prehranu (Reichsnährstand) (zakon od 13. rujna 1933.) i to s obzirom na cilj, kojemu služi gospodarska djelatnost, koja je u vezi s prehranom naroda.

U okvir toga staleža su uzete sve gospodarske djelatnosti: poljoprivredna proizvodnja, industrijska i obrtna prerada, trgovina i promet proizvoda koji su namijenjeni prehrani naroda. Kod organizacije toga staleža ne vodi se računa o posebnim interesima pripadnika pojedine privredne grane (poljoprivrede, obrta, trgovine) nego općim interesima naroda, da ima dovoljno sredstava za život, naročito u slučaju rata. Zato je čitava organizacija toga »staleža« provedena samo s toga nacionalnoga gledišta, te sadržaje opsežnu reformu socijalnu i ekonomsku, kako ćemo to kasnije potanje vidjeti.

Medjutim se nacionalno-socijalistički režim nije mogao odlučiti, da provede isto takovu stališku organizaciju s obzirom na cilj i kod drugih gospodarskih djelatnosti i zvanja, a naročito ne na području

20) Isporedi Šćetinec, Socijalna organizacija fašizma, 1935., str. 25—26.

industrije, trgovine i saobraćaja. Ponajprije ne zato, što ta područja obuhvaćaju dvije trećine naroda, pa bi svaka nagla reforma za tako velik dio državljana značila veliko gospodarsko poremećenje, bar za neko vrijeme, a režim je trebao kod prvih godina svojega djelovanja što mirniji tok gospodarskoga života, jer je i onako bijesnila gospodarska kriza. Zatim, interes naroda i državne sigurnosti nije bio tako ugrožen na području obrtne i trgovinske proizvodnje, kao što je bio na području prehrane. Stoga je režim donio za ova područja samo privremene mjere o pripremi organskog uredjenja njemačkoga gospodarstva (zakon od 27. veljače 1934.), uredjujući njima privredne odnose u duhu općih načela nacionalnoga socijalizma, zatim mjere o uredjenju socijalnih odnosa u privredi putem zajedničke socijalno-odgojne organizacije poslodavaca i posloprimaca u »Radnoj fronti«.

Odredivši najhitnije prethodne mjere za organizaciju gospodarskoga i društvenoga života u duhu nacionalno-socijalističke ideologije režim sada polako izgradjuje tu organizaciju u duhu staleškoga uredjenja uz odstupanje i izmjene, koje mu se čine u praktičnoj primjeni potrebne. Daljom izgradnjom te organizacije ukazuju se i obrisi budućega sistema socijalne i ekonomske organizacije, koji ćemo potanje upoznati kasnije. Kod promatranja pak te cjelokupne izgradnje valja imati uvijek na umu, da je staleška organizacija — kako to naročito ističe Frauendorfer — samo sredstvo države, da se provedu načela nacionalnoga socijalizma na području gospodarstva, da se ostvari novi odnos izmedju države, gospodarstva i pojedinaca koji u gospodarstvu sudjeluju. Taj se odnos može odrediti samo s gledišta skupnih interesa, a to je zadaća političkoga vodstva. Zato nacionalni socijalizam traži i ostvaruje gospodarstvo, upravljano od države odnosno njezina političkoga vodstva.

3. Upravljano (dirigirano) gospodarstvo. — Nacionalni socijalizam je protiv neograničene slobode na gospodarskom području, ali ipak daje široko polje privatnoj inicijativi, koju drži stvaralačkom silom. Jedino traži, da gospodarstvo ima pred očima uvijek opći interes. Radi toga mora država da vodi i upravlja gospodarski život u pravcu općega interesa naroda. Opseg toga upravljanoga gospodarstva kod nacionalnoga socijalizma još nije odredjen.

Program je nacionalno-socijalističke stranke iznio opsežne zahtjeve državnog posredovanja u gospodarskom životu za ograničenje neobuzdanoga iskorišćenja slabijih i oštećivanja interesa cjeline. Program stranke traži: 1. ukidanje robovanja kamatima, te dosljedno tome prevodjenje novčarstva i kreditovanja na javnu vlast; 2. podržavljenje trustova i uopće koncentrovanih poduzeća; 3. zemljišnu reformu i uklanjanje spekulacije sa zemljom; 4. obavezu države da se poskrbi za mogućnost privredjivanja i života svih gradjana; 5. ukidanje prihoda bez rada i truda; 6. unapredjivanje srednjih slojeva (obrtnika i trgovaca).

Gottfried Feder, jedan od najuvaženijih nacionalno-socijalističkih autora, označio je kao zadaću narodnoga gospodarstva u duhu toga programa: rad za pokriće potreba (Bedarfsdeckung), a ne za spekulaciju i profite.

Nacionalno-socijalistički režim je uistinu do sada u velikoj mjeri utjecao na pravac narodnoga gospodarstva. Poticao je razvoj pojedinih grana proizvodnje, pogodovao odredjene djelatnosti carinama, premijama i nadoplatama; upustio se u utvrdjivanje cijena; a naročito je orijentirao privredu za izradu ratnih potrepština i za proizvodnju predmeta potrebnih za opskrbu pučanstva za slučaj rata. Taj je utjecaj dao dojam, kao da Njemačka hoće da provede posvemašnju autarkiju. No to je nemoguće — kako to priznaje i sam Hitler — jer Njemačka nema i ne može imati dovoljno sirovina.

U duhu toga upravljanoga gospodarstva izradjuje Njemačka 4-godišnji privredni plan, ali ne stvara iluzije — kao boljševička Rusija — da je time učinila savršeno djelo. »Gospodarstvo je živ organizam — ističe Hitler — koji se ne može izmijeniti jednim udarcem. Gospodarstvo se izgradjuje prema primitivnim zakonima, koji su ukorijenjeni u ljudskoj prirodi.«[21]) Zato nacionalno-socijalistički režim poduzima i na tom području pokušaje i ne preza, da brzo promijeni pravac, kada vidi, da ti pokušaji nemaju dovoljno uspjeha. Nacionalni socijalizam radeći prema ovim načelima organske izgradnje, staleške organizacije i upravljanoga gospodarstva izgradjuje svoj poseban sistem socijalnoga i ekonomskoga života, koji u razvoju socijalnih pokreta i težnja za preuredjenjem društvenoga poretka zauzima važno mjesto.

III. SOCIJALNO-EKONOMSKA ORGANIZACIJA

1. Stalež za prehranu

Od svih društvenih skupina najveću pažnju posvećuje nacionalni socijalizam seljaštvu. Važnost seljaštva ističe iz dva razloga: prvo, jer da je ono izvor životne snage naroda i čuvar čistoće rase, i drugo, jer pribavlja sredstva prehrane za cijelu narodnu zajednicu, pa je tako osnov narodnoga života i privrede. Zato drži potrebnim, da se provede društvena i gospodarska organizacija seljaštva naročitom pomnjom tako, da se unaprijed jasno odrede ciljevi i sistem organizacije. Nacionalni socijalizam želi, da na području organizacije seljačkoga staleža kao temelja narodnoga života dodju kod provodjenja reforme dosadašnjega stanja odmah i konačno do pune primjene ideje vodilje i osnovna načela nacionalnoga socijalizma.

Nacionalni socijalizam hoće da donese novu pravnu, socijalnu i ekonomsku organizaciju njemačkoga seljaštva, kojom će: očuvati seljački živalj u dovoljnom broju na zemlji, omogućiti mu fizički zdrav razvoj, duševno primjereni kulturni napredak, ekonomski dovoljnu snagu i socijalno uvaženi položaj.[22]) Želeći ostvariti taj cilj, nacionalni socijalizam odredjuje unaprijed smjernice kako u pogledu izgradnje sistema poljoprivrednoga gospodarenja,

---

[21]) Isporedi op. cit. str. 28.

[22]) Govor pred državnim namjesnicima 6. srpnja 1933., cit. iz knjige »Hitler spricht« str. 117.

tako i u pogledu pravne organizacije seljačkoga življa i njegova gospodarstva.

S obzirom na sistem poljoprivrednoga gospodarstva, nacionalni socijalizam ističe svoje osnovno načelo, da poljoprivreda ima služiti prehrani cijeloga njemačkoga naroda, pa se radi toga ne može razvijati po načelu unosnosti u sistemu neograničene utakmice — kako je to bio slučaj u liberalnom režimu — nego po načelu što veće poljoprivredne proizvodnje za namirenje potreba života naroda (Bedarfsdeckung), u svrhu polučenja (bar relativne autarkije, pa makar i uz više cijene, nego što su one na svjetskom tržištu. Pogodovanje poljoprivrede imade ići makar na štetu koje druge privredne grane (na pr. industrije) ili na (momentanu) štetu potrošačke publike, po načelu »Gemeinnutz vor Eigennutz«. Zato reforma na tom području imade donijeti nov sistem seljačkoga i poljoprivrednoga gospodarenja, naročito s obzirom na poljoprivrednu proizvodnju i cijene poljoprivrednih proizvoda, koji se sistem bitno razlikuje od sadanjega liberalno-kapitalističkoga. Pravna pak organizacija seljačkoga življa i njegova gospodarstva ima biti takova, da seljaku osigura dovoljan posjed zemlje, da može razvijati napredno gospodarstvo i iz njegova prihoda dolično izdržavati svoju porodicu, a taj njegov posjed ima da se očuva od dijeljenja, opterećenja i prinudne prodaje. Prema tome reforma na tome području ima sadržavati javnopravnu zaštitu seljaka, ali i znatna ograničenja njegovih individualnih prava u interesu zajednice.

Držeći se ovih smjernica nove agrarne politike nacionalno-socijalistički je režim donio, odmah nakon osvojenja vlasti, zakone i uredbe, kojima uredjuje: a) javnopravnu organizaciju seljaka i poljoprivrednih interesenata na staleškoj osnovci, b) uredjenje tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda (zak. od 13. rujna 1933.), c) seljačko nasljedno pravo (zak. od 29. rujna 1933.) i d) kolonizaciju na slabije napučenim područjima (zak. od 17. srpnja 1933.).

a) Organizacija staleža za prehranu. — Organizacija je staleža za prehranu odredjena u glavnim potezima zakonom od 13. rujna 1933. (Reichsnährstandsgesetz), a kasnijim je uredbama (od 8. prosinca 1933., 15. siječnja 1934., 6. veljače 1934., 4. veljače 1935.) izradjena njezina dalja izgradnja zajedno s izmjenama i dopunama, koje su se pokazale u toku vremena potrebnim.

Stalež za prehranu obuhvaća pripadnike svih onih djelatnosti, koje se odnose na poljoprivredu u širem smislu i služe prehrani naroda; on obuhvaća kako »seljake« i »poljoprivrednike«,[23]) tako i fizičke i pravne osobe, koje se bave trgovinom ili preradbom poljoprivrednih proizvoda (§ 1.). Medjutim taj se zakon sa svim svojim odredbama odnosi samo na seljake, dok se na obrtnike, trgovce i druge privrednike, koji posluju s poljoprivrednim proizvodima, odnosi samo u pogledu mjera za uredjenje tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda, tako da oni u svim drugim pitanjima svojega zvanja spadaju pod propise po-

[23]) Razlika izmedju seljaka i »poljoprivrednika« je izrečena u zakonu o nasljednom domu (Reichserbhofgesetz).

sebnih staleških organizacija. Osnov za organizaciju staleža za prehranu čine poljoprivredni proizvodi, pa je to onda staleška organizacija formirana s obzirom na cilj gospodarske djelatnosti, a taj je osiguranje prehrane cijeloga njemačkoga pučanstva. Opća je zadaća staleža za prehranu — kako ju odredjuje tekst I. uredbe od 8. prosinca 1933. — »sjediniti svoje pripadnike u odgovornosti prema narodu i državi, da budu snažna potpora za izgradnju, održanje i jačanje njemačkoga naroda«. Posebne su pak zadaće toga staleža, da promiče gospodarske interese, uredjuje njihove gospodarske i društvene odnose i da nastojanja različitih sila, koje su u njem obuhvaćene, dovede u sklad s općim dobrima naroda. Osim toga je njegova zadaća, da pomaže vlastima u svim pitanjima, koja se tiču interesa toga staleža davanjem stručnih mišljenja i odredjivanjem svojih stručnjaka na službu nadležnih vlasti (§ 2. I. uredbe).

Na čelu staleža za prehranu je Zemaljski seljački vodja za čitavu državu (Reichsbauernführer), kojega imenuje državni kancelar (§ 10. I. uredbe), koji je sada ujedno i »Državni vodja«. Zemaljski seljački vodja ima ovlaštenje, da sam odredi — po nacionalno-socijalističkome načelu vodstva — nutrašnju organizaciju staleža pravilnikom, koji odobrava ministar za prehranu i poljoprivredu. Nadalje ima pravo, da iz ukupnoga opsega svojih ovlasti prenese — po načelu autoritativnoga i hijerarhičkoga vodstva — jedan dio svojih ovlasti na hijerarhički niže vodje, a ovi opet prenose jedan dio dobivenih ovlasti na dalje niže vodstvene organe prema teritorijalnom opsegu (§ 10. I. uredbe).

Teritorijalno se staleška organizacija dijeli na pokrajinske seljačke staleške organizacije (Landesbauernschaften), kojih ima 19, a ove se opet dijele na okružne (Kreisbauernschaften) i mjesne (Ortsbauernschaften) organizacije. Na čelu su tih organizacija pokrajinski, okružni i mjesni seljački vodje.

Zemaljski seljački vodja ima uz bok neke vrhovne organe ove staleške organizacije, i to: 1. Ured štaba (Stabsamt) Zemaljskoga vodje seljaka, koji poput generalnoga štaba u vojsci rješava pitanja, koja se tiču vodstva čitavoga staleža; 2. Zemaljski seljački savjet (Reichsbauernrat) kao savjetodavni organ, sastavljen od članova imenovanih od Zemaljskoga seljačkoga vodje, i 3. Upravno tijelo, koji vrši upravne poslove stvarne nadležnosti staleža, a dijeli se u glavna odjeljenja (Hauptabteilungen), koja se bave pojedinim područjima seljačkoga života i rada seljačke staleške organizacije. Ti su organi pod izravnom upravom Zemaljskoga seljačkoga vodje. Pored ovih organa vrhovne uprave ulaze u sastav vrhovne staleške organizacije još i Zemaljski seljački sabor (Reichsbauernthing), koji čine funkcionari staleža za prehranu, i Zemaljski seljački kongres, u koji ulaze pretstavnici seljaštva iz čitave države. I te ustanove vrše samo savjetodavnu ulogu. — Pokrajinske i okružne seljačke organizacije imadu za svoje područje iste vodstvene upravne i savjetodavne organe, s odgovarajućim nazivima, dok mjesne organizacije nemaju tih organa.

Stalež za prehranu je javnopravno samoupravno tijelo. Članstvo je u njem obavezno. Zemaljski vodja seljaka propisuje pra-

vilnik o iznosu prinosa, koje moraju plaćati članovi staleške organizacije. Te prinose ubiru državne poreske vlasti kao javna podavanja i predaju staležu za prehranu bez odbitaka troškova ubiranja (§ 12. I. uredbe).

b) U r e d j e n j e t r ž i š t a i c i j e n a. — Čitava struktura i organizacija staleža za prehranu služi u prvom redu i najviše gospodarskomu ojačanju seljaštva i poljoprivrede uopće. Na tom je području odlučno: 1. u r e d j e n j e t r ž i š t a u pravcu, da se proizvodi toliko, koliko je potrebno za namirenje potreba domaćega pučanstva (odredjenje količine i vrsti poljoprivrednih proizvoda); i 2. da se za onu količinu, koja je potrebna za prehranu narodne cjeline, utvrdi p r a v e d n a c i j e n a, koja će omogućiti, uz osiguranje doličnoga života poljoprivrednika, dalji rad na proizvodnji tih dobara.

Zakon od 13. rujna 1933. o staležu za prehranu te o mjerama za uredjenje tržišta i cijena ne ide za tim, da vještački dade seljaštvu takove pogodnosti, da bi ono u svojoj djelatnosti imalo neku naročitu visoku unosnost, a još manje, da bi na osnovu danih pogodnosti došlo u položaj, da vrši diktaturu nad drugim staležima. »Seljak ima promatrati svoju djelatnost kao dužnost prema svojemu rodu i narodu, a nikada kao puku gospodarsku funkciju, kojom se može zaraditi novaca.[24]) Idući za gospodarskim ojačanjem seljačkoga elementa nacionalni socijalizam je uveo p l a n s k o i u p r a v l j a n o g o s p o d a r s t v o kod proizvodnje, prodaje i potrošnje poljoprivrednih dobara, koje dobiva sve više značaj s o c i j a l i s t i č k o g a g o s p o d a r s t v a.

Stalež za prehranu djeluje do sada na u r e d j e n j u t r ž i š t a i c i j e n a: 1. preko svojih posebnih p o v j e r e n i k a, koji samostalno davaju smjernice za količinu potrebne proizvodnje i utječu, da se visina cijena pojedinih proizvoda kreće unutar odredjenih granica; i 2. preko p r i v r e d n i h u d r u ž e n j a (Wirtschaftliche Vereinigungen) za pojedine grane proizvodnje (n. pr. žitarstvo, mliječni proizvodi, šećer itd.). Režim je uveo povjerenike staleža za prehranu u mnogim proizvodnim granama kao početnu fazu u uredjenju tržišta i cijena. Tendencija je agrarne politike nacionalno-socijalističkoga režima, da s vremenom preda uredjivanje tržišta i cijena isključivo privrednim udruženjima sa samoupravnim djelokrugom, a u ta udruženja imadu biti učlanjeni poljoprivrednici, obrtnici, industrijalci i trgovci, koji rade ili posluju s odredjenim proizvodom. Kroz ovakav su razvoj prošle već mnoge grane poljoprivredne djelatnosti, kao n. pr. hmeljarstvo, koje je najprije imalo povjerenika, a zatim se osnovalo samoupravno »Udruženje pivarske privrede«, zatim privreda krumpira (»Udruženje privrede krumpira«) itd. Dok povjerenik staleža za privredu pojedinoga poljoprivrednog aproizvoda djeluje kao neposredni organ staleža i vodi u prvom redu računa o općim interesima, dotle su privredna udruženja skup interesenata, koji po prirodi stvari naginju, da gledaju u prvom redu na interes svoje skupine. Medjutim zakon od njih traži, da u svo-

[24]) To je rekao zemaljski vodja seljaštva R. Darrze u svojem govoru pretstavnicima štampe na 19. studena 1933. Cit. u članku C. v. Dietze-a »Agrarpolitik im Deutschen Reich, Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik, sv. 140, br. 4., str. 445.

jem djelovanju vode računa o općim narodnim interesima i da poštivaju ciljeve opće gospodarske politike i nacionalnoga socijalizma. Da bi se osigurao upliv države na privredna udruženja u svrhu očuvanja općih narodni hinteresa, dano je predsjedniku udruženja, koji je u praksi pouzdanik režima, pravo meritorne odluke u smislu autoriranoga vodstva, u pogledu utvrdjivanja cijena, a njemu je uz bok stavljen odbor, koji imade samo savjetodavnu ulogu. Odluke predsjednika potpadaju još pod nadzor višega vodstva savzea.

Njemačka poljoprivreda, da bi mogla zadovoljiti cilju, koji joj odredjuje nacionalno-socijalistička gospodarska politika, a to je osiguranje potpune prehrane njemačkoga naroda iz vlastitih izvora, mora ići i dalje u reglementiranju poljoprivredne djelatnosti u pravcu planskoga upravljanoga gospodarstva. Početkom 1937. g. je izradio ministar poljoprivrede p l a n o o r g a n i z a c i j i c j e l o k u p n e p o l j o p r i v r e d n e p r o i z v o d n j e u č i t a v o j d r ž a v i. Prema tome planu će biti cijela zemlja podijeljena na poljoprivredna okružja, kojima će odrediti državna vlast vrst i količinu proizvoda. U svakom će okružju izraditi činovnici za svako selo plan za proizvodnju, a tehnički savjetnici će davati seljacima upute, kako da urede svoja gospodarstva što racionalnije prema tomu planu. To će biti plansko gospodarstvo u najvišem stupnju, gotovo jednako planskomu gospodarstvu sovjetskih kolhoza; no razlika od kolhoza će biti u tome, što će seljak vršiti samo proizvodnju po planu i programu, odredjenom mu od države, ali će ostati vlasnik zemlje i proizvoda i uživati osobnu slobodu u radu i načinu života. Ovim putem misli nacionalni socijalizam polučiti maksimalno racionalizovano iskorišćenje tla za prehranu njemačkoga pučanstva.

Nema sumnje, da će ovo uredjivanje proizvodnje, tržišta i cijena po točno unaprijed odredjenom planu znatno srediti stanje poljoprivredne proizvodnje i cijena, ali će na tom putu naići i na velike p o t e š k o ć e.

Ponajprije će se za ovakvo plansko gospodarstvo, koje je gotovo jednako socijalističkome, tražiti veliki aparat vodstva, stručnjaka i nadzornih organa. Time nastaje velika b i r o k r a t i z a c i j a p r i v r e d e. Čisto socijalističko plansko gospodarstvo ima tu olakšicu u polučivanju uspjeha, što može neograničeno raspolagati radnom snagom, kapitalima i proizvodnjom i na taj način najvećma iskorišćivati te čimbenike i elemente gospodarstva. Kod nacionalno-socijalističke upravljane privrede će sloboda rada i raspolaganja proizvodima sa strane pojedinca privatnih vlasnika svakako remetiti matematski točno odvijanje plana. Ako se uzme u obzir, da ni u Sovjetskoj Rusiji, u sistemu apsolutne upravljane privrede, kod posvemašnje raspoložbe države sa svim čimbenicima privrede, nije došlo do uspjeha, koji bi mogli zadovoljiti, jer je dobrim dijelom zatajio ljudski elemenat, onda ima osnova sumnjati, da će dati većih uspjeha upravljana privreda nacionalno-socijalističkoga režima kraj manje vezanosti faktora proizvodnje, ali ipak uz golemu službenu birokraciju.

Druga je znatna poteškoća kod provedbe planova nacionalno-socijalističke agrarne politike: odrediti »p r a v e d n u c i j e n u« pro-

izvoda, pogotovo ako se cijene pojedinih proizvoda imadu mnogo razlikovati od cijena svjetskoga tržišta. Pod »pravednom« cijenom se razumijeva ona cijena, koja nakon naplate normalnih proizvodnih troškova daje poduzetniku još toliku dobit, da mu omogućuje doličan život. Tu sada iskrsavaju mnoge teškoće u teorijskom i praktičnom pogledu. Nastaju pitanja: 1. da li će se odrediti jedinstvena cijena pojedinih proizvoda za područje cijele države, ili će se cijene utvrdjivati različito po pojedinim krajevima prema tome, kakovi su proizvodni troškovi u odnosnom kraju i strandard života; 2. kakova se dobit smatra »opravdanom« za pojedine skupine privrednika? — Sumnjati je, da će se tu naći rješenje, koje će sve zadovoljiti, jer uzeo se koji god kriterij, jedna će se skupina držati prikraćenom, i to će stvarati nezadovoljstvo prema državi odnosno režimu. Nadalje ,budući da režim hoće proizvesti toliko poljoprivrednih dobara, koliko je potrebno za prehranu cijeloga pučanstva države, to će se morati proizvoditi i ona dobra, kojih su proizvodni troškovi znatno viši nego u drugim zemljama, u povoljnijim klimatskim i geografskim prilikama, a »dobit« će se morati uzeti svakako u višem iznosu, nego što se uzima u agrarnim zemljama niskoga standarda života. Iz toga slijedi, da će cijena tih poljoprivrednih proizvoda morati biti znatno viša od cijena svjetskoga tržišta. Radi toga će morati država voditi vrlo kompliciranu carinsku i vanjsku trgovinsku politiku, da onemogući ulaz stranih proizvoda uz niže konkurencijske cijene. S druge strane, da bi se izbjeglo usporedno povišenje industrijskih proizvoda, trebat će prinudno držati njihove cijene na niskoj razini.

Kraj takova umjetno stvorenoga stanja ravnoteže u količini proizvodnje i cijena, oslabit će privatna inicijativa i interes za razvijanjem i usavršavanjem proizvodnje pojedinih poljoprivrednih dobara. Tako ima malo nade, da će nacionalni socijalizam uspjeti spojiti ličnu inicijativu privatnoga poduzetnika i reglementiranje države socijalističkoga značaja u skladnu i uspješnu gospodarsku djelatnost.

c) Seljačko nasljedno pravo. — Nacionalno-socijalistički je režim vrlo brzo nakon stupanja na vlast donio zakon o seljačkom nasljednom domu (Reichserbhofgesetz) od 29. rujna 1933.), kojim je htio da stvori pravne i gospodarske uslove, da se seljaštvo »kao izvor krvi njemačkoga naroda« sačuva od propadanja. Dotadašnji je zakon o nasljedstvu u liberalnom duhu omogućivao svojom slobodom oporučivanja i zakonskim nasljednim redom diobu seljačkoga imetka do u najsitnije česti, a s druge je strane bilo dopušteno neograničeno hipotekarno opterećenje seljačkoga zemljišta i ovršna prodaja seljačkoga imetka. Novi zakon o nasljedstvu hoće: 1. da osigura formiranje takovih seljačkih posjeda, koji će biti dovoljno opsežni, da se na njima uzdržava u imućnom stanju seljačka porodica; 2. da bude što veći broj takovih seljačkih posjeda, malih i srednjih; 3. da se takovi seljački nasljedni domovi ne mogu cijepati ni opteretiti.

Vodjen tim intencijama, zakon donosi ove odredbe:

1. Osnov seljačkog života je seljački dom. Seljački dom čini imanje, koje obuhvaća najmanje 7.5 ha, a najviše 125 ha (dakle mali i srednji posjed);

2. Taj seljački dom prelazi u cijelosti na ovlaštenoga baštinika kao jedna gospodarska jedinica. On je u načelu nedjeljiv, neotudjiv i nezaduživ. Veća se imanja mogu podijeliti u više nasljednih seljačkih domova, ako svaki dio ima bar najmanju izmjeru zemlje (7.5 ha). Vlasnik se nasljednoga seljačkoga doma zove seljak (Bauer), a to može biti samo osoba, koja ima posebne uslove, da bude držan »sposobnim za seljaka« (bauernfähig). Ti su uslovi naročito: a) da bude sposoban, da sam radi u seljačkom gospodarstvu, te da ga uredno vodi; b) da bude njemački državljanin i njemačke krvi; c) da uživa »seljačku čast«. Vlasnici se drugih poljoprivrednih ili šumskih imanja (manjih ili većih od navedenoga opsega) zoovu »poljoprivrednici« (Landwirte). Oni ne spadaju pod zakon o seljačkom nasljednom domu.

3. Seljački dom prelazi u nasljedstvo, načelno, odredjenim redosljedom. U prvi red nasljednika dolaze sinovi ostavitelja, odnosno (ako su oni umrli) njihovi sinovi i sinovi njihovih sinova. U drugom redu ulazi u nasljedstvo otac ostavitelja. U trećem redu braća ostavitelja, odnosno njihovi sinovi i sinovi njihovih sinova. Tek u četvrtom redu dolaze do nasljedstva kćeri ostavitelja ili sinovi umrlih kćeri. U petom redu sestre ili njihovi sinovi. U šestom ostalo žensko potomstvo, koliko nije obuhvaćeno četvrtim redom. Bliži rod isključuje dalji. U istom redu zakonsko pravo nasljedstva imade najmladji, a ako postoji u kojem kraju običaj, da nasljedjuje najstariji, tada taj red ostaje i dalje. Ako u kojem kraju nije postojao običaj, da nasljedjuje samo jedan baštinik (najstariji ili najmladji) ili je bila uobičajena slobodna raspoložba do stupanja na snagu ovoga zakona, tada može ostavitelj sam odrediti nasljednika unutar prvoga reda. Inače može kod prvoga reda isključiti po zakonu pozvanoga nasljednika i imenovati drugoga samo onda, ako za to postoje važni razlozi, uz privolu Baštinskoga suda. Kod drugih redova može ostavitelj odrediti unutar istoga pozvanoga reda za nasljednika koga hoće, a ako hoće mijenjati red nasljedja, kraj živih nasljednika iz prije pozvanih redova, tada mora dobiti privolu Baštinskoga suda. Ako nema zakonskih pozvanih potomaka, tada može ostavitelj slobodno odrediti osobu nasljednika, ako je sposobna za seljaka. U slučaju, da ostavitelj bez zakonskoga potomstva ne odredi nasljednika, onda ga odredjuje Zemaljski vodja seljaka.

Ostali potomci vlasnika nasljednoga seljačkoga doma nemaju pravo na dio imovine u naravi, a ni na odredjenu kvotu u novcu. Oni imadu samo pravo na pristojno uzdržavanje i odgoj do njihove punoljetnosti. Koji je naslijedio seljački dom, dužan je dati svojoj braći samo sredstva za njihovo obrazovanje i za pripremu za samostalno zvanje (kao obrtnika, radnika, činovnika i t. d.), a sestrama pripomoć kod udaje (opremu), no sve to samo prema mogućnostima doma. U slučaju da ti članovi porodice ostavitelja padnu kasnije u takvu bijedu, da se ne mogu sami uzdržavati, imaju pravo utočišta u nasljednom domu, te dobivaju potrebno uzdržavanje. Bračni drug ostavitelja, koji nema dovolino svojega imetka za svoje uzdržavanje, ima takodjer pravo uzdržavanja na nasljednom domu.

Seljački nasljedni dom ima doći u ruke samo onoga seljaka, koji je sposoban, da njime uspješno upravlja na korist svoje porodice i narodne cjeline. Zato se može isključiti od nasljedstva prvopozvani nasljednik, ako ne pokazuje dovoljno sposobnosti ili mara za urednu upravu seljačkoga doma. Što više, ako koji vlasnik seljačkoga doma loše upravlja gospodarstvom toga doma, može odlukom Baštinskoga suda (prema propisima provedbene naredbe od 21. prosinca 1936.), biti stavljen pod nadzor jednoga pouzdanika suda. U težim slučajevima Baštinski sud može predati upravu gospodarstva posebnomu povjereniku, ili primjenjujući najtežu mjeru, može dotadašnjemu vlasniku oduzeti posjed i predati ga drugome u vlasništvo, uz dužnost da taj uzdržaje prijašnjega vlasnika.

Značenje je ovoga zakona veliko, jer se njima uredjuje pravno stanje za 1 milijun seljačkih porodica, koje drže otprilike polovicu obradive zemlje. Gospodarski je položaj vlasnika seljačkih domova, na osnovu odredaba ovoga zakona, postao vrlo povoljan. Seljački posjed je dosta velik i za napredno gospodarstvo i za uzdržavanje jedne seljačke porodice. Taj se posjed ne može hipotekarno opteretiti, a ni radi osobnih dugova zaplijeniti ni ovršno prodati. Podavanja su za isplatu ostalih članova ostaviteljeve porodice postala snošljiva, te ne mogu ugroziti eksistenciju seljakova doma. Ako se uzme u obzir, da je drugim zakonom zajamčena seljaku prodja njegovih proizvoda

i da su utvrdjene i povoljne cijene, to je ukupnom ovom reformom stvoren gospodarski jak i društveno uvaženi seljački stalež.

Medjutim zakon o nasljednom seljačkom domu ima i nekih n e p o v o l j n i h p o s l j e d i c a i to tamo, gdje se njihov učinak najteže osjeća:

1. Kod djece, koja su isključena od nasljedstva, ne može se ukloniti osjećaj, da im je time učinjena n e p r a v d a. Time se pomućuju rodbinski odnosi, a stvara se nezadovoljstvo s društvenim poretkom uopće.

2. Mnogi roditelji, jer ne žele dati povlašteni položaj samo jednomu djetetu, radije o g r a n i č u j u b r o j p o r o d a, nego da bi eventualnu ostalu djecu stavili u nepovoljniji položaj. Tako opada brojčana snaga naroda, i to baš kod seljačkoga pučanstva, koje se drži »izvorom narodne snage«.

3. Ostala seljačka djeca, koja su isključena od nasljedstva, redovno n a p u š t a j u s e l o i sele u grad. Tu povećavaju broj gradskoga proletarijata i broj gradskih nezaposlenih radnika. Nasuprot selo strada radi nedostatka radne snage. Ovo je najnepovoljnija gospodarska posljedica ovoga zakona. Država mora mnogo trošiti na izdržavanje nezaposlenih gradskih radnika, a ne može pribaviti selu potrebne radne snage.

Režim je poduzeo različite mjere, da bi pribavio selu, koje napuštaju rodjena seljačke djeca, poljoprivredne radnike. Jedne su mjere odgojnoga značaja (Landdienst i Landjahrpflicht), druge sastoje u vabljenju radnika različitim pogodnostima, da stupe na rad u poljoprivredi, a treće idu i do formalnoga prisiljavanja, da se zadrži seljački elemenat na selu. Svi su ti pokušaji vlasti imali vrlo slabih uspjeha. Što više stvorili su dojam, da je »zvanje poljoprivrednoga radnika« vrlo loše, kad se moraju upotrebljavati prisilne mjere, da se u njem zadrže oni, koji su mu kada pripadali. Zato se iz toga »prisilnoga zvanja« gleda svatko izvući, kako može i zna. Iz toga stanja slijedi, da će trebati izbaštinjenoj seljačkoj djeci pružiti mogućnost, da dodju do svojega samostalnoga gospodarstva na drugom mjestu, izvan očinskoga doma, ako se hoće očuvati brojčano seljački elemenat. To se može polučiti jedino putem k o l o n i z a c i j e n o v i h p o d r u č j a. Zato se nacionalno-socijalistički režim dao s velikom intenzivnošću na djelo kolonizacije.

d) S e l j a č k a k o l o n i z a c i j a. — Već su se prijašnji režimi, počevši od Bismarckove vlade brinuli za povećanje broja seljačkih gospodarstava, a naročito za što gušće naseljavanje Nijemaca u istočnim krajevima, koji su bili naseljeni dijelom Poljacima (Bismarckov zakon od 1885. o rentnom dobru). Naročito se iza rata, u kojem je Njemačka izgubila 76.000 km² u glavnom bolje zemlje, nastojalo oko preseljavanja pučanstva iz prenapučenih zapadnih krajeva u slabo napučene istočne krajeve, da bi se povećala poljoprivredna proizvodnja i ujedno pojačalo njemačko pučanstvo prema poljskoj granici. God. 1919. je donešen zakon o kolonizaciji, koji je odredjivao, da veliki posjedi iznad

100 ha imadu ustupiti jednu trećinu svoje površine za kolonizaciju seljaka.

Nacionalno-socijalistički režim je nastavio na dotadašnji rad na kolonizaciji njemačkoga seljaštva u istočnim krajevima. Kolonizacioni je postupak izmijenjen u duhu nacionalno-socijalističkih načela i metoda rada, te prilagodjen novim institucijama.

1. Izbor kolonista po novom kolonizacionom postupku vrši »Ured za izbor seljaka-kolonista«, koji je priključen Zemaljskom staležu za prehranu. Taj ured ima ispitati, da li su kandidati i njihove porodice sljedno zdravi i da li su sposobni za valjano vršenje poljoprivrednoga rada (bauernfähig).

2. Zemaljski stalež za prehranu ispituje objektivne uslove za kolonizaciju: podesnost i vrijednost zemljišta, veličinu posjeda, veličinu godišnje rente za otplatu (kamati, anuitet).

Zemlja se za kolonizaciju nabavlja: 1. od velikih posjeda prema propisima zakona od 1919.; 2. od državnih domena i 3. iz površina, koje priredi za kulturu iz močvarnih i pustih zemljišta Radna služba i Radnička zahvalnost.

Nastoji se promicati kolonizacijom posjed u veličini od 12 do 18 ha, koji će biti dovoljan za život i rad jedne seljačke porodice. Takova dobra potpadaju pod zakon o seljačkom nasljednom dobru. Nova se naselja daju u prvom redu seljačkoj djeci, koja su lišena nasljedstva po novom zakonu o seljačkim nasljednim domovima (najmanje 25%), zatim poljoprivrednim radnicima i seoskim zanatlijama. Osim toga se daje zemlja i sitnim posjedima za nadopunu zemljišta tako, da se mogu uvrstiti u nasljedne domove.

Naselja se davaju naseljenicima uz vrlo povoljne uslove. Naseljenik mora platiti u početku iznos od 10—12% vrijednosti posjeda, a ostatak u anuitetima uz vrlo nizak kamatnjak kroz 60 godina. Naseljenik mora imati svoju stoku i orudje. Naseljeniku se olakšava izgradnja kuće i gospodarskih zgrada tako, što mu se daju nacrti tipova takovih zgrada, koji su izradjeni prema racionalnim higijenskim, gradjevnim i gospodarskim zasadama.

Nabava se zemljišta za kolonizaciju sve više povećava. 1933. god. nabavljeno je 107.038 ha, a 1934. god. 144.617 ha,[25]) a za 1935.-36. god. je predvidjena nabava od 200—250.000 ha.

Tim je mjerama uspjelo povećati broj seljačkih gospodarstava, koja su i opet došla pod zakon o seljačkom nasljednom domu te stekla uslove trajnoga održanja. Medjutim kraj svih pokušaja unutrašnje kolonizacije porast seljačkoga pučanstva nije srazmjeran s porastom cjelokupnoga pučanstva. Napose pak i dalje ostaje otvoreno pitanje radne snage u poljoprivredi. Seljački domovi ostaju i dalje bez radne snage, jer djeca isključena od nasljedstva napuštaju jednako tako novoosnovane seljačke domove kao i stare, a do nove radne snage teško je doći, tako da to ostaje vrlo teškim pitanjem njemačke poljoprivrede.

---

[25]) Privredna organizacija Njemačke. Izd. Narodnog blagostanja, Beograd 1935., str. 124.

To pitanje nastaje iz samoga sistema pravne organizacije seljačkoga gospodarstva, pa se zato i ne može riješiti drugim putem nego modifikacijom toga sistema.

★

Svim ovim prikazanim mjerama uspjelo je nacionalno-socijalističkomu režimu u kratko vrijeme poboljšati položaj seljaštva u Njemačkoj.

Računa se, da se je podigla prodajna vrijednost poljoprivrednih proizvoda od 6.4 milijarda RM u 1932.-33., t. j. prije nacionalno-socijalističkoga režima, na 8.2 milijarde RM u 1934.-35. te na 9 milijardi RM u žetvenoj godini 1935.-36.[26]) Cijene poljoprivrednih proizvoda su porasle do siječnja 1935., za 6.9% prema stanju cijena u siječnju 1934., a za 19.2% prema siječnju 1933. Radi toga je porastao i ukupni prihod poljoprivrede u 1933.-34. za 800 milijuna RM, te se taj prihod kasnijih godina još i nešto podigao.[27]) Uvoz poljoprivrednih proizvoda, koji je 1933. god. iznosio 4.5 milijardi RM, spao je 1935. god. na 0.9 milijardi RM. Sve su to gospodarski uspjesi nove agrarne politike nacionalno-socijalističkoga režima.

Stalež za prehranu broji sada oko 5 milijuna samostalnih proizvodilaca seljaka (koji čine s porodicama 29% njemačkoga pučanstva) 650.000 trgovačkih i 320 obrtnih i industrijskih poduzeća.[28]) Ti brojevi pokazuju, da njemačko seljaštvo pretstavlja još uvijek znatan dio njemačkoga naroda, te da zauzima važan položaj u socijalnom sastavu naroda.

Njemačko seljaštvo može zahvaliti novome režimu ojačanje svojega gospodarskoga stanja i poboljšanje svojega socijalnoga položaja. No kod toga ne treba pustiti s vida, da mjere, koje su dovele do ovoga povoljnijega stanja seljaštva, dobrim dijelom imadu vještački značaj, naročito mjere za uredjenje tržišta i cijena, pa ako, iz bilo kojih razloga, oslabi podrška države poljoprivrednoj proizvodnji, da će ta poljoprivreda, koja se vještački u nepodesnoj sredini razvija na račun drugih privrednih grana i potrošačke publike, zapasti u tešku krizu. Isto tako i zakon o nasljednom seljačkom dobru, koliko god je gospodarski ojačao seljačku porodicu kao takovu, ne doprinosi ništa porastu seljačkoga pučanstva, nego još povećava napuštanje sela, gubitak poljoprivredne radne snage i porast gradskoga proletarijata. Tako dosadašnji uspjesi nacionalno-socijalističke agrarne politike, koja je vodjena isključivo osnovnim idejama i ciljevima nacionalnoga socijalizma, sadržavaju pored sadašnjih lijepih uspjeha u poljoprivrednoj proizvodnji i prihodu poljoprivrednoga rada, i mnogo nepovoljnih strana u sadašnjosti, a još više pogibli za budućnost.

(Nastavit će se)

---

[26]) Blankenburg, op. cit. str. 277.
[27]) Soziale Praxis, 1935., sv. 18. str. 526.
[28]) Soz. Praxis 1937. sv. 3., str. 9.

Da li se propis § 74. k. z. imade primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne

Priopćio N. N.*)

U broju 12 »Mjesečnika« godine 1936. napisao je gosp. Matošić Stjepan, sudac sreskog suda u Karlovcu, raspravu pod gornjim naslovom. U toj je kratkoj raspravi gosp. pisac prikazao i obrazložio svoje mišljenje o vrstama novčane kazne u našem kriv. zakoniku. S izvodima njegovim, ukoliko se odnose na to, da u našem kriv. zakoniku imade više vrsta novčanih kazni (I. kao samostalna kazna; II. kao nuskazna uz dosudjenu kaznu lišenja slobode; III. kao nuskazna kod kriv. djela iz koristoljublja), u cijelosti se slažem, jer su ta zapažanja i utvrdjenja točna. Ali se ne slažem s konačnim zaključkom, s odgovorom gosp. pisca na pitanje postavljeno u naslovu rasprave. Zaključujući svoju raspravu gosp. pisac navodi: » . . . na postavljeno pitanje dajemo niječan odgovor, naime da se § 74. k. z. nema primjenjivati, a prema tome ni u dispozitivu presude spomenuti, kada se radi o izboru kazne zatvora i novčane kazne.«

Do svoga zaključka dolazi pisac: 1. na osnovu razlike, koja postoji izmedju novčane kazne i ostalih vrsti kazni, jer za dosudjenje novčane kazne postoje naročiti preduslovi (§ 70. od. I. i § 71. t. 5. k. z.); 2. naročito na osnovu propisa § 293. k. p., koji govoreći o okolnostima odlučnim za izbor izmedju dviju po zakonu zaprijećenih vrsta kazne, ne spominje uopće izbor izmedju kazne zatvora i novčane kazne, po čemu pisac zaključuje, da zakonodavac argumento a contrario novčanu kaznu isključuje.

Postoje doduše razlike izmedju novčane kazne i ostalih vrsti kazni po kriv. zakoniku, ali ta razlika leži jedino u samoj naravi novčane kazne. Novčana kazna može se ovršiti samo na onome, koji odredjeni iznos novca m o ž e (a često puta i h o ć e) platiti. Kod ostalih vrsti kazni taj uslov ne predleži, jer je očito, da svatko može (a i mora) ovršiti kaznu lišenja slobode (a i smrtnu kaznu). Iz toga razloga zakon nalaže, da se uz izrečenu novčanu kaznu izriče alternativno i kazna lišenja slobode.

Posve pravilno primjećuje pisac, da pojedine vrsti novčane kazne imadu neka naročita svojstva. Doista kod odmjeravanja novčane kazne valja ne samo utvrdjivati okolnosti, koje se tiču ličnosti i značaja počinitelja, nego i druge okolnosti, koje leže van značaja počinitelja, naročito njegovu imovinu i obiteljske prilike. Izrečena novčana kazna mora biti u skladu s mogućnostima plaćanja na strani počinitelja, jer će inače biti nepravedna. Zato zakonodavac daje neke naročite propise kod odmjeravanja novčane kazne, koji inače ne vrijede kod odmjeravajna ostalih vrsti kazne. Odatle se ipak ne da izvesti zaključak, da novčana kazna ne bi imala sva ona značenja, koja imadu ostale

---

* Članak je bez oznake imena pisca. Ako se pisac javi, saopćit će se njegovo ime u slijedećem broju. (Opas. ured.).

vrsti kazne, naročito ona novčana kazna, koja je u zakonu samostalno zaprijećena odnosno alternativno s kaznom zatvora.

Zato ne postoje nikakvi razlozi napose u materijalno-pravnim propisima kriv. zakonika. Krivo uzima gosp. pisac, da u § 70. odj. III. i § 71. t. 5. k. z. postoje pretpostavke za dosudjenje novčane kazne, jer se pretpostavke za dosudjenje novčane kazne nalaze samo u specijalnom dijelu kriv. zakonika. U § 70. od. III. k. z. kaže se: »Pri odmjeravanju novčane kazne pored ostalih okolnosti uzimat će se u obzir naročito imovno stanje osudjenika i ostale životne prilike . . .«, a to ne znači, da su imovno stanje i ostale životne prilike pretpostavke za dosudjenje novčane kazne uopće, nego samo za visinu te novčane kazne, što dokazuje naročito riječ »odmjeravanje«. U § 71. t. 5. k. z. zakon veli, da »sud može zatvor zamijeniti novčanom kaznom, ako se cilj kazne i ovom može postići«, a to opet ne znači nikakvu pretpostavku za dosudjenje novčane kazne, nego se samo radi o ublažavnim okolnostima, zbog kojih se mjesto zatvora može izreći novčana kazna.

Uopće u navedenim zakonskim ustanovama se radi samo o ublažavnim okolnostima, uslijed kojih se kazna zatvora može pretvoriti u novčanu kaznu ili se sama novčana kazna može sniziti. Ali nipošto se iz tih zakonskih ustanova ne da zaključiti, da se ustanova § 74. k. z. ne bi odnosila i na izbor izmedju novčane kazne i kazne zatvora.

Niti propis § 293. k. p. ne dokazuje tvrdnju gosp. pisca. Zakon naime u tom paragrafu novčanu kaznu ne nabraja jedino zato, jer ta zakonska ustanova spada u onaj dio krivič. postupnika, koji govori o postupku pred okružnim sudom (vijećem), a nema ni jednoga krivičnoga djela, koje spada u nadležnost vijeća okružnoga suda, u kojem bi bila zaprijećena novčana kazna samostalno ili alternativno s drugom kaznom,[1]) jer je novčana kazna, o kojoj govorimo, vezana samo uz kaznu zatvora iil strogoga zatvora.

Obzirom na ustanovu § 388. odj. IV. k. p. (Za . . . presudu . . . primjenjuju se naredjenja, koja vrijede u postupku pred okružnim sudom) vrijedi analogno ustanova § 293. k. p. i za postupak pred sreskim sudom, ali je naravno, da se ta ustanova mora prilagoditi odgovarajućim ustanovama kriv. zakonika. Drugim riječima: očito je, da se u postupku pred sreskim sudovima ustanova § 293. k. p. može primjenjivati ne doslovno nego samo per analogiam, t. j. uvažujući one posebne propise kriv. zakonika, koji važe za sreske sudove. Kako je u postupku pred sreskim sudovima za pojedina krivična djela propisana novčana kazna alternativno s kaznom zatvora, to znači, da u postupku pred sreskim sudom analogija ustanove § 293. k. p. može imati samo

1) Moglo bi se doduše reći, da vijeće okružnoga suda nije nadležno niti za krivična djela, u kojima je zaprijećena kazna strogoga zatvora alternativno s kaznom zatvora, a da ipak § 293. k. p. spominja izbor izmedju te dvije vrsti kazne, ma da se radi o onom dijelu krivič. postupnika, koji govori isključivo o postupku pred vijećem okružnih sudova. Ali obzirom na propis § 71. t. 4. k. z. postoji za vijeće okružnoga suda mogućnost izbora izmedju robije i strogoga zatvora, odnosno izmedju zatočenja i zatvora. Medjutim vijeće okružnoga suda — ma kakvi ublažavni razlozi postojali — ne može primijeniti kod krivičnoga djela, za koja je nadležno, kaznu novčanu umjesto druge koje kazne.

to značenje, da se kod nabrajanja izbora pojedinih vrsta kazne imade zamisliti i izbor izmedju kazne zatvora i novčane kazne.

Prema tome dokazi, koje gosp .pisac navodi za svoju tvrdnju, da se ustanova § 74. k. z. nema primjenjivati i kod izbora kazne zatvora i novčane kazne, nisu nipošto uvjerljivi. Naprotiv! Krivični zakonik, nabrajajući u § 35. glavne vrsti kazne, spominje i novčanu kaznu, čime očito toj kazni općenito daje sva ona svojstva kao i ostalim vrstama kazne.[2]) Zbog toga držimo, da bi zakonodavavac u § 74. k. z. izričito sam izlučio izbor izmedju novčane kazne i kazne zatvora, kada se ta ustanova ne bi odnosila i na taj izbor .

A da valja na postavljeno pitanje jesno odgovoriti dokazuju i propisi kriv. postupnika, kako smo gore obrazložili.

Aktuelni problemi gruntovnog knjiženja

Napisao Tomašić Tonko (Zagreb)

U cilju veće preglednosti zemljišnih knjiga zakon o unutrašnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga od 18. svibnja 1930. odreduje u §-u 3. da će zemljišno-knjižni uložak obuhvatiti samo jedno zemljišno-knjižno tijelo. Ova odredba izgleda kao nadopunak §-a 3. zak. o zemljiš. knjigama takodjer od 18. svibnja 1930., gdje se napose propisuje, da se sa svakim zemljišno-knjižnim tijelom mora postupati kao sa cjelinom. U drugoj alineji ovoga §-a se propisuje, da se obujam zemljišno-knjižnog tijela može promijeniti jedino zemljišno-knjižnim otpisom ili pripisom pojedinih zemljišta ili dijelova zemljišta. Teorijski uzevši, kada na jednom zemljišno-knjižnom tijelu već postoji uknjiženo založno pravo u korist nekoga vjerovnika, čim se tome tijelu pripiše jedna neopterećena čestica nekoga drugoga zemljišno-knjižnog tijela, proteže se već postojeće založno pravo i na tu novu, pripisanu česticu. Istina, stav II. §-a 4. zakona o uredjenju zemljišnih knjiga čini u tome pravcu izvjesno ograničenje, u koliko se tiče samoga postupka takvoga pripisa. Prema riječima istoga paragrafa više zemljišta, koja pripadaju istom vlasniku, mogu se spojiti u jedno zemljišno-knjižno tijelo samo onda, ako ova zemljišta nisu različito opterećena i ako u pogledu ograničenja vlasništva nema nikakove razlike ili ako budu istovremeno pri spajanju uklonjene sve prepreke, koje spajanju smetaju. Kada dakle u praksi nastane takav slučaj, gdje se jedna neopterećena čestica ima pripisati nekomu već opterećenomu zemljišno-knjižnomu tijelu, morao bi sam vlasnik odnosnoga tijela uz svoju molbu za izvršenje ovoga pripisa, podnijeti gruntovnoj vlasti i formalni zahtjev, da se taj teret proširi i na ovu česticu, koja se pripisuje tome opterećenom tijelu. Inače se ovakav pripis ne bi mogao obaviti, već se sa ne-

2) To vrijedi naravno samo za onu vrstu kazne, koju smo nazvali samostalnom. Ostale novčane kazne nemaju ista svojstva te ih je po našem mišljenju zakonodavac ustanovio — kao i paušalni iznos — više iz fiskalnih razloga, nego radi same svrhe kazne. Isto tako se može tumačiti ustanova § 63. k. z. u pogledu načela kumulacije novčanih kazni.

opterećenom česticom mora postupati kao zasebnim zemljišno-knjižnim tijelom i za nju se mora otvoriti novi uložak. Analogno će se postupati i onda, ako su u pitanju tereti, koji su uknjiženi samo na tim česticama koje treba pripisati, a koji bi se tereti poslije izvršenog pripisa morali protezati na cijelo zemljišno-knjižno tijelo u njegovom novom proširenom obujmu, jer se sa svakim zemljišno-knjižnim tijelom mora postupati kao sa cjelinom, pak to vrijedi, dakako, i za terete. To je u skladu i sa propisom §-a 13. zakona o zemljišnim knjigama, po kome se založno pravo nikako ne može upisati na pojedine sastavne dijelove zemljišno-knjižnoga tijela ili na dio onoga udjela, za koji je u zemljišnoj knjizi upisan jedan od suvlasnika.

Radi takvih posljedica, koje proizlaze iz opisanoga načina gruntovnoga knjiženja, nijednomu vlasniku nekretnina, koji proširuje svoje objekte, uknjižene na jednom zemljišno-knjižnom tijelu, novim česticama, ne može biti u računu, da traži pripis ovih opterećenih čestica neopterećenomu zemljšno-knjižnomu tijelu i obratno, kada se radi o pripisu neopterećenih čestica založenome tijelu, pak će se on uvijek, kada su u pitanju ovakvi slučajevi, koristiti propisom §-a 4. zakona o unutrašnjem uredjenju, osnivanju i upravljanju zemljjšnih knjiga, te će tražiti odvojeno knjiženje tih novih čestica, a to znači, u duhu navedenih paragrafa otvaranje novih zemljišno-knjižnih uložaka, jer će se sa tim novim česticama morati postupati kao sa jednim novim, odnosno više novih zemljišno-knjižnih tijela. I upravo se tu, kao i u mnogim drugim slučajevima, gdje treba otvarati nova tijela, ogledaju posljedice spomenutoga §-a 3. zakona o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, čija dosljedna primjena dovodi do toga, da se pri osnivanju svakoga novoga zemljišno-knjižnoga tijela mora otvarati i zaseban zemljišno-knjižni uložak. Kao posljedak takve odredbe nastaje u praksi otvaranje velikog broja novih zemljišno-knjižnih uložaka, iako odnosni vlasnik već ima svoj uložak u zemljišnim knjigama, te u tome ulošku ima i dosta prostora za eventualne upise novih zemljišno-knjižnih tijela. Zato se i ističe, da se uslijed takve prakse znatno udaljujemo od one preglednosti i jasnoće gruntovnoga knjiženja, koju je zakonodavac imao pred očima, donoseći spomenutu odredbu §-a 3. zakona o unut. uredj. osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga.

O tim nedostacima, koji proizlaze iz ovakve odredbe, bilo je govora i na kongresu zemljišno-knjižnih činovnika, koji je nedavno održan u Beogradu. Govoreći o posljedicama ovakvoga načina gruntovnoga knjiženja, jedan od učesnika kongresa je iznio u svome referatu kao primjer, kada je na jednom zemljišno-knjižnom tijelu uknjižen porez, vodoplavni prirez, doprinos za kanalizaciju, zatim tereti raznih banaka i privatnika, kojima su opterećeni pojedini zemljišno-knjižni objekti, a zatim još ukazuje i na činjenicu iz prakse, da rijetko tko daje očitovanje na besteretni otpis, pa se iz svega ovoga, što je iznio može najbolje ocijeniti, kako se uslijed citirane odredbe zakona o uredjenju zemljišnih knjiga ne može postići željena preglednost, već su gruntovničari primorani otvarati sve veći broj novih zemljišno-knjižnih uložaka.

U istom referatu spomenut je slučaj djelimične diobe jedne zemljišne zajednice, koja je nedavno provedena u jednom zmljišno-knjižnom uredu. Na toj dijeljenoj zemlji bila je uknjižena jedna vodna zadruga za neku svoju tražbinu, a uz to i sam fiscus za dužni porez. Kada se je provodila ova dioba bilo je potrebno otvoriti nekoliko zemljišnih knjiga i to samo za to, jer su odnosne nekretnine bile opterećene, a prema §-u 3. zak. o unut. uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga nije bilo dozvoljeno izvršiti knjiženje ovih novih zemljišno-knjižnih tijela u već postojećem ulošku, a isto tako uslijed opterećenja nije bilo preporučljivo vršiti pripise, ma da je svaki ovlaštenik imao ne jedan nego više zemljišno-knjižnih uložaka. Iznijeto je na ovome kongresu takodjer, da je u samom zemunskom srezu u toku nekoliko dioba zemljišnih zajednica, a isto tako i u drugim srezovima, pa postoji bojazan, da će se time u vezi i otvaranje novih zemljišno-knjižnih uložaka produžiti u nedogled. Za to je u cilju ubrzavanja zemljišno-knjižnoga poslovanja, kao i u interesu potrebne preglednosti gruntovnoga knjiženja, na ovom kongresu bilo riječi o potrebi izmjene §-a 3. zakona o unut. uredjenju zemljišnih knjiga u tome smislu, da se u jednom zemljišno-knjižnom ulošku dozvoli upis više zemljišno-knjižnih tijela.

Potrebno je ovdje istaknuti, da se jedan dio učesnika ovoga kongresa, a medju njima i jedan uvaženi sveučilišni profesor, izjasnio protiv tražene promjene, ističući da se upravo knjiženjem jednoga zemljišno-knjižnoga tijela na zasebnom zemljišno-knjižnom ulošku postizava najbolja preglednost gruntovnog knjiženja. Oni smatraju, da ne treba dozvoliti knjiženje više tijela na istom ulošku. Medjutim sama praksa gruntovnog knjiženja ne govori posvema u prilog ovoga shvaćanja. jer se i pored postojeće odredbe § 3. zakona o unut. uredj. osniv. i ispr. zemljišnih knjiga u većem dijelu države nastavlja ipak sa starom praksom, koja je postojala prije donošenja ovoga zakona, a to je, da se u jednom zemljišno-knjižnom ulošku unosi više zemljišno knjižnih tijela. To se dešava iz prostoga razloga, što je uslijed nedovoljnih kredita upravo nemoguće provoditi odredbu § 3. zak. o unut. uredj. zemljišnih knjiga, jer bi sprovodjenje ovakve odredbe iziskivalo i više zemljišnih knjiga, zatim veći broj ormara za čuvanje gruntovnica, kao i povećanje broja stručnog osoblja. A pošto su sve molbe za povećanje potrebnih kredita ostale bez posljetka, to se i od strane nadležnih čimbenika pogoduje ovakva praksa, da se i mimo spomenute zakonske odredbe i dalje knjiži više zemljišno-knjižnih tijela na jednom zemljišno-knjižnom ulošku. Jedino, izgleda, da se u onim pravnim. područjima, gdje se tek sada uvode zemljišne knjige, kao što je područje Apelacionoga suda u Beogradu, strogo sprovodi odredba § 3. zak. o unutr. uredj. zemljišnih knjiga, ali nije isključeno, da će se poslije jednoga dužega otsjeka vremena i tamo odustati od ovakvoga načina knjiženja, u toliko prije, što nema izgleda, da će se moći obezbijediti već traženo povećanje potrebnih kredita.

Na kraju je zanimljivo spomenuti, da se na istom kongresu isticala i potreba, da se kod svakoga apelacionoga suda osnuje jedna središnji zemljišna knjiga za željeznice i javne kanale sve to u cilju što

veće preglednosti gruntovnoga knjiženja. Naime zakon o unutrašnjem uredjenju, osnivanju i ispravljajnju zemljišnih knjiga u svojem prvom paragrafu odredjuje, da se u zemljišne knjige unose po službenoj dužnosti sva zemljišta, izuzevši ona, koja su predmetom upisa u posebne zemljišne knjige željeznica i javnih kanala. Dakle pored općih zemljišnih knjiga, u cilju što veće preglednosti gruntovnoga knjiženja, nameće se neophodna potreba osnivanja zemljišnih knjiga željeznica i javnih kanala, koje za sada postoje samo u nekim krajevima naše države. Budući da do danas nemamo jedinstvenoga zakona o uredjenju zemljišnih knjiga željeznica i javnih kanala, na ovom kongresu je pokrenuto pitanje, da se u tome pravcu donese jedinstveni zakon. U našoj državi nalaze se za sada na snazi nekoji posebni zakoni, kojima se uredjuje ovo pitanje samo na pravnom području pojedinih apelacionih sudova. Tako postoji posebni zakon o uredjenju zemljišnih knjiga željeznica i javnih kanala na pravnom području apelacionih sudova u Zagrebu i Novom Sadu iz god. 1868., na pravnom području apelacionoga suda u Sarajevu važi posebni zakon o željezničkim knjigama od 14. II. 1894., a na pravnom području apelacionoga suda u Splitu i Ljubljani zakon od 19. svibnja 1874. Ostaju dakle pravna područja apelacionih sudova u Beogradu i Skoplju, kao i pravno područje Velikog suda u Podgorici bez željezničkih knjiga, a na ovim pravnim područjima se sada tek osnivaju i zemljišne knjige. Iznoseći ove podatke o raznim zakonima, koje uredjuju ovo pitanje na raznim pravnim područjima naše države, a koje podatke uzimamo iz jednog referata, podnijetoga ovomu kongresu, smatramo za potrebno istaknuti, da je i u interesu preglednosti gruntovnoga knjiženja, da se što prije donese novi jedinstveni zakon o zemljišnim knjigama željeznica i javnih kanala, koji će obuhvatiti sva pravna područja naše države, onako isto kao što postoji i jedan jedinstveni zakon o zemljišnim knjigama. Osnivanje središnje zemljišne knjige za željeznice i javne kanale obrazloženo je na ovome kongresu potrebom, da se iz njih vidi na jednom mjestu skup svih nekretnina t. j. željeznica i njihovih pripadaka: zgrada, mostova, kamenoloma, rudnika; zatim kanala i njihovih pripadaka, a koji svi zajedno sačinjavaju jedno zemljišno knjižno tijelo. Isto tako se je na kongresu istaknulo, kako se željeznička pruga vodi u neprekidnoj vezi, koja prolazi kroz više općina, srezova i banovina, pak se odatle nameće i potreba osnivanja središnje zemljišne knjige, u kojoj bi bila označena točna površina svakoga dijela pruge, zgrade, mosta i drugih objekata, a isto tako bi se u nju upisivala i prava služnosti, koja postoje na korist ili teret odnosnoga poduzeća. Sve to iziskuje potrebu, da se u središnjoj zemljišnoj knjizi za željeznice i javne kanale, koja treba da se osnuje, mogu unositi sve promjene, kako bi se u svako doba imala ona potrebna preglednost radi ustanovljenja stanja zemljišta onako, kako to odgovara i faktičnomu stanju. Gruntovničari smatraju, da takva središnja zemljišna knjiga željeznica i javnih kanala mora postojati za područje svakoga apelacionog suda.

Nema sumnje, da je institucija zemljišnih knjiga, a dosljedno tome i ustanova željezničkih zemljišnih knjiga, u vezi sa načelom javnosti, od neobično velikoga značenja za zemljišno-knjižni promet, a

napose ova institucija ima i svoj odlučan uticaj na razvoj moderne stvarne vjeresije, pak je u vezi s time i svaki prijedlog o preuredjenju zemljišnih knjiga od velikog interesa kako za pravnike teoretičare tako i za praktične pravnike. Sigurno je uz to, da će se povodom gornjih prijedloga još raspravljati, a napose će se ovim pitanjima pozabaviti i nadležna ministarstva u onom smislu, kako su ova pitanja raspravljana na prvom kongresu zemljišno-knjižnih činovnika, koji je održan u Beogradu 16. i 17. svibnja ove godine. U tome pravcu i ovi prijedlozi izgledaju danas vrlo aktuelni.

Opet izbio problem zlata

Napisao dr. Milobar Fran, sveuč. profesor u Zagrebu.

Držimo, da je malo čitatelja »Mjesečnika« osjetilo, kako potresni i puni panike bijahu zadnji dani svibnja i prvi dani lipnja t. g. na burzama. Time ne želimo reći, da se to nije i zamijetilo, jer su neki zagrebački listovi već prvih dana lipnja donijeli manje ili veće informativne članke o toj krizi. Nu najsućutnije piše o tome dopisnik bečke »N. F. Presse« (od 8. lipnja 1937. »Ekonomist«), koji pod svježim dojmom kaže i više nego to može biti po ćudi vrhovnim gospodarima lista.

Od 5. lipnja iz Pariza donosi »N. Fr. P.« slijedeći dopis: »Briga za zlato je ležala na svim tržištima efekata na svijetu od početka do konca tjedna. Glasine o sniženju cijene američkomu zlatu od 35 na 32 dolara po unci, te paralelna mjera u Engleskoj, koja da će svoju dojakošnju cijenu zlata sniziti od 140 šilinga na 135 odnosno na 132 po unci (28.35 grama), mogle su biti samo uz rezervu dementirane. Izjava američkoga financ. ministra, da promjena u financijalnoj politici neposredno ne pretstoji, samo je još povećala zabunu. Uslijed toga prolila se u potpunom smislu riječi zlatna poplava na londonskom tržištu. Pritisak ruskoga zlata povećan je stravom spravljača zlata. Svi drugi događaji na području svjetske politike... interesirali su malo... ili samo u podredjenoj mjeri Govorilo se isključivo samo o pitanju zlata i o možebitnim utjecajima istoga na valute. Glasovi, da ne će biti snižene cijene zlata u drugim valutama, koje stoje izvan šterlinskog i dolarskog sustava (skupina), čini se, da su naišli na više vjerovanja. Panična prodaja zlata je djelovala, da je promet bio suzdržljiv na svim tržištima industrijskih akcija, ali nada sve pritiskajući akcije svih zlatnih rudokopa. U Londonu i Parizu je došlo upravo do pravoga pravcatoga kraha zlatnih rudnika, kojega (kraha) posljedice se ne mogu u ovaj čas pregledati. Surovine i druge surovinske vrednote tendirale su internacionalno vrlo mirno, izgleda da svjetska financijana neće da ništa poduzima na tom području, dok se ne izvede na čistac problem zlata.«

Bečki list nam i nehotice odaje, da trgovina sa surovinama i njihovim papirima ne bi bila tako mirna, kada internacionalni financijeri ne bi imali zlatnih briga. Bečki list nam dakle kazuje, da je strava

nastala na svim efektnim burzama svijeta u redovima »spravljača zlata« iz straha, da će u USA i u Londonu biti snižena cijena zlatu.

U času, kada ove redke pišemo (prvih dana srpnja) žestoka uzbuna se je doduše stišala, ali teška zabrinutost i nesigurnost traje i dalje nevidljivo. Pa zato ne bi bilo nikakvo iznenadjenje, ako bi se poslije ovakovog prividnoga mira pojavio iza dulje ili kraće stanke opet kakva uzbuna. A to zato, što rješenje samoga problema nije pomaknuto niti za jedan korak naprijed. Položaj zlata je zapao opet u kritičnu fazu. O tom se je diljem cijeloga lipnja vodilo raspravljanje u svjetskom novinstvu, pri kojem su učestvovali teoretski i praktični kapaciteti. Osim njih bavila se je pitanjem zlata i konferencija Britanske Imperije, koja se je obdržavala poslije krunisanja novoga engleskoga kralja. To je pitanje pretresala i Medjunarodna trgovačka komora, koja zasjeda u Berlinu početkom srpnja. Pa ipak sva ta raspravljanja — kako smo već rekli — nisu unapredila rješenje problema ni za jedan milimetar, a to zato, što ogromna većina (interesirana!) želi prati kožuh tako, da ga ne smoči; brižno se izbjegava jezgra pitanja; izbjegava se radikalno rješenje i preporučuju razna palijativna sredstva za održanje i produljenje vještačkoga održavanja visoke cijene zlatu. U jezgri se radi o spasavanju interesa interesiranih. Za sada ide to, doduše mučno i uz velike žrtve — ali kako dugo? To je pitanje, koje interesiranim zadaje teške glavobolje. — Mi ćemo najprije prikazati stvar popularno i lako razumljivo, a podrobnije i konkretnije ćemo govoriti o problemu kasnije.

Iskustvo svjetskoga rata je pokazalo, da zlato iznevjeri narode u najvećoj nuždi i da se ratovi započimaju zlatom, ali se nastavljaju i dovršuju kreditnim novcem (papirom). Poslijeratno iskustvo je pokazalo, da narodi mogu čisto dobro živjeti i bez realne zlatne valute tako, da bi se danas mogle na prste prebrojiti države, koje su sačuvale manje više čistu predratnu zlatnu valutu. U kratko: narodi su došli do spoznaje, da se i sa malo zlata može sasvim dobro izaći na kraj i u svjetskom prometu, ako narodi imadu druge robe, kojom mogu platiti, što kupuju u inozemstvu.

Medjutim proizvadjači zlata unapredjivali su proizvodnju zlata, kao da cijeli svijet gladuje za zlatom, dok zapravo na zlatu nisu bile znatnije interesirane nego samo dvije velike imperije: Britanska Imperija (kao glavni proizvadjač zlata) i Američka Unija (USA) kao svjetski vjerovnik zlatnih zajmova. I ove dvije imperije, koje su imale najviše interesa, da zlatu cijena ne pade, postadoše, hoćeš ne ćeš, i glavni kupci na tržište iznesenog zlata.

Za svjetskoga rata i neposredno iza njega bila je USA skoro jedini kupac zlata, pa je sva prodaja proizvedenoga zlata nagrnula u USA. Uslijed toga nastade ondje inflacija zlatnoga novca, a uslijed ove padanje vrjiednosti zlatnomu novcu, pa prema tomu i zlatu. Godine 1920. spala je kupovna snaga zlatnoga dolara na nešto preko 40 centa (prije rata 100 centi). Gotovo $^3/_5$ izgubilo je zlato u USA od svoje predratne kupovne snage (tržišne vrijednosti). To je bio prvi krah zlata! Drastičnom deflacionom politikom je uspjelo u USA podignuti vrijednost dolaru (a time i zlatu) na $^3/_4$ predratne vrijednosti. Poslije toga je nastupila i Velika Britanija kao drugi glavni kupac zlata. Pa od tada

ova dva gavana vještački podržavaju i dižu cijenu zlatu. Ali zato ipak još ni danas nitko ne zna, kolika je prava, prirodna vrijednost zlata. To »mjerilo vrijednosti« nema svoje vlastite vrijednosti, nego ima onu, koju mu se vještački daje!

Medjutim sama proizvodnja zlata ne pita, kolika je potreba tržišta. Proizvadjači zlata znadu, da će USA i Britanija kupiti svaku količinu. Oni forsiraju proizvodnju bez obzira na to, da li ta dva glavna kupca mogu trebati sve, što se proizvede. Ali tečajem nekoliko godina i USA i Engleska nakupile su toliko »zlatne podloge« ili »zlatnoga pokrića«, da više ne smiju povećavati tu podlogu, da ne stvore inflaciju. Zato je trebalo naći drugi naslov, pod kojim će se inače nepotrebno zlato kupovati. Engleskoj je u tu svrhu dobro došao njezin već pred par godina stvoreni »Ekvalizacioni fond« (fond za podržavanje stabilnosti funte i za suzbijanje špekulacije). Unija Sjev. Amerike (USA) pako je stvorila upravo zakon ad hoc, zakon za kupovanje i steriliziranje suvišnoga zlata. Prema tomu zakonu Savez Federalnih Banaka (Federal-Reserve-Board) kupuje svaki preostatak zlata na tržištu, pa ga zatvori u svojim podrumima, izlučivši ga time iz prometa. To zlato, taj mrtvi kapital, stoji državu mnogo milijuna dolara, koji dolaze u promet. Time se povećava obujam novca, a povećavanjem toga obujma pritište se vrijednost dolaru. Odatle je očevidno, da se ova politika sterilizacije zlata može provadjati samo do neke granice, t. j. dok ne počne ugrožavati vrijednost novcu (dolaru, funti). A pošto su mnogi vjerovali, da je ta granica već dostignuta, lako su povjerovali, da će USA sniziti cijenu zlatu. Sam je Morgenthau, Unijin financ-ministar, izjavio, da ta eventualnost samo momentano ne postoji, ali nije dao nikakva obećanja, da se to ne će dogoditi u budućnosti, pa bilo to i u skoroj. Zato je i ovo umirenje iza panike isto tako samo časovito.

Kako Britaniji isto tako, ako ne možda još i više leži na srcu sudbina zlata, čini se, da će ona sada veći dio tereta preuzeti na sebe. Početkom srpnja zamolio je engleski financ-ministar Sir John Simon parlamenat, da mu dozvoli povisiti Ekvalizacioni fond za 200 milijuna funti. To je golema svota, koja u našem novcu predstavlja mnogo milijarda. On je doduše naveo kao razlog obranu engleske funte protiv spekulacija onoga »gusarskoga« slobodnoga kapitala, koji je pred nekoliko godina prisilio Englesku, da napusti zlatnu valutu; koji se je bio oborio i na Uniju zadnje godine Hooverove vlade, i kojega je Roosevelt suzbio samo pomoću diktatorskih metoda, i koji je evo i sada prisilio Chautempsovu vladu, da franak odvoji od zlata, jer je taj gusarski kapital i kod zadnje krize kumovao.

Vlada »Pučke Fronte« (Blumov kabinet) je prestrašila sa svojim najavljenim reformama kapital i ponukala ga na bijeg u inozemstvo. Nova francuska vlada je ustanovila, da se je zlato u Francuskoj banci u par zadnjih tjedana smanjilo od 57 milijarda franaka na 40 milijarda (gdje je ubrojeno oko 6—8 milijarda franaka zlata, koje niti ne pripada toj banci nego Engleskoj i USA). Kako »Times« (od 9. lipnja 1937.) izvješćuje u sama 4 dana od 3.—7. lipnja bačeno je na londonsko tržište za 7½ milijuna funti francuskoga (točno 7,499.085), a za 1,131.348 funti sterlina ruskoga zlata. Sir John Simon, da bolje

osvijetli položaj i transakcije Ekvalizacionoga fonda, je naveo, da je taj fond u kratkom roku od kojih 10 tjedana morao izdati preko 75 milijuna funti i za još kraće vrijeme preuzeti jednako veliku svotu. To znači na milijarde u drugim slabijim valutama. Takove trzavice i spekulacije sa zlatom ponukale su Sir Simona za dalje povišenje fonda, tako da sada taj fond raspolaže sa svotom od oko 575 milijuna funti. Taj je fond zapravo povišen u svrhu kupovanja i sterilizovanja suvišnoga zlata, ne bi li se zlatu još neko vrijeme održala ista cijena.

S a d a s t e r i l i z a c i j a z l a t a — a š t o p o s l i j e? — Uznemirenost, koja je vladala zadnjih mjeseci na burzama, pa onda ona strava, koja je osobito početkom lipnja postigla vrhunac zbog neizvjesnosti dalje sudbine zlata, odnosno njegove cijene, već se je sredinom lipnja nekako staložila, kada su oni čimbenici, o kojima ovisi cijena zlata (USA i London) izjavili, da će nastaviti dosadašnju politiku zlata, t. j. da će predbježno nastaviti kupovati zlato uz dosadašnju cijenu. Ali to umirenje je samo privremeno, kaošto je i sadanje rješenje krize samo privremeno. Svatko naime upućen znade, da sadanje rješenje krize nije otstranilo one uzroke, koji su izazvali sadanju krizu, nego da ti uzroci djeluju i dalje. Ako to potraje i dalje (a vjerojatno je da hoće), a na drugoj strani, ako oni čimbenici, koji su sada spasili situaciju, promjene svoju politiku, t .j. odustanu od svoje koliko jalove toliko skupe politike kupovanja i skrivanja zlata u podrume, a što će prije ili kasnije m o r a t i učiniti, onda je sigurno, da će buknuti još daleko teža kriza i još veća strava, ako se prije toga ne nadju kakova sredstva barem za ublaženje krize.

Uzroci, koji su doveli do sadanje krize, jesu slijedeći:

1. Vrlo osjetljivo p o v e ć a n j e p r o i z v o d n j e z l a t a. Godišnji izvještaj Banke za medjunarodno obračunavanje (Bank for International Settlements) pokazuje, da se je proizvodnja novoga zlata na svijetu od god. 1929. do god. 1936. obzirom na težinu skoro podvostručila, a obzirom na cijenu više nego potrostručila. God. 1929. iznosila je proizvodnja 19,673.000 unca finoga zlata, a vrijedilo je 80,000.000 funti sterlinga; god. 1936. iznosila je proizvodnja zlata 35,254.000 unca, a vrijedilo je 350,000.000 (milijuna) funti sterlina. Da je dakle u god. 1936. bila cijena zlatu ista kao u god. 1929., tada proizvodnja zlata u god. 1936. ne bi vrijedila više od 150 milijuna funti sterlina, dočim je plaćena sa 350 mil. funti! Činjenica je doduše, da su se od god. 1929. do 1937. valute devalvirale, ali engleski sterling najmanje. Ta nerazmjerna povišica cijene zlatu imade se pripisati samo umjetnom stvaranju i dizanju cijene zlatu. Kada bi zlato bila obična roba (kaošto bi morala biti), to bi mu cijena 1936. morala pasti ispod cijene od 1929., jer mu se je izvodnja 1936. (a po tom i ponuda) povećala za kojih 80% naprama 1929. Prema tomu bila bi proizvodnja zlata od god. 1936. prodana za kojih možda 120 milijuna funti, a ne za 250 milijuna franaka.

2. Premnoge države ne kupuju više zlata, nego ga trebaju za podlogu svojih novčanica, pa tako sva proizvodnja zlata teče u London i USA. Druge države radije uzimaju devize nego zlato, jer devize nose, dočim je zlato mrtvo ležeći kapital.

3. Nastup Rusije kao novoga proizvadjača (i prodavača) zlata. Ovdje je proizvodnja zlata istom na početku, pa se sa sigurnošću može računati, da će svake godine sve više rasti.

4. Špekulacija onoga zloglasnoga »kratkoročnoga«, »slobodnoga« (shot term capital, ready money, idle capital), koji je čak i Englesku i USA prisilio pred par godina, da napuste zlatnu valutu, pa je i sada Francusku prisilio najprije na devalvaciju (Aureolov franak), pa sada napuštanje zlatne valute. O tom »gusarskom« kapitalu smo opetovano i opširno govorili i u »Mjesečniku«, pa sada ne ćemo trošiti riječi na opetovanje.

Pitanje, koje se sada samo od sebe nameće, jest: hoći li ovi uzroci prestati ili biti otstranjeni i s njima kriza sama?

Prvi uzrok (porast proizvodnje zlata) ne će prestati, dok ne prestane u z r o k njegova povećavanja, a to je unosnost. Što se je kvantum proizvodnje zlata od 1929. do 1936. malone podvostručio, to dokazuje, da su cijene zlatu bile tako povoljne, da su proizvadjači podvostručili napore, da povećaju količinu proizvodnje. Drugim riječima: sadanje cijene zlatu su prava »konjunktura« za proizvadjače. Ali ti proizvadjači zlata znadu, da London i USA ne će moći dugo dosadanju politiku zlata (podržavanje visoke cijene sterilizacijom) održati, nego možda još samo kratko vrijeme provoditi. Da će dakle konjunktura još samo kratko vrijeme potrajati, zato će oni nastojati, da to vrijeme što izdašnije iskoriste; pa će prema tomu proizvodnja zlata još jače porasti u neposrednoj budućnosti. To isto vrijedi i za rusku proizvodnju zlata.

Jedini spas sadanje zlatne politike bi bio, da i sve druge države stanu kupovati zlato uz sadanju cijenu preko onoga minimuma, na koji se do sada ograničuju. Ali one to ne će učiniti, jer bi to bila najčišća ludost s njihove strane. — A što tek da se očekuje od špekulacionoga slobodnoga gusarskoga kapitala, kojemu je spekulacija, nenadane navale i ini podmukli manevri najizdašniji prihod njihovog kapitala? Čim taj spekulativni kapital opazi prve znakove promjene dosadanje zlatne politike t. j. da pretstoji sniživanje cijene zlatu, taj kapital će biti prvi, koji će svoje mase zlata baciti na tržišta, da ga još za vremena proda uz dojakošnje cijene.

Svi ovi znakovi pokazuju i dokazuju, da se dosadanja politika podržavanja cijene zlatu na dosadanjoj visini ne može i ne će dugo održati, nego da će u nedalekoj budućnosti valjda zavladati još veća nervoza, kriza i strava, jer je puklo i zadnje sidro spasa — sterilizacija. A što onda? Š t o v e l e k a p a c i t e t i?

Da je dosadanja politika vještačkoga i prisilnoga podržavanja cijene zlata na neprirodnoj visini dospjela u ćor-sokak, to je bilo jasno svim upućenima, čim je buknula kriza. Ali kako još nitko nije imao pri ruci odgovor na pitanje: »Što sada? Kako i kamo iz ovoga ćor-sokaka?«, nadalje, kako je prijetila pogibelj, ako bi strava zauzela nepoželjne razmjere, da bi moglo doći do očevidnoga kraha zlata i zlatokopnih akcija, pa i teških poremećenja na svim drugim tržištima, radilo se u prvi čas samo o tome, da se ta strava spriječi. Pa se zato može opaziti, da su malone svi članci kapaciteta prikrojeni dvojakoj svrsi:

stišati stravu i dobiti vremena. I zato svi ti članci, makar dolaze od kapaciteta, ne prikazuju nikakve dublje i temeljitije studije o kakvom temeljitom rješenju problema, nego završuju u glavnom preporučujući privremeno rješenje krize tako, da se predbježno pridrži dosadanja politika sterilizovanja zlata.

Nije bilo vremena — ili još bolje rečeno — nije bilo vrijeme, nije bilo shodno, da se taj problem posred strave javno i temeljito pretresa, jer bi takovo pretresanje stravu povećalo valjda do potpunoga paroksizma. Da se je htjelo zadrijeti u pokus rješavanja samoga problema, bila bi se morala izvesti na čistac slijedeća pitanja: 1. Sterilizacija i njezina štetnost i jalovost; — 2. Sniženje cijene zlatu i za koliko?; — 3. Smanjenje proizvodnje; — 4. Demonetizacija zlata i degradiranje istoga na običnu robu, sa njegovom prirodnom vrijednošću (cijenom), ustanovljenom slobodnom ponudom i potražnjom.

Ali autoriteti, koji su u raspravljanju (odnosno lokaliziranju »požara« t. j. strave) sudjelovali, nisu se upuštali u pretresivanje svih ovih pitanja. Od tih autoriteta spominjemo Strakosha, Keynes-a, Brand-a i Cassela. Prva dvojica su se javila u »Times-u« u razmjerno kratkim dopisima. Brand je napisao tri velika članka u »Timesu« (od 16., 17. i 18. lipnja), a Cassel u »Dayly Malu« (od 9. lipnja 1937.). Strakosh je uopće protiv svakoga sniženja cijene zlatu, jer da bi to izazvalo »opasne deflacionističke pojave«. Medjutim ovaj autor je dosta vezan uz zlatnu proizvodnju, pa kao da potsjeća na Cicero prodomo.

Prof. Keynes (u Cambrigde), koji je prije zagovarao devalvaciju, napuštanje zlatne valute i uopće pobijao precjenjivanje uloge zlata u novčarstvu, sada piše u pismu, da općenito uzeto, zlata ne ima previše, te preporuča vladi, da i u onom slučaju, ako ima dovoljno zlatne podloge, ipak još i povrh toga nabavi zlata za slučaj rata. Eto dva argumenta — in usum Delphini, za stišavanje strave.

Sa više ozbiljnosti nego je svrha iziskivala daje se na posao R. H. Brand, član stare i ugledne bankovne kuće »Lazar and Brothers«. On ispituje stvar u tri duga članka (koje »Times« sada prodaje kao brošuru) sa više strana, podupirajući razlaganja statističkim prikazima. On preporuča, da se »mistička« aureola zlata, koju uživa od hiljada godina ne bi razarala. Suvišak zlata da je samo relativan. A toga suviška da bi brzo nestalo kod bolje razdiobe zlata (kada bi ga i sve druge države u većoj mjeri rabile i kupovale). Svoje dugo razlaganje zaključuje ipak sa preporukom, da bi se za sada nastavilo sa dosadašnjom politikom steriliziranja.

Kako se vidi, sva ova tri autoriteta su — barem za ovaj čas — za sterilizovanje, a protiv sniženja cijena. Za čudo, da se o sniženju proizvodnje zlata jedva onako letimično tko usudi šapnuti, dok se o demonetizaciji do sada još nitko nije usudio ni pisnuti. Upućeni znadu, da je to ipak na koncu neizbježiva sudbina zlata, da izgubi svoju »mističnu kvalitetu«. Na ovo ni Brand ne pomišlja, dok inače govori o trima od gore spomenute četiri eventualnosti.

Četvrti od autoriteta, koji uzeše riječ u ovoj krizi je prof. Cassel (za koga veli »Dayly Mail«, da je »considered the world's greatest authority on Gold«). On jedini zauzima odlučno stanovište, da se zlatu

imade sniziti cijena. O zadnjoj točki (demonetizaciji) ne govori ni on. Za sterilizaciju veli, da je skupa i neuspješna, pa zato samo kratkoga vijeka. A to potvrdjuju i vijesti iz USA.

U isto vrijeme, dok ovaj člančić pišemo, čitamo u »Neue Züricher Zeitung« (od 6. srpnja 1937.) izvještaj dopisnika iz New Yorka. Taj je dopis pisan koncem lipnja t. g., dakle usred krize nešto prije Morgenthau-ove izjave, da USA u ovaj čas ne misli mijenjati dosadanju svoju politiku zlata (sterilizovanje). Dopisnik veli izmedju ostaloga: U bankovnim je krugovima daleko prošireno očekivanje, da će skoro uslijediti promjena u dosadašnjoj politici sterilizovanja zlata. Jedenfalls hatten Regierungsvertreter bis vor kurzem in diesem Sinne sich geäussert«. Ovaj izvještaj stoji donekle u protuslovlju sa kasnijom izjavom Morgenthaua. Ali svatko lahko može da vidi, da je to samo prividno protuslovlje. Ta izjava Morgenthau-ova, da USA ne misli odmah mijenjati svoju dosadašnju politiku spram zlata, uslijedila je očevidno u svrhu, da ublaži one izjave Regierungsvertretera o skoroj promjeni te politike, jer su te izjave izazvale toliku stravu na burzama. To je Morgenthau učinio sigurno u sporazumu sa Londonom. Ali samu namjeru vlade, da tu politiku promijeni, nije Morgenthau dementirao. Ta namjera postoji u USA i dalje, pa će se zato sigurno i provesti, samo ne onako nenadano, bezobzirno, brutalno, kako to običavaju činiti Amerikanci, nego više obzirno, više sa mekanim rukavicama; Nijemac bi rekao »sanft und schonend« za siromašne Krezuse zlata.

Da USA ozbiljno namjerava promijeniti svoju dosadašnju politiku spram zlata (sterilizovanje), vidi se odatle, što ona imade dovoljno zlata ne samo za pokriće svih svojih obveza nego i »za sve eventualnosti«, t. j. i da najjače spekulacije gusarskoga kapitala suzbije. Taj kapital joj je nepriličan i nepoželjan. I zato mjerodavni čimbenici spremaju mjere — kako veli dopisnik »N. Z. Z.« — »iza zatvorenih vrata«. Dopisnik doznaje, da se namjerava povisiti oporezovanje toga kapitala od 10% na 20 do 22½%. Nadalje, da je USA zamolila druge zemlje, da objave, koliko se kod njih nalazi toga kapitala, da ga se uzmogne porezom zahvatiti gdjegod se pojavi. Brand piše, da se cijeni, da je u USA bilo toga kapitala početkom god. 1936. uloženog u vrijednosnim papirima za 3.,750.000.000, a kao kratkoročnih uložaka za 1 milijardu 500.000 dolara. Ta svota da se je do konca 1936. još povećala.

K a k o ć e s e r i j e š i t i k r i z a? — Kada se obustavi politika sterilizacije zlata — a to će se dogoditi očevidno u skoroj budućnosti — buknut će kriza ponovno. To znadu interesirani čimbenici, pa će se na to pripraviti. Opet će doći kroz nekoliko dana na dnevni red novinstva »Problem zlata«. Ali to nije ništa novo, jer se taj problem nalazi na dnevnom redu već skoro dvadeset godina ili najmanje od prvoga kraha zlata god. 1921. u Americi. Sama stvar nije ništa novo, novo će biti možda samo one nove doskočice, kojima će se nastojati spasiti »The mystic quality« zlata.

Danas, u vrijeme željeznice, automobila, aeroplana nikomu zdravoga razuma ne pada na um, da traži povratak diližansa i poštanskih kola za putovanje. Ali medju zlatnim Krezima imade ih još i danas dosta, koji sanjaju o tom, da sve ili barem veliki dio zemalja opet uvede

čistu metalnu valutu, kako je to bilo kroz hiljade godina u prošlosti. Pri tomu oni misle naravski na zlatnu valutu. Da je čista metalna valuta novac još samo polukulturnih i nekulturnih naroda, to njih malo smeta. Oni bi radi cijelom svijetu utuviti u glavu, da se svjetska trgovina poslije svjetskoga rata nije mogla normalizirati samo zato, jer je najveći dio država napustio staru zlatnu valutu. Zato da bi se opet sve popravilo, kada bi se ona općenito uvela, čime da bi prestala i kriza zlata.

Ali ni to ne stoji. Nestalo bi doduše d a n a š n j e vrsti krize zlata, ali bi ju odmah zamijenila druga. Danas vlada kriza zlata na strani ponude, a u drugom slučaju nastala bi kriza zlata na strani potražnje. Jednoj i drugoj krizi bi se dalo trajno izbjeći samo onda, kada bi se zlato posvema lišilo onoga mystic quality-a, kada bi se pretvaralo u sasvim običnu robu. Ali tomu se opiru danas još najveće i najjače vidljive i nevidljive sile. Pa zato i kod rješavanja buduće zlatne krize ne treba očekivati kakovu radikalnu operaciju, nego se radi samo o jednoj jednostavnijoj i palijativnoj operaciji, koja se može do potrebe i još nekoliko puta opetovati. Sada se sigurno vode pregovori izmedju dolarskoga, sterlinskoga i t. zv. zlatnoga bloka o pitanju, za koliko postotaka da se snizi cijena zlatu, odnosno za koliko da se smanji proizvodnja zlata, da se izbalansira ponuda i potražnja uz što manje snizivanje cijene zlatu. Čini se, da će se proizvadjači i glavni potrošači (London i USA) zlata dosta lako sporazumjeti; samo bi im onaj gusarski kapital mogao osjetljivo remetiti račune, jer je on silan čimbenik, jak oko kojih 10 milijarda dolara.

Zaključujemo ovaj kratki prikaz sa vjerojatnošću, da ćemo možda još ove godine imati ponovno posla sa »problemom zlata«.

Ocjene i prikazi

Institut za zakonodavne nauke i njegov rad.

»Talijansko društvo za unapredjivanje znanosti« (Società italiana per il progresso delle scienze, — kratica SIPS), koje je na pobudu prijedloga stiglih kongresu talijanskih prirodoslovaca godine 1906. osnovano naredne godine, dijeli se prema današnjim svojim pravilima u tri razreda: razred A. za fizikalne i matematičke znanosti, razred B. za biološke znanosti i razred C. za moralne znanosti. Četvrti otsjek C razreda sačinjava danas »Institut za zakonodavne nauke« (Istituto di studi legislativi).

Da se ta ustanova osnuje, odlučeno je na dvanaestom društvenom sastanku, održanom godine 1923. u Kataniji, a naredne joj je godine osnutak formalno zaključen, i tom je prigodom održao programni govor Salvatore Galgano, profesor na sveučilištu u Napulju, koji postavši zatim generalnim tajnikom instituta, bi mu i ostade sve do sada dušom, prikazavši mu gotovo čitav svoj život i zamjernu svoju djelatnost.

Konstitucija instituta provedena je 1925. i prvim mu je pretsjednikom imenovan Vittorio Scialoja, poznat i kao naučenjak i kao političar, — pretsjedao mu je zatim do nedavna prvi pretsjednik rimske kasacije Mariano d'Aemilo, sada pretsjednik SIPSa, a danas mu pretsjeda profesor rimskoga prava i rektor rimskoga sveučilišta, bivši ministar pravosudja Petar De Francisci.

U čl. 2 pravila ustanovljeno je, da je institutu svrhom, da uopće promiče proučavanje zakonodavstva i njegovo poboljšanje, a napose da mu je ciljem: »1. promicanje proučavanja poredbenoga prava, pa povijesti, statistike i ekonomije primijenjenih pravu, u koliko mogu koristiti pripravi zakonodavnih reforama; 2. proučavanje zakonodavnih reforama i zakona uopće, takodjer inozemnih, u njihovoj praktičnoj primjeni, uzimajući ako ustreba, inicijativu za posebna istraživanja, i olakšavajući poznavanje zakona u ovozemstvu neprekidnim vulgarizatornim radom; 3. davanje podstreka ustanovljenju, sabiranju i obnarodovanju običaja, pa ustreba li, i njihovoj pretvorbi u zakonske odredbe; 4. sredjivanje i valorizacija rada onih, koji u Italiji nastoje oko proučavanja zakonodavnih problema, i pogodovanje takvom radu pripravljanjem nužnih istraživalačkih pomagala«.

Da uzmogne postići te svrhe, institut ima prema čl. 3. pravila: »1. nastojati, da dobije što opsežniju dokumentaciju svakoga oblika javne i privatne djelatnosti usmjerene k pripravljanju zakona u ovozemstvu i inozemstvu, ustanovivši specijalnu knjižnicu, izdavajući posebni »Godišnjak« i pripremajući druga sredstva prikladna za olakšanje što izdašnije upotrebe sabrana gradiva; 2. brinuti se, da se saberu talijanski i prevedu inozemni zakonici i zakoni, — da se periodički priopće kazala i sistematski izvaci, koji će poredjivanjem zakonodavnih odredbi o pojedinim materijama prikazivati, kakvo li je u danom času stanje prava o svakoj materiji; 3. održavati skupštine i promicati pravničke narodne kongrese, pripravljajući im i organizujući radove, sabirući i nadopunjujući im rezultate; 4. stupiti u dodir s istovrsnim inozemnim ustanovama i olakšavati znanstvene odnose izmedju gojitelja zakonodavnih problema«.

Na konferenciji, održanoj dne 24. svibnja 1934. na pariškom sveučilištu, govoreći o ciljevima instituta prof. Galgano istaknu, kako se već poduže zamijetilo, da se ritam djelatnosti zakonodavnih organa, sve polaganiji i smeteniji, ne slaže više s pokretom pravnoga života, koji naprotiv biva sve brži i složeniji, — kako je napose zamašni prekret prilika nastalih povodom velikoga rata iziskivao neminovno hitno novih zakonskih uredjenja, a zakonodavna tijela zabavljena važnim neodgodivim problemima političkim, socijalnim i gospodarskim nisu dospijevala, da tomu zahtjevu udovolje, pa tako izniknu i sve se više proširi zakonodavna djelatnost ekzekutive »pletorička, fragmentarna, neorganična, kaotična«. U drugu ruku sve življi saobraćaj medju narodima urodi težnjom za zgodnijim uredjenjem medjunarodnih privatnih odnosa, i dade osjetiti potrebu unifikacije zakonodavstva mediu državama.

U svrhu dakle, da pridonese svoje razvoju zakonodavne nauke, poboljšanju zakonodavstva, usavršenju zakonodavne tehnike s jedne strane, i da s druge strane suradjuje pri oblikovanju svijesti o potrebi i mogućnosti unifikacije zakonodavstva i pri stvaranju jednoličnoga privatnoga prava, institut stade izdavati svoj »Godišnjak poredbenoga prava i zakonodavnih studija« (Annuario di diritto comparato e di studi legislativi), razdijeljen u četiri osnovne česti: nauka, zakonodavstvo, pravosudje, pravna literatura, osvrćući se pri obradjivanju svih tih otsjeka ne samo na talijansku, nego vrlo iscrpljivo na inostranu djelatnost. Tako izidje počamši od god. 1927. dvanaest knjiga »Godišnjaka« u više svezaka. God. 1932. izlučene su iz »Godišnjaka« pojedine materije, i u publikaciji pod naslovom »Legislazione internazionale« (»Medjunarodno zakonodavstvo«) stali se priopćivati opširniji prikazi glavnijih zakona u pojedinim državama, a u publikaciji pod naslovom »Repertorio della legislazione mondiale« (Repertorium svjetskoga zakonodavstva) stao se objavljivati čitav svakovremeni zakonodavni rad sviju gotovo država i pokrajina, koje izdavaju zakonske propise (oko 200 njih). Od »Medjunarodnog zakonodavstva« su izašle do sada dvije knjige u više svezaka (zakonodavni rad u godinama 1932. i 1933.), a od »Repertorija« četiri knjige takodjer u više svezaka. Institut je izdao povrh toga jednu knjigu »Medju-

narodne pravne bibliografije« (Bibliografia giuridica internazionale) i jednu knjigu »Poredbenoga pravoslovlja medjunarodnoga privatnoga prava« (Giurisprudenza comparata di diritto internazionale privato); ove godine pako započet će s izdavanjem »poredbenoga pravoslovlja trgovačkoga, pomorskoga, uzduhoplovnoga, industrijalnoga i auktorskoga prava« i »poredbenoga pravoslovlja korporativnoga, sindikalnoga i radnoga prava«. U programu je instituta, da još tečajem ove godine ugledaju svijetlo sve njegove publikacije s obradbom svih odnosnih materija do konca god. 1936.

Imam pri ruci tri omašna sveska u velikoj osmini izdana po institutu god. 1935. Dva sadržavaju I. knjigu »medjunarodnoga zakonodavstva«, i u njima je obradjena važnija zakonodavna djelatnost, koja se je razvijala god. 1932. u Belgiji (auktor Charley del Marmol, Bruxelles, str. 44), u Amerièkim sjedinjenim državama (izvaci iz »American Bar Association Journal«, str. 45. do 117.), u Italiji (Dr. Dom. Galante, prvi tajnik senata u Rimu, od str. 118. do 155., kojom se završuje prvi svezak), u Ugarskoj (Dr. Zoltan Halàsz, sada vijećnik kod rimske kasacije, od str. 157. do 187.), u Nizozemskoj (Dr. J. C. Baak, Amsterdam, od str. 187. do195.), u Njemačkoj (više njemačkih pisaca, ponajviše sudaca, od str. 197. do 254.), i u Grčkoj (Dr. Elias Anastasiadis i Dr. Panaghiotis Logothetis, iz Atene, pa Dr. Jur. Zoras, sada profesor na sveučilištu u Rimu, str. 254. do 319., kojom se završuje drugi svezak). Donešeni su tu u prvom redu »zakoni i naredbe« (Leggi e decreti, Statute Laws, Lois et arretés, Gesetze und Verordnungen) po svojem sadržaju, s kraćim ili duljim tumačima, od nekih takodjer i sam tekst bilo samo u izvorniku, bilo usporedo s izvornikom u talijanskom prijevodu. Tako su donešeni u izvorniku: tekstovi belgijskih zakonâ od 14. prosinca 1932. o državljanstvu, od 28. lipnja 1932. o upotrebi jezika u upravnim poslovima, od 20. srpnja 1932. o preinaci odredaba gradjanskoga zakonika »o pravima i dužnostima supruga«, od 15. ožujka 1932. o organizaciji i nadležnosti sudova; sjeverno-američkih zakona br. 212 o vanrednim ovlastima predsjednika UA, br. 274, 209 i 169 o izmjenama kaznenoga prava i postupnika, br. 149, 198, 234 i 277, u pitanjima emigracije i naturalizacije, br. 5 o produljenju moratorija za ratne dugove; talijanskih uredbi od 30. lipnja*) br. 815 o izmjeni burzovnih odredaba i od 20. prosinca br. 1607 o ugovorima, kojima su predmetom javni papiri i valute, od 24. studenoga br. 1623 o povećanju glavnica dioničarskih društava, zakona od 16. lipnja br. 834 o zadrugama privrednika iste grane ekonomske djelatnosti; njemačkih naredaba predsjednika Reicha od 14. lipnja o ograničenju revizije u gradjanskim parnicama, pa o nekim odredbama kaznenoga postupka, od 9. ožujka o zaštiti privrede. — U izvorniku i talijanskom prijevodu donešeni su tekstovi trećega i četvrtoga naslova grčkoga mjeničnoga zakona od 9. ožujka 1932., grčkoga monetarnoga zakona od 26. travnja i zakona od 22. travnja 1932. o upisu poroda i brakova grčkih državljana, koji prebivaju u inozemstvu, u državne matice. — Povrh obrade zakona i naredaba »Medjunarodno zakonodavstvo« sadržava i osvrte na zakonske osnove, koje se u isto vrijeme pojavljuju u pojedinim državama, (Bills, Projets de loi, Gesetzenentwürfe), pa je i ta čest njegova vrijedna pažnje, otkrivajući pravna raspoloženja u različitim krajevima (U Belgiji se n. pr. puno zanimahu uredjivanjem bračnih odnosa, vrlo je zanimljiv talijanski projekt o skraćenju vremena za dosjelost i zastaru i t. d.).

Sastavci su u dosadanjim izdanjima bili samo talijanski s naslovima pojedinih otsjeka i posve kratkim izvacima na engleskom, franceskom i njemačkom jeziku. No odlučeno je, da se počevši od ove godine prinosi netalijanskih pravnika ne prevadjaju, nego priopćuju u izvorniku, ako su pisani franceski, engleski, njemački ili španjolski, a da se ujedno provide résumé-ima. Ta je promjena učinjena očigledno u svrhu olakšanja redovitoga odvijanja

*) Ovdje i niže na više mjesta nije navedena godina. (Opas. ured.).

preuzete zadaće, a pridonijet će bez sumnje i raširenju navedenih publikacija, koje će u povodu te promjene moći biti bolje iskorišćene izvan Italije. A za tim za cijelo ide i namjera uprave instituta, da znatnije obali cijene raznih svojih publikacija i da dopusti, neka bi i inostrane juridičke osobe i ustanove mogle postati članovima društva, dok su to do sada mogle biti samo fizička lica, inostrani državljani.

Kada je izišla prva knjiga »Godišnjaka« imala je samo 8 inozemnih suradnika iz pet različitih država; danas je broj suradnika instituta poskočio gotovo na dvije stotine iz 29 država, a medju njima ima desetak njih iz Poljske i gotovo isto toliko iz Čehoslovačke, dok su iz naše države suradjivali do sada T. Živanović, E. Pajnić i R. Sajovic. Suradnja dra. Sajovica urodila je izmedju ostaloga i posebice tiskanom radnjom: »Rassegna completa di legislazione jugoslava per gli anni 1925—28« (Potpuni prikaz jugoslavenskoga zakonodavstva za godine 1925.—28.), o kojoj se s osobitom pohvalom izrazio i »Mjesečnik« u svojem 6. broju god. 1930. na str. 279.

I doista tomu pravničkomu naučnomu zavodu, institutu za zakonodavne nauke, nije uskraćeno puno priznanje ne samo u Italiji, nego i u velikom svijetu. Mnogobrojni ponajodličniji pravnici, od veće česti profesori poznatih svjetskih sveučilišta, izjaviše se o njegovom radu najlaskavije. Navadjam primjerice ocjenu prof. John H. Wigmore, dekana čikaške Northwestern University, izašlu god. 1933. u Illinois Law Review, koja počinje stavkom »Bez pretjeranja može se ustvrditi, da je Italija ovim djelom (izdanjem prvih 7 knjiga »Godišnjaka«) učinila korak, kojim je postala glavnim središtem poredbene zakonodavne nauke«, pa navedavši zatim radnje i zavode, koji su se do sada oko toga bavili, nastavlja: »Ali ciljevi i veličina ovoga »Godišnjaka« i bogatstvo njegova gradiva djeluju neposredno i nepobitno kao najodličnija radnja te vrsti«.

I kod nas se nešto pročulo o tom institutu. Dr. R. Sajovic je zabilježio u više navrata u »Slovenskom pravniku« njegove prilike, a nešto opširnije progovorio je o njem u posljednjem dvobroju god. 1935., jubilarnom broju prikazanom nekolicini slovenskih pravnika, završivši svoj izvještaj riječima: »Iz teh kratkih vrstic bo moči zapaziti takoj napredek k prejšnjemu stanju. Ta je res tolikšen, da moremo izreči mirno sodbo, da se s takšno institucijo ne more ponašati nobena druga država. Važnost teh publikacij za primerjalno pravo je neizmerna, kajti nudijo znanstveniku možnost, da se kaj hitro razgleda po pravnih in literarnih viri, ki so mu potrebni.«

»Repertorij svjetskoga zakonodavstva« (Wordl Legislation, Législation mondiale, Weltgesetzgebung) navadja samo doslovce naslove pojedinih zakona, i to uvijek na desnoj polovici stranice u izvorniku, a na lijevo u talijanskom prijevodu. Prema preuzetom programu imale bi ovdje biti navedene s v e zakonske odredbe, izdane u izvjesnoj periodi u pojedinim državama, ali pregledavajući svesku »Repertorija«, koju imam pri ruci, pronašao sam, da je zakonodavstvo naše države prilično nepotpuno iscrpljeno. Od zakonskih odredbi n. pr., koje je izdalo u prvim trim mjesecima god. 1935. samo ministarstvo pravde, nisam našao pod glasom »amnistia« uredbu od 6. siječnja, pod glasom »avvocati« ministarsku odredbu od 1. veljače br. 8232, — pod glasom »depositi« uredbu od 2. siječnja br. 347 o sudbenim polozima, pa da ne spominjem druge manje važnosti, ni pod »procedura penale« opsežnu uredbu od 30. ožujka br. 31270 o ujednostavljenju i pospješenju krivičnoga postupka.

Čini se, da je uredništvu u posljednje doba ponestalo zgodna suradnika iz naših krajeva. Kada bi se našao pravnik, koji ima svoje sijelo u mjestu, gdje mu stoje na raspoloženju sva pomagala, nužna za takav rad, — u sveučilišnom kakovom središtu, — stupivši u red suradnika »instituta za zakonodavne nauke« obradom našega zakonodavnoga rada učinio bi uslugu

ne samo institutu, nego i našemu pravoslovlju. Urednik svih institutovih izdanja je već opetovano spomenuti prof. Salvatore Galgano, a uredništvo im se nalazi u Rimu u palači pravde (Palazzo di giustizia).

Priopćio Dr. R. L.

Pravosudje

a) Gradjansko

Namještenici privrednih poduzeća općine grada Zagreba nisu javni namještenici, pa je za presudjenje spora izmedju njih i poduzeća nadležan redovan sud, a ne upravna vlast.

Rješidba Stola sedmorice od 18. ožujka 1937. Rek. 346/1-37.

(Zaključak Okružnoga suda od 3. rujna 1936. III. Po 317/36-8, zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 31. siječnja 1937. II. Pl. 6410/36.)

Nadstrojar Gradske plinare u Zagrebu T. R., je tužio tt. Plinaru općine grada Zagreba na platež svote od D 14.000 s naslova obiteljskog doplatka. Tužena je stavila prigovor nedopustivosti redovnoga pravnog puta.

Okružni sud u Zagrebu, i ne upustivši se u meritorno rješavanje, uvažio je taj prigovor i odbio tužbu radi nedopustivosti redovnoga pravnog puta. Pri tome je Okružni sud stao na stanovište da Plinara nije posebno pravno lice, nego dio imovine Gradske općine, koja je javno-pravno tijelo i čiji su namještenici svi javni namještenici, bez obzira na to, kakvu funkciju kod općine vrše. Radi se o upravnom sporu, za rješenje kojega nije nadležan redoviti gradjanski sud.

Apelacioni sud je povodom rekursa tužitelja pobijani zaključak prvostepenoga suda preinačio, prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta odbio i prvome sudu naložio, da nakon pravnosnažnosti ovoga zaključka dalje po zakonu postupa.

Iz obrazloženja zaključka Apelacionoga suda: Odnošaj izmedju tužioca i tužene se ne može smatrati odnošajem javno-pravne naravi, jer tužilac stoji u službenom odnošaju ne prema općini grada Zagreba nego prema tt. Plinari općine grada Zagreba, koja je privredno poduzeće općine grada Zagreba i kao takovo protokolirano u trgovačkome registru kod nadležnog trgovačkog suda. On je dakle namještenik privrednoga poduzeća, koje je doduše vlasništvo javno-pravnoga tijela, ali njegov odnos prema tome poduzeću i javno-pravnomu tijelu ostaje privatno-pravne naravi. Taj se odnos ne može smatrati javno-pravnim odnosom, jer u javno-pravnom odnosu stoje prema gradskoj općini samo oni njezini namještenici, kojima je povjereno rješavanje raznih upravnih stvari, u kojima gradska općina nastupa kao samoupravno tijelo, kao javno-pravni subjekt, odnosno kao javna vlast s pravom zapovijedanja, dočim službenici gradski odnosno gradskih poduzeća, u kojima se gradska općina obzirom na komercijalnu i tehničku prirodu istih javlja kao poduzetnik, a ne kao nosilac vlasti, stoje naprama gradskoj općini odnosno njezinim poduzećima u privatno-pravnom odnosu. Stoga se spor izmedju tužioca i tužene ne može smatrati sporom javno-pravnoga značaja odnosno upravnim sporom, jer nema potrebitih kriterija, već je taj spor čisto privatne naravi, za rješenje kojega su nadležne redovite sudske vlasti.

Stol sedmorice nije rekurs tužene proti zaključku Apelacionoga suda u Zagrebu uvažio, te je navedeni zaključak drugostepenoga suda postao pravnosnažan.

Iz obrazloženja zaključka Stola sedmorice: Nesumnjivo je, da tt. Gradska plinara nije javno-pravna ustanova nego kao poduzeće gradske općine savačkoga zakona, zakona o radnjama (§§ 4. i 7.), pravila poduzeća općine grada Zagreba (§ 16. trg. zak., §§ 9. st. 3., 40. st. 2., 56. st. 3., 61. st. 4 Zor.). Gradska općina kao vlasnik toga poduzeća istupa kao pravno lice privatno-pravnog značaja, a ne kao samoupravno tijelo t. j. kao nosilac javne vlasti. Prema tome se ne mogu

niti službenici toga poduzeća smatrati kao organi javne vlasti nego kao osoblje privatnoga poduzeća, a dosljedno tome nisu niti njihovi odnosi prema poduzeću javno-pravnoga, nego privatno pravnoga značaja, pa niti su sporovi o prinadležnostima ovakvih službenika upravne prirode zakon o gradskim općinama od 22. srpnja 1934. (§§ 12., 103.), statut za činovnike i službenike gradske električne centrale, vodovoda i plinare općine grada Zagreba (čl. 36.) i zakon o radnjama (§§ 40., 56.) luče službenike gradskih poduzeća od službenika gradske općine (gradskog poglavarstva), pak su i njihovi odnosi zasebnim statutima uredjeni. Iz tih zakonskih propisa proizlazi, da se samo službenici gradske općine kao samoupravnoga tijela (nosioca vlasti) mogu smatrati javnim službenicima, a nikako i oni gradskoga poduzeća, u koliko nisu ujedno i službenici gradske općine kao samoupravnoga tijela. Propis §-a 112. zak. o gradskim općinama se odnosi na službenike iz §-a 99. navedenoga zakona, a medju te ne spadaju i službenici gradskih poduzeća, koje gradska općina ne namješta po propisu §-a 99. zak. o grad. opć., nego po svome nahodjenju i potrebi poduzeća (čl. 18. stat.), a prema propisima trgovačkoga zakona i zakona o radnjama, te njihovoga statuta.

Prema dekretu od 16. prosinca 1926. br. 1517/26., a u vezi sa čl. 1. i 36. statuta, tužilac je bio namješten kao službenik tt. gradske plinare pak prema gore istaknutome ovaj se spor nema riješiti upravnim putem, kako to tuženica tvrdi, već je za rješenje toga spora nadležan redovan sud, kako to pobijani drugostepeni sud osnovano uzima i pravilno obrazlaže. Nije stoga rekurs tuženice uvažen.

Priopćio dr. I. P.

Sreski sud je isključivo nadležan za ispitivanje uvjerenja o zemljoradničkom svojstvu i u slučaju, ako općinska vlast nekom licu ne prizna to svojstvo, a nisu za to nadležne upravne vlasti.

(Rješenje sukoba izmedju upravne i sudske vlasti)

Rješidba Stola sedmorice od 1. travnja 1937. br. R. 14/1-1937.)

Općinska uprava u K. odbila je odlukom od 9. prosinca 1936. br. 8600/1936. molbu N. N. iz C. za izdanje zemljoradničkoga uvjerenja. Protiv te odluke uložio je N. N. žalbu, koju je općina u K. podnijela na rješenje sreskomu sudu u Sv. I. Z.

Sreski sud u Sv. I. Z. je vratio spis dopisom od 26. siječnja 1937. br. R. 33/1-1937. s tim, da se žalba podnese na rješenje sreskomu načelstvu kao nadležnomu, jer po čl. 2 st. 8 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i čl. 8 st. 3 pravilnika k toj uredbi imaju sudovi povodom žalbe zainteresovanoga lica ispitivati samo već izdana uvjerenja, a ne i odluke općinskih vlasti, kojima se odbija molba za izdanje zemljoradničkoga uvjerenja.

Sresko načelstvo u Sv. I. Z. je ustupilo rješenjem od 5. veljače 1937. br. 1342 spis na nadležnost sreskomu sudu, jer da navedenu žalbu ima sud riješiti. Kako je prema tome nastao negativni sukob nadležnosti izmedju suda i upravne vlasti, to je povodm prijave sreskoga suda u Sv. I. Z. od 25. veljače 1937. R. 33/I-1937. u smislu § 48. st. 5 br. 1. i 104. Zns. valjalo taj sukob riješiti.

Stol sedmorice je u vijeću od pet sudaca taj sukob riješio, kako je gore u naslovu navedeno.

Iz razloga Stola sedmorice:

Prema propisu člana 2 st. 8 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i člana 8 st. 3 pravilnika za izvršenje te uredbe sud ispituje istinitost zemljoradničkoga uvjerenja povodom žalbe zainteresovanoga lica. Iako izričito nije ništa navedeno u tim propisima o pravnom sredstvu protiv odluke općinske vlasti o odbijanju zahtjeva za priznanje zemljoradničkoga svojstva ne može biti sumnje, da je samo sreski sud nadležan, da na prijedlog zainteresovanoga lica ispita i odluku o odbijanju priznanja zemljoradničkoga svojstva, jer ako je sreski sud nadležan da ispita izdano uvjerenje, pa da odbije zahtjev, onda je nadležan, da ispita odluku, kojom je općinsko odbila neko lice sa zahtjevom, da mu se prizna zemljoradničko svojstvo, ako to lice proti odluci općinske vlasti uloži žalbu.

Nadležnost upravnih vlasti u postupku oko izdavanja zemljoradničkoga uvjerenja je predvidjena samo u slučaju zavlačenja sa strane općinskih vlasti. Da je uredbodavac uistinu htio, da u slučaju negativnoga rješenja zahtjeva za priznanje zemljoradničkoga svojstva imaju doći do primjene propisi zakona o općem upravnom postupku (§ 114), on bi to u uredbi izričito propisao — tim prije, što je predvidio

i manje važniji slučaj zavlačenja, pa bi i bez toga izričitoga propisa onda bilo jasno, da su nadležne upravne vlasti.

Priopćio dr. Rucner Josip, tajnik Stola sedmorice.

I advokatski pripravnik se imade smatrati parničnim punomoćnikom stranke, pa stoga može i on biti razlogom za isključenje suca (§ 15. t. 8. grpp.).

Rješidba stola sedmorice od 15. siječnja 1937. Rek. 1946/1-1936.

(Zaključak Okružnoga suda u Sušaku od 26. rujna 1936. br. Pl. 211/2-1936.)

U parnici tužitelja A. proti tuženome B. radi D 6921.75 spp.

Okružni sud u Sušaku je ukinuo prvostepenu presudu i cijeli postupak, koji joi je prethodio do tužbe.

Stol Sedmorice nije uvažio rekurs uložen protiv gornjeg zaključka.

Iz razloga Stola sedmorice:

Parnično punomoćije izdano odvjetniku za vodjenje parnice vrijedi za njegovoga odvjetničkoga pripravnika (§§ 132., 133. i 136. grpp.), pa se i odvjetnički pripravnik imade smatrati parničnim punomoćnikom stranke.

Budući da je nesporno, da je odvjetnički pripravnik odvjetnika dra O.. J. O. sa presudnim sucem u tazbini drugoga stepena, ispravno nalazi prizivni sud u postupku provedenom na tužbu, ništavost iz propisa § 571. br. 1. grpp. (§ 15. br. 8. grpp), pa je pobijani zaključak prizivnoga suda opravdan i na zakonu osnovan.

Ako se prvostepena presuda i ukine iz razloga ništavosti, spomenutoga u § 571. br. 1. grpp., ne mora prizivni sud, već samo može u koliko postoje osobni za to razlozi, stvar sprovesti u mjesto parničnomu drugomu prvostepenomu sudu svojega područja (§ 572/3. grpp.).

Priopćio dr. Rošić Djuro, starješina suda u Kastvu.

Ako su stranke po općinskoj upravi upućene na redoviti sud, imade sreski sud, nadležan za dužnika, po vanparničnom postupku riješiti spor u pogledu smanjenja duga, troškova i kamata i uopće primjene uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

Rješenje Apelacionoga suda u Zagrebu od 21. travnja 1937. Pl. 2705/1937./1.

(Odluka Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 25. siječnja 1937. br. I. 23/1937-1.).

U ovršnoi stvari ovrhovoditelja G. M. iz Sv. I. Z. protiv ovršenika N. I. iz P. radi 6935 D spp.

Sreski sud u Sv. I. Z. je u rješenju ovrhovoditeljevog prijedloga pravije molbe prim. 26. siječnja 1937. I. 23/1937-1 na osnovu pravomoćno platežne zapovijedi od 22. svibnja 1932. br. 6330 gr. i po ovrhovoditelju utvrdjenog obračuna o visini i smanjenju ovršenikovoga zemljoradničkoga duga iz navedene platežne zapovijedi dozvolio ovršnu javnu dražbu ovršenikovih pokretnina uz prethodnu pljenidbu, procjenu i transferaciju istih te ovršnu sekvestraciju plodova ovršenikovih nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 150. i 952. k. o. H. i 570. k. o. B

Apelacioni sud u Zagrebu povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika je odlučio: Žalba ništovna i utok se uvažuje, te se pobijana odluka ukida i prvomu sudu nalaže, da prethodno na prijedlog ovrhovoditelja, prim. 26. siječnja 1937. I. 23/1937-1, u vanparničnom postupku donese rješenje prema propisu čl. 7. pravilnika Min. pravde od 31. listopada 1936. br. 108810, propisanoga na osnovu čl. 36. st. 3. i čl. 56. st. 2. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, a nakon pravomoćnosti istoga dalje po zakonu postupa. — Trošak pravnoga lijeka ostavlja se konačnomu rješenju stvari.

Obrazloženje: Prema navodu ovrhovoditeljevoga prijedloga odnosno molbe, prim. 26. siječnja 1937. I. 23/1937-1, za dozvolu ovršne dražbe ovršenikovih pokretnina i ovršne sekvestracije prihoda ovršenikovih nekretnina, njegova tražbina iz platežne zapovijedi od 18. svibnja 1932. br. 6330 gr. spram ovršenika, kojega priznaje zemljoradnikom po čl. 2. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, je nastala prije 20. travnja 1932.

Ovrhovoditelj kao vjerovnik iz čl. 36. uredbe o likvidaciji zemlj. dugova postupao je prema propisu čl. 1. i 9. pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810 i dostavio obračun o utvrdjenoj visini i smanjenju duga te godišnjem obroku i sačinjenu obveznicu na sniženi iznos duga za dužnika (ovršenika) nadležnoj općinskoj upravi Vanjski Sv. I. Z., kod koje izmedju ovrhovoditelja i ovršenika nije došlo do sporazuma, pa je rečena opć. uprava zaključkom od 19. svibnja 1937. br. 6108/1936. uputila stranke po čl. 2. cit. pravilnika na redoviti sud. Ovrhovoditelj je nato neposredno kod izvršenog suda, utvrdivši visinu i smanjenje duga iz platežne zapovijedi od 18. svibnja 1932. br. 6330 gr. prema čl. 36. st. 1. toč. b. na način predvidjen u st. 4. čl. uredbe o likvidaciji zemljorad. dugova, jer ovršenik dana 15. studenoga 1936. dospjeli anuitet nije platio, zamolio ovršnu dražbu ovršenikovih pokretnina uz prethodnu pljenidbu, procjenu i transferaciju istih te sekvestraciju prihoda njegovih nekretnina, koje mu je ovrhe izvršni sud pobijanom odlukom i dozvolio.

Ovršenik u ništovnoj žalbi i utoku, kojima pobija prvostepenu odluku, opravdano ističe, da je pobijana odluka preuranjeno donesena i da nije u skladu sa postojećim propisima, jer ovrhovoditelj, koji je po općinskoj upravi s razloga, što do sporazuma izmedju vjerovnika i dužnika glede utvrdjenja visine i sniženja duga te izdanja nove obveznice pred opć. upravom nije došlo, upućen po čl. 2. pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810 na redovni sud, nije prethodno postupao po propisima spomenute uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810. Ovaj pravilnik u čl. 7. u vezi sa čl. 2., ako su stranke po opć. upravi kao u nazočnom slučaju upućene na redovni sud, odredjuje, da Sreski sud, nadležan za dužnika, imade po vanparničnom postupku riješiti spor u pogledu smanjenja duga, troškova i kamata i uopće primjene uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

Prema tome je pobijana odluka, kojom su radi po samom ovrhovoditelju obračunatog iznosa od 6995 D. spp. dozvoljene protiv ovršenika zatražene vrste ovrhe prije, nego je za ovršenika nadležni sud, koji je u nazočnom slučaju sam izvršni sud, u vanparničnom postupku riješio medju strankama otvoreni spor u pogledu sniženja duga, troškova i kamata prema čl. 4. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, očito preuradjeno donesena i nije u skladu sa gore navedenim propisima uredbe i pravilnika, pa je uvaženjem žalbe ništovne i utoka valjalo pobijanu odluku ukinuti i prvomu sudu naložiti, da postupa prema uputama, danim u dispozitivnom dijelu ove odluke. — Trošak pravnog lijeka pridržan je konačnomu rješenju stvari.

Priopćio Roje J., starješina sreskog suda u Sv. Ivanu Zelini

Kako se ima razumijevati »prenos poduzeća« i nastavanje službe s obzirom na pravo na otpravninu (§ 334., stav 4. zak. o radnjama).

Osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 2. listopada 1936. Pl. 3009/36.

(Osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 13. ožujka 1936. III. Po 71/36-1).

Okružni sud u Zagrebu donio je osudu, s kojom se tužena tt. T. G. u Z. osudjuje, da plati tužiocu E. V. iznos od D 54.679 sa 5% kam. od 1. siječnja 1936. do isplate te parnični trošak u ⅓, dok se sa viškom tužbenoga zahtjeva odbija.

Iz razloga prvostepene osude:

Neprijeporno je medju strankama, da je tužilac od 1. studenoga 1921. stupio kao činovnik u službu tt. T. p. d. d. u Zagrebu, te je bio uposlen u kolonijalnom odjeljenju toga društva, koje se vodilo zasebno i koje je vodio tuženi kao potpretsjednik, član ravnateljstva i upravni ravnatelj tt. T. p. d. d.

Tužilac tvrdi, da se je utanačenjem od 11. ožujka 1931. taj odio izdvojio sa svom imovinom, koja je tom odjeljenju pripadala, a tako i sa činovništvom, koje je bilo u tom odjeljenju zaposleno, kao zasebna imovinska skupina, a koja se je i kao takova do tada vodila, i pripala tuženome, koji je to odjeljenje preuzeo kao samovlasnik. To tuženi ne poriče. Tužilac tvrdi, da je tim preuzećem tuženi preuzeo i sve obveze, a tako i dugove i sve obveze naprama činovništvu, kako su one postojale još kod T. p. d. d. U dokaz tih činjenica predlaže svjedoke K. I. i E. Ž. Tužilac je u travnju 1931. po tuženomu imenovan prokuristom. Dne 20. kolovoza 1935. mu je medjutim tuženi otkazao službovni odnošaj sa 31. prosinca 1935. Plaća je u času otkaza iznosila 6.350 D. Osim toga imao je novogodišnju nagradu u visini

jednom mjesečne plaće i posebnu godišnju tantijemu od D 15.000. Sve te činjenice tuženi priznaje.

Tužilac stoga traži tantijemu za god. 1935. u visini od D 15.000 8-struku mjesečnu plaću i isto toliki alikvotni dio godišnje nagrade kao otpravninu u iznosima od D 50.000 i 4.233 D 33 p., te isto toliki alikvotni dio godišnje tantijeme u visini od D 10.000 dakle ukupno 80.033 D 33 p. Od toga odbija primljenu specerajsku robu od 354 D 25 p. te prema tome utužuje iznos od 679.679 D 08 p.

Tuženi poriče, da bi preuzećem kolonijalnog odjela uopće preuzeo i obveze iz službovnog odnošaja tužioca, koji je prvotno bio činovnik T. p. d. d. Tvrdi, da taj odnos nije alteriran činjenicom, da je tuženi bio član ravnateljstva, upravljajući ravnatelj T. p. d. d. i da je vodio kolonijalno odjelenje, koje je preuzeo — i to na taj način, što je preuzeo stanovite imovinske dijelove T. p. d. d. Iz toga zaključuje, da ne prelaze ipso facto sva prava i obveze po zakonu kao kod prenosa čitavoga trgovačkog posla. Tvrdi, da je kontinuitet medju strankama odlučan za službovni odnos, a ne i kontinuitet rada u jednom poduzeću za pravo od traženja otpravnine. Tvrdi, da obrtni zakon, koji je važio za to pravno područje prije zakona o radnjama, nije poznavao propisa o preuzeću dužnosti plaćanja otpravnine. Konačno tvrdi, da izmedju tužioca i njega nije došlo do ugovora, kojim bi tužilac prihvatio ponudu novoga službodavca, da ga prima u službu uz priznanje vremena, ranije provedenoga u službi. To izvadia i iz tumačenja a contrario propisa § 334/4. z. o r. Tvrdi da u svakom slučaju tužilac nema prava na posebnu godišnju tantijemu od D 15.000, jer se je pismom od 19. prosinca 1931. naročito odrekao, da iz tih isplata za buduće pravi za sebe bilo kakvo pravo.

Pošto je svjedocima K. J. i E. Ž. utvrdjeno, da je tuženi doista preuzeo u cijelosti kolonijalni odio, koji je u T. p. d. d. sačinjavao uviiek posebnu imovinsku i poslovnu skupinu, te da je tim preuzećem preuzeo i činovnike tog odjelenia, dakle i tužioca sa svim obavezama naprama njima, koje je imalo T. p. d. d., i ako se uvaži da se prema tomu mora uzeti, da je na tai način tužilac ostao u istom poduzeću više od 10 godina, to ga svakako po § 333. z. o r. pripada otpravnina i to kao prokuristu u smislu toč. 13. dvostruka t. j. osmerostruka mjesečna plaća, u koju se ima uračunati i novogodišnja nagrada u alikvotnom dijelu.

Nazor tuženoga, da sa tužiocem nije sklopio nikakvoga naročitog ugovora niti je tužilac izričito pristao odnosno tražio, da mu se prigodom preuzeća tog odjela po tuženomu prizna i već do tada kod T. p. d. d. provedeno vrijeme službe, nema osnova, jer zakon ne isključuje tu mogućnost, da takov pristanak može i muče uslijediti, jer tumačenje propisa § 333. z. o r., koji predvidia, da službopriimac mora da odbiie da nastavi službu, a da mu prestane pravo na otpravninu, ne slijedi i protivno, da prihvat mora uslijediti izričito odnosno nekom naročitom pogodbom. Obzirom na razloženo nije se moglo uvažiti stanovište tuženoga, pa je stoga valjalo tužbenomu zahtjevu udovoljiti. Zahtjev tantijeme od D 15.000, kao i alikvotnog dijela te tantijeme kao otpravnine valjalo je odbiti. Tužilac se naime pismom od 19. prosinca 1931. izričito odrekao toga prava traženia i za buduće, a kako se tantijema prema propisima z. o r. može ugovarati slobodno medju strankama, to se može iste slobodno odreći.

Apelacioni sud u Zagrebu nije uvažio prizive, koje protiv prvostepene presude uložiše obje stranke, nego je prvostepenu presudu potvrdio.

Iz razloga drugostepene presude: Priziv obiju stranaka u glavnoj stvari nije osnovan. Prvi sud ispravno uzima na temelju činjeničnog stanja; koje je utvrdjeno raspravom te izvedenim dokazima, da je tužena stranka sa preuzećem posla cjelokupnoga samostalnoga kolonijalnog odjela T. p. d. d. preuzela i sve dotadanje namještenike toga odjela, a medju ovima i tužioca, te da nije trebalo posebnog izričitog ugovora izmedju tužioca i tužene. Prema tome je tužilac u času otkaza imao preko 10 godina neprekidne službe, pak ga pripada u smislu propisa § 333. z. o r., koji je u času otkaza bio na snazi, te imade retroaktivnu snagu na stečeno već pravo tužioca, pravo na otpravninu, koja se imade odmjeriti od plaće i novogodišnje nagrade. Tantijema, koju je tužilac dobivao ne ima značaj ugovorene plaće, te tužilac nije stekao pravo na tu vrstu nagrade. Ne dolaze dakle do primjene ustanove §§ 228. i 251. z. o r.

Presuda Apelacionoga suda postala je pravomoćnom, jer nijedna od stranaka nije uložila daljega pravnoga lijeka.

Priopćio dr Licht Aleksander, odvjetnik u Zagrebu

Tužbom na utvrdjenje po §-u 323. gpp. može se tražiti i utvrdjenje, da je neko pravo ili pravni odnos postojao, ako za to postoji pravni interes.

Rješidba Stola sedmorice od 15. siječnja 1937. Rev. 878/36.

(Osuda Sreskoga suda u Jastrebarskom od 4. travnja 1934. I. P. 226/1933., osuda apelacionog suda od 2. prosinca 1934. br. Pl. 1522/34.).

N. I. i D. u prisutnosti svoga oca M. su prodali J. J. i M. god. 1932. u proljeću 1 kravu i 2 komada svinja pod uvjetom, da prodavcima pristoji pravo to blago od kupaca natrag uzeti, ako kupci ne plate kupovninu do Miholja (29. rujna 1932.). Kukci J. J. i M. nisu platili kupovninu do ugovorenog roka, a nisu je platili niti nakon usmene opomene oca N. I. i D., Marka, pak su N. I. i M. dne 2 studenoga 1932. oduzeli J. J. i M. to blago i otjerali su ga svojoj kući. J. J. i M. tužili su samog N. M. radi smetanja posjeda i ovaj je konačnom odlukom od 10. srpnja 1933. osudjen radi smetanja posjeda i naložena mu je uspostava prijašnjega stanja t. j. da povrati tu kravu i svinje, koje obje su medjutim N. I. i D. prodali. Konačna odluka je potvrdjena po okružnom sudu. Sada podigoše N. I. i D. te N. M. proti J. J. i M. tužbu po §-u 323. grpp. na utvrdjenje, da je N. I. i D. pristojala prvome vlasnost svinja potonjoj krave i da su oni to blago prodali tuženima pod uvjetom, da im pristoji pravo isto natrag uzeti, ako tuženi do Miholja ne plate kupovninc, i da stoga tužiteliima pristoji pravo, da od tuženih traže natrag kravu i svinje, i jer su ih od tuženih dne 2. studenoga 1933. i ako samovlasno oduzeli, da im pristoji pravo to blago zadržati. Sutužitelj N. M. (koji je sudjen u smetanju posjeda) još uz to traži, da se utvrdi, da njemu nije pristojala vlasnost krave i svinja, pa da stoga on nije dužan tuženima tu kravu i svinje vratiti i u tom pravcu prijašnje stanje uspostaviti, kako mu je to naloženo konačnom odlukom. Pravni interes, da se to što prije utvrdi, nalaze u tom, što si tuženi svojataju to blago i što su na osnovu konačne odluke tražili, da im se vrati i već se zaprijetili N. M. ovršnim postupkom za oduzeće toga blaga.

Sreski sud je udovoljio u cijelosti zahtjevu tužbe.

Apelacioni sud je preinačio osudu prvoga suda i tužbu odbio iz ovih razloga:

Tužbu je valjalo odbiti, jer se nisu stekle pretpostave §-a 323. gpp. Utvrdjenje da je tužiocima pristojalo pravo vlasnosti uz istovremeno njihovo priznanje, da im ono više ne pristoji, nije nepripustljivo samo zato, što fali svaki pravni interes na takovo utvrdjenje, nego i zato, što se može pitati utvrdjenje da neko pravo odnosno pravni odnos postoji, a ne da je postojao, iako ne postoji više. Nedopuštena su i utvrdjenja, da su krava i dvije svinje bile prodane tuženima uz pridržanje prava natrag ih uzeti, ako ne plate cijene do Miholja. To su utvrdjenja pravno relevantnih činjenica, ali ipak činjenica, a ne ni prava ni pravnih odnosa. Utvrdjenje, da je bila sklopljena pogodba odredjenoga sadržaja, nije isto što i utvrdjenje, da postoje prava odnosno pravni odnosi, koji iz te pogodbe izviru, jer su oni mogli medjutim biti preinačeni odnosno i utrnuti na sve one načine, na koje se preinačuju odnosno utrnjuju prava i obaveza. Na takova se utvrdjenja ne može ni imati pravnog interesa. Fali svaki interes i utvrdjenju, da su tuženi ovlašteni zadržati kravu i praščiće, kojih nemaju, jer su ih — kako su to u tužbi naveli — odavna prodali.

Sve gori navedeno vrijedi i za negativna utvrdjenja, koja pita tuženi N. M. On cilja konačno onamo, da se utvrdi, da on nije dužan izvršiti, na što je bio pravomoćno osudjen konačnim zaključkom u postupku zbog smetanja posjeda. Osim svega drugoga tomu je njegovu zahtjevu na putu i prigovor rei judicatae. U pogledu pravnog interesa na odnosna utvrdjenja dodati je, da u postupku zbog smetanja posjeda ne dolaze u obzir pitanja pravne naravi, pa da dosljedno izmedju onoga, što N. M. hoće da utvrdi, i onoga, čim to hoće da poveže, nema veze odnosno prejudicijaliteta.

Uslovi, pod kojim je dopuštena tužba na utvrdjenje, javnopravnog su značaja i na to, da li su se in concreto stekli, ima se paziti po uredovnoj dužnosti u svakom stadiju postupka, pa kada priziv i ne bi bio u tom pravcu napao prvostepenu osudu, bilo bi se moralo osvrnuti na pitanje, koje se naravi utvrdjenja pitaju i postoji li pravni interes na što hitnije utvrdjenje.

Stol sedmorice je uvažio reviziju, preinačio presudu apelacionog suda i uspostavio prvostepenu osudu iz slijedećih razloga:

Tužioci pobijaju prizivnu osudu iz revizijskih razloga, navedenih u §-u 597. br. 3. i 4. gpp. Prvi revizijski razlog nalaze u tom, što prizivna osuda u protimbi sa stanjem spisa te sadržajem i zahtjevom priziva i povredom zakona ex offo uzima u obzir, da ne dostaje u §-u 323. gpp. odredjeni pravni interes za tužbu. Revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari nalaze u tom, da ne stoji nazor prizivnoga suda, da se ne može tražiti utvrdjenje, da je neko pravo ili pravni odnos postojao i da tu već zato, što to pravo odnosno pravni odnos ne postoji, ne može biti pravnog interesa na utvrdjenje, pošto po zakonu nije isključeno, da se traži i utvrdjenje takovog prava, ako zato postoji pravni interes, kao što postoji njihov interes, a osim toga, da ne stoji glede N. M., da ne može to tužbom tražiti radi rei indicatae, jer konačna odluka u smetanju posjeda ne može biti nikada res indicata, osim za činjenicu zadnjega faktičnoga posjeda i čina smetanja. Stavljaju predlog, da se prizivna osuda preinači i uspostavi osuda prvog suda i tuženici osude na platež troška prizivnog i revizijskoga postupka.

Revizija je osnovana: Pogrješno je naime stanovište prizivnoga suda, da se u nazočnom slučaju nisu stekle pretpostavke § 323 gpp. Ono, što tužioci I. D. i N. I. tužbom traže nisu činjenice, već pravni odnošaj, koji je postojao izmedju njih i tuženika, a to je kupnja uz resolutivni uvjet, a prema propisu §-a 323 gpp. nije isključeno, da se traži i utvrdjenje pravnih odnosa, koji su postojali, u koliko otuda mogu proisteći kakove pravne posljedice. Ne stoji niti stanovište prizivnoga suda, da je u onom, što tužilac N. M. traži već pravnosnažno presudjeno, jer je u parnici o smetanju posjeda sudjeno samo o posjedu i smetanju, a osim toga je ono, što tužilac N. M. traži, prejudicinalne naravi u pogledu njegovih daljih pravnih interesa.

Postoje dakle uslovi iz §-a 323 gpp., kako je to utvrdio prvostepeni sud, a kako je uzeo dokazanim, da su navodi tužbe istiniti, to je opravdan revizijski razlog iz §-a 597 br. 4. gpp., pa je stoga reviziju valjalo uvažiti i presuditi kako je navedeno u dispozitivu.

Priopćio Dr. Juraj Rendulić, odvjetnik u Jastrebarskom.

Nepoznavanje umanjene djelatne sposobnosti sukontrahenta je error in persona po § 871. i 873. o. g. z., koji čini pogodbu nevaljanom. Prodavalac iz dobavnoga posla ne može tražiti naknadu štete, ako nije prodao robu za račun kupca, koji se nalazi u zakašnjenju sa preuzećem robe i isplatom kupovnine.

Rješidba Stola sedmorice (datum nije naveden) Rev. 508/1-1937.

(Datum i broj osuda nižestepenih sudova nije naveden).

U parnici R. P. iz Z. tužitelja po skrbniku proti E. M. i R. D. radi naknade štete od 156.000, tuženih radi izmakle dobiti s razloga, što nisu od tužitelja preuzeli X komada živih zečeva po dobavnom ugovoru.

Okružni sud u Z. je odbio tužbeni zahtjev, da su tuženi dužni platiti tužiocu iznos od D 141.000 sa 5% kamata od 15. veljače 1936. do isplate i naknaditi mu parbeni trošak sve to u roku od 15 dnaa; nasuprot tome tužilac je dužan platiti solidarno tuženima parnični trošak u roku od 15 dana pod izvršbom.

Iz obrazloženja presude okružnog suda: Prigovor pomanjkanja parnične sposobnosti tužioca nije osnovan, jer je ugovor, na kojem se temelji tužbeni zahtjev, odobren po nadležnoj nadstarateljskoj vlasti, a zakoniti zastupnik tužioca je iskazan valjanim ovlaštenjem za podnešenje tužbe. Ispitivanje, kako je došlo do ovih odluka, ne spada u okvir nazočne parnice, jer se sudske odluke mogu pobijati samo putem redovitih pravnih lijekova, u koliko zakonom za konkretni slučaj nije posebno predvidjeno, da ih na poticaj zainteresirane stranke može mijenjati i sam onaj sud, koji ih je donio. Medjutim što se nazočnoga slučaja tiče, zaključkom Stola sedmorice, odjeljenja B, od 6. listopada 1936. Ut. 346/36-1 već je pravomoćno sudjeno, da tuženi uopće nisu legitimirani na pobijanje navedenih odluka.

Ne stoji ni prigovor, da ugovor nije valjan, jer da je tužioc kod sklapanja pogodbe tužene zaveo u bludnju prešućujući, da je pod skrbništvom, i jer je njegov pomoćnik dana 16. studenoga 1935. usmeno kao i pismeno izjavio, da ugovora ne prihvaća, te da ga proglašuje nevažećim i ništetnim. Sve kada bi bila istina, da se je tužilac gerirao kao punopravan, ova okolnost tuženima još ne bi davala pravo,

da proglase pogodbu nevaljanom, nego su oni, u smislu § 865 grpp. imali samo pravo zatražiti, da im se odredi primjeren rok za izjavu pomoćnika odnosno nadstarateliske vlasti.

Neprijeporno je, da su tuženi pismom od 15. studenoga 1935. dali pomoćniku tužioca trodnevni rok, da dade svoju izjavu; da je ovaj potonji 16. studenoga njima izjavio, da ugovora ne prihvaća, a 17. studenoga tu svoju izjavu opet opozvao, obavijestivši tužene ujedno, da će ugovor predložiti na odobrenje nadležnomu sudu; nadalje, da je pismom od 18. studenoga 1935. izjavio sam tužilac, da obzirom na dopis njegovog pomoćnika od 17. studenoga ostaje kod pogodbe i zahtijeva njezino ispunjenje, te da su tuženi dopisom od 23. studenoga 1935. bili obaviješteni, da je sud pogodbu odobrio zaključkom od 22. studenoga 1935.

Pitanje je sada, da li je pomoćnik bio ovlašten, da svoju izjavu od 16. studenoga 1935. opozove, te da li su tuženi bili dužni uzeti u obzir odluku suda, kojom je ta pogodba bila naknadno odobrena, obzirom na to, da ova obavijest o sudskoj odluci njima nije stigla u danom roku od tri dana. Pomoćnik tužioca ne samo što je mogao, nego je i morao tako postupati obzirom na propis § 233 o. g. z., jer se tu radilo o sklapanju pogodbe, koja se u nikojem slučaju ne može smatrati poslom, koji bi spadao na uredno gospodarsko upravljanje, pa makar i stajala tvrdnja tuženih, da se je tužilac ovakovim poslovima redovito bavio. Što se tiče promašenog trodnevnog roka, primijetiti je, da u smislu § 865 grpp. tuženi nisu bili ovlašteni, da rok za očitovanje pomoćnika jednostrano odrede, nego ga je trebalo ustanoviti sporazumno sa pomoćnikom tužioca odnosno u slučaju, da bi se bio ovakav sporazum pokazao nemogućim trebali su oni zamoliti sud, da im on odredi rok.

Ugovor je dakle valjan, no ipak je tužbeni zahtjev valjalo odbiti jer tužilac nema nikakovo pravo na naknadu štete niti je uopće dokazao, da mu je kakova šteta nastala. — Kako se razabire iz njegovoga dopisa od 18. studenoga 1935., on je pozvao tužene, da mu isplate drugi već 15. studenoga na platež dospjeli obrok kupovnine, davši im u tu svrhu ujedno naknadni rok do 19. studenoga i pozvavši ih, da se u istom roku s njime sporazume glede preuzeća prvih 600 za otpremu već spremljenih zečeva. Pošto se tuženi tome pozivu nisu odazvali, to je tužilac, ako si je htio zadržati pravo na naknadu štete, imao postupati u smislu § 351 i 352 trg. zak., t. j. on je trebao ili zahtijevati ispunjenje ugovora putem tužbe, postupajući kod toga prema propisu § 351., ili držeći se ustanova iz § 347 trg. zak. prodati robu na račun kupca. Pošto on nije izabrao ni prve ni druge alternative, nego je naprosto primio do znanja neispunjenje ugovora sa strane tuženih, to on u smislu § 352 zadnja rečenica nema sada više prava, da traži kakovu naknadu štete.

Apelacioni sud nije priziv tužitelja uvažio, već je prvosudnu osudu potvrdio, i to iz ovih razloga:

Prosudjujući i tumačeći posao iz dobavnog ugovora od 23. listopada 1935., koji stvarno za obje stranke sadržava apsolutni trgovački posao iz § 258 t. 1 i 2 trg. zak., proizlazi nedvojmno, da se dobava zečeva imala obaviti suksesivno u partijama kroz četiri mjeseca, dakle za trajanja opredjelienog vremena, po čem je po § 330 trg. zak. izvršenje imalo slijediti u toku ali prije izmaka svakoga mjeseca, a ne u točno opredjieljeni dan ili rok (§ 355 trg. zak.), pak je pogrješno naziranje tužiočevo, da se je radilo o fiksnom poslu u smislu § 355 trg. zak., kod kojega nema uporave odredbe § 354 trg. zak.

Kada bi se i prihvatilo pravno stajalište prvog suda, da je dobavni ugovor od 23. listopada 1935. valjan, da sadržaje tvrdu pogodbu — koje apelacioni sud ne usvaja — ne bi tužilac na temelju istoga mogao tražiti otštetu, i ako drži, da su tuženici u zadocnienju s isplatom kupovnine i s preuzećem zečeva, jer se nije pridržavao propisa §§ 351 i 352, te 347 trg. zak., kako to ispravno uzimlje pobijana presuda, i jer u vrijeme, kad je tužilac pismom od 18. studenoga 1935. dao tuženima naknadni rok za platež već 15. studenoga 1935. plative akontacije kupovnine od D 14.000 i pozvao ih na preuzeće prve partije zečeva od 600 komada, dobavni ugovor nije još bio za stran tužioca, kome je radi rasipnosti sudno oduzeta djelomična svojevlast, po starateljskoj vlasti odobren, pošto je to odobrenje uslijedilo naknadno tekar odlukom starateljskoga suda u Ptuju od 22. studenoga 1935. P. I. 94/26-9, pa tužitelj na temelju dobavnog ugovora dne 18. studenoga 1935. nije mogao niti bio ovlašten činiti bilo kakovih pravno relevantnih dispozicija i odredaba, a kada je tome tako, nema ni nedostataka u postupku prvoga suda u tome što nije provadjao po tužiocu ponudjene dokaze o šteti i visini štete.

Prizivni sud prihvaća pravno stanovište tuženih, koje su oni zastupali i u postupku pred prvim sudom kao i na prizivnoj raspravi, da za tužene iz dobavnog ugovora od 23. studenoga 1935. nije nastala nikakova obaveza i da ne postoji medju strankama valjana i tvrda pogodba. — Prema sadržaju parničnih spisa i utvrdjenjima prvog suda, tužilac je kod sklapanja pogodbe zatajio tuženima, da mu je radi raspinosti oduzeta djelomično svojevlast, a pomoćnik tužiočev G. A. nije ni znao za sklopljenu pogodbu, dok ga nisu naknadno tuženici o svem obavijestili, pa je osnovana obrana tuženih i prizivni je sud usvaja, da oni ne bi, da su kod sklapanja pogodbe znali za to svojstvo tužiočevo, pristali na pogodbu, u kojoj se radilo o poslu u vrijednosti od preko D 350.000, s tužiocem, koji se ne može samovlasno obogatiti i raspolagati sa svojom imovinom, a za kojega je suviše u parnici utvrdjeno, da nema imovine, kada mu je priznato siromaško pravo za vodjenje parnice, a upustio se u pogodbu, za izvršenje koje se hoće znatna raspoloživa novčana sredstva, pa ne bi bili sigurni, da će tužilac moći na vrijeme i u redu izvršiti preuzete obveze, pošto su i oni na toj pogodbi trebali sklapati sa svoje strane dalje dobavne pogodbe.

Stoga prizivni sud uzimlje, da po § 871 i 873 ogz. nije za tužene iz dobavne pogodbe od 23. listopada 1935. nastala nikakva obveza, a kamo li valjana i tvrda pogodba, iako ju je naknadno stareljski sud odobrio, i da stoga ne mogu odgovarati tužiocu za bilo kakvu štetu.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužitelja.

Iz razloga Stola sedmorice:

Prizivni je sud spor pravilno ocijenio s pravne strane, kad uzima, da tuženici s osnovom ne bi bili sklopili ugovora, kada bi bili znali, da je tuženiku zbog rasipnosti djelomično oduzeta svojevlast, i kada onako isto, kao što i prvostepeni sud uzima, da tužiocu ne pripada zahtjev za naknadu štete, jer se nije pridržao pretpostavaka, odredjenih u §§ 351 i 352 trg. zak.

Priopćio dr. Lav Sussman, odvjetnik u Zagrebu.

Tražbina sekvestrova nastala prije 20. travnja 1932. ne smatra se dugom zaštićenoga zemljoradnika, pa ju ovršenik imade platiti bez olakšica, a ne u roku od 12 godina.

Zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 23. travnja 1937. br. Pl. 992/1937.-2.

(Zaključak Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 30. siečnja 1937. br. M. 140/1928.).

U pravnoj stvari J. I. iz J. proti M. J. iz B. i dr. radi 1400 D. spp.

Sreski sud u Sv. Ivanu Zelini je utvrdio, da se tražbina sekvestrova nema smatrati dugom zaštićenoga zemljoradnika.

Okružni kao rekursni sud u Zagrebu povodom rekursa ovršenika je zaključio: Rekurs se ne uvažuje.

Obrazloženje: Pobijani je zaključak prema stanju stvari i po propisu čl. 3. st. 4. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova opravdan tim više, jer se upitna tražbina sekvestrova, koja se osniva na propisu § 433. grpp., ne može smatrati obavezom zemljoradnika privatno-pravnoga značaja iz čl. 3. st. 1. U. o. 1. z. d. Stoga rekurs kao neosnovan nije uvažen.

Priopćio Roje J., starješina sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini

O pljenivosti nužnoga dijela

Rješidba stola sedmorice, odj. B, od 23. ožujka 1937. Rv 671/34.

Dr. P. B. S. je dugovao na osnovu ovršive sudske nagodbe S-i iznos od D 200.000. Dne 26. srpnja 1928. preminuo je A. B. S., otac dužnika dra. P. B. S., a da u svojoj oporuci nije ovomu ništa ostavio, nego je oporučio na korist njegove djece. U ostavinskoj raspravi, koja se je po smrti, pokojnoga A. B. S. držala na 24. rujna 1928., pitao je dr. P. B. S., da mu se u pogledu njegovih nasljednih prava udijeli rok za razmišljanje od mjesec dana. Zaključkom dd. Split 23. X. 1928., je dozvoljena vjerovniku K. proti dru. P. B. S. ovrha putem zapljene tražbine do iznosa od D 500.000, koja pripada dru. P. B. S. proti ostavštini njegovog oca A. B. S. u ime nužnoga dijela. Zaključkom pak dd. Split 15. ožujka 1930. je dozvoljena istom vjerovniku proti istomu dužniku dru. P. B. S. ovrha putem zapljene prava

na nužni dio, koji ovomu pripada proti ostavštini njegovog oca A. B. S. Poslije zapljene slijednila je i doznaka. Vjerovnik S. je tada na ime dra. P. B. S. podnio tužbu proti ostavštini pk. A. B. S. za isplatu D 210.000 spp.

Prvostepeni je sud udovoljio tužbi, Apelacioni je sud tužbu odbio, a Stol sedmorice odj. B, je potvrdio presudu apelacionog suda sa ovim obrazloženjem:

Pravo na nužni dio ograničuje samo slobodu oporučivanja (§ 762 ogz.) i sastoji se u tome, da nužni baštinik, koji je odredbom posljednje volje prikraćen u svojem nužnom dijelu, može da, pozivajući se na zakon, sudbeno zahtijeva pripadajući mu dio (§ 729 ogz.). Tek, kada nužni baštinik lično istakne to svoje pravo na nužni dio, ulazi ono u njegovu imovinu i postaje imovinsko pravo. Prije tog isticanja, dok se još ne zna, hoće li se on uopće pozvati na to pravo, ne mogu njegovi vjerovnici da na to pravo vode ovrhu, jer ono još ne pretstavlja novčanu tražbinu obvezanikovu, da bi mogla biti predmetom ovrhe po § 294 i 303 o. r., a ne pretstavlja niti kakvo drugo imovinsko pravo obvezanikovo, da bi njegovi vjerovnici mogli voditi ovrhu po §§ 331 i 333 o. r.

Nesporno je u našem slučaju, da nužni baštinik (dr. P. B. S.) nije ni sudbeno ni vansudbeno istaknuo pravo na nužni dio u nasljedstvu svoga oca, preminuloga 26. srpnja 1928. Što više, njegove izjave u ostavinskoj raspravi na zapisniku sreskoga suda u Sinju od 24. rujna 1928. A 355/28 i njegovo poznije ponašanje, po ocjeni svih okolnosti, ne dopuštaju nikakav razuman razlog, da se posumnja o njegovoj volji (§ 863 ogz.), da se toga prava odriče (§ 939 ogz.), ako mu ono uopće pripada (§ 776 ogz.), budući je oporučitelj, mimoišavši njega, čiji bi nužni dio iznosio samo jednu desetinu vrijednosti ostavštine, ostavio njegovoj muškoj djeci veći nasljedni dio tj. jednu trećinu ostavštine. Rok od mjesec dana, što ga je bio pridržao za razmišljanje, je istekao na 24. listopada 1928., a da kroz to vrijeme njegov vjerovnik (»S-a«) nije stekao ovršno založno pravo, jer je zaključak sreskoga suda u Splitu (od 23. listopada 1928. E 3691/28) o zapljeni navodne novčane tražbine bio dostavljen obvezaniku na 1. studenoga 1928., a trećemu dužniku na 27. studenoga 1928., dok je zaključak sreskoga suda u Splitu od 15. ožujka 1930. Nc I 10/23 o zapljeni prava na nužni dio kao navodno imovinskoga prava bio dostavljen obvezaniku tek na 5. travnja 1930., a trećemu dužniku na 8. travnja 1930.

Istina, oba su gornja zaključka pravomoćna, kao što su pravomoćni i zaključak sreskoga suda u Sinju od 25. veljače 1929. E 2738/28 o doznaci zaplijenjene tražbine i zaključak sreskoga suda u Sinju od 12. rujna 1930. E 596/30 o ovlaštenju na ostvarenje prava na ruku dio putem tražbe. Ali, jer tjerajući vjerovnik (»S-a«) vodi nazočnu parnicu za ostvarenje nužnoga dijela i isplatu D 210.000 u ime svog obvezanika i u njegovu zastupstvu (§ 308 o. r.), može treći dužnik (tužena ostavština), da mu protiv traženja s uspjehom suprotstavi svaki prigovor, koji može da iznese prema nužnomu nasljedniku (obvezaniku), dakle i prigovor, da mu to pravo ne pripada, odnosno ako mu je pripadalo, da ga se je odrekao prije, nego ga je vjerovnik zahvatio ovrhom.

Već zbog gornjih razloga osnovano je odbijen tužbeni zahtijev. Neosnovan je, prema tome, sazvani revizijski razlog pogrješnoga pravnog presudjenja spora (br. 4 § 503 grpp.), što ga revizija ističe protiv prizivne presude. Nije stoga potrebno zaći i u pretres pitanja, nije li odbijanje tužbenoga traženja osnovano i na razlogu, iznesenom od tužene strane, da nužni baštinik u konkretnom slučaju nije mogao da uopće istakne pravo na nužni dio, jer da je toga prava lišen bio izričnim odnosno prećutnim razbaštinjenjem (bona mente — § 773 ogz. odnosno § 782 ogz), te na daljem razlogu, takodjer iznesenom od tužene strane, da je nužni baštinik već za života ostavitelja unaprijed primio više, nego što bi iznosio njegov nužni dio i što mu se po § 788 ogz. uračunava u nužni dio.

Ako prizivna presuda iz gornjega stanja stvari izvodi zaključak, da se je »nužni baštinik pokorio razbaštinjenju, pa bilo da je to razbaštinjenje slijedilo u formi pretericije »bona mente«, nije ona zato u protuslovlju sa parničnim spisima, pa je neosnovan i, u toj smjernici sazvani revizijski razlog po br. 3 § 503 grpp.

★

Primjedbe: Sa novelom iz god. 1922. u Austriji je izuzet iz ovrhe zahtjev na nužni dio, u koliko ovaj nije ugovorom priznat ili sudbeno istaknut (§ 290 br. 4 austr. o. r.). Ali prednovelska austrijska literatura, koja je nastala na osnovi sada kod nas važećeg ovršnog reda, zastupa mišljenje protivno onomu, koje je iz-

raženo u presudi Stola sedmorice. Neumann u svojem tumaču II. izdanje na str. 950 doslovce veli: »Dagegen ist die Exekution .... auf *Pflichtteilsansprüche* eines übergangenen Noterben zulässig *und zwar schon, bevor sie von letzterem geltend gemacht sind*«. I vladajuća praksa njemačkoga gradjanskog prava stoji na stanovištu, da se zahtijev na nužni dio radja u trenutku, kada nasljedstvo kome pripadne (Erbanfall) tako, da nužni dio nastaje po sili zakona, a neodvisno od volje ovlaštenika, dapače i proti njegovoj volji tako, da je sticanje prava na nužni dio definitivno i ovlaštenik to pravo ne može da odbije, nego ga se može samo odreći.

Pravo na nužni dio nije nasljedno pravo, nego jedna vjeresija nužnoga baštinika prama ostavštini. To pravo je jedno pravo, koje nužno pripada izvjesnim licima, koja stoje krvno blizu ostavitelju. U pomanjkanju pozitivnoga zakonskog propisa, koji protivno odredjuje, moramo stati na stanovištu, da se to pravo radja sa smrću ostavitelja (§ 545 o. g. z.). To pravo od toga trenutka nužno postoji. To pravo nastaje neodvisno od očitovanja volje onoga, komu to pravo pristoji. I prama tomu, dok to pravo nužnomu baštiniku pripada, dok to pravo nije utrnulo bilo odrekom bilo zastarom (§ 1487 o. g. z.), bilo inim načinom, koji zakon predvidja, podvrgnuto je ovrsi kao svaka druga vjeresija (§§ 290 i slj. te §§ 330 i slj. o. r.). Onaj, koji je to pravo zaplijenio i postigao zaključak o doznaci, stupa na mjesto nužnoga baštinika s pravom, da to pravo mjesto njega ostvaruje i u tom pogledu postojeći ovršni red ne čini nikakove razlike izmedju nužnoga dijela i ostalih imovinskih prava (vjeresija). Točno je, da dr. P. B. S. nije ni sudebno ni vansudbeno istaknuo pravo na nužni dio. On si je na ostavinskoj raspravi samo pridržao jednomjesečni rok za razmišljanje ,a onda je bio posve pasivan. Ali je smiono po tome zaključiti, da je nastupila odreka. Za takav zaključak ne nalazimo oslona u zakonu. Takove sankcije ne sadržava ostavinski patent (§§ 118 i 120 carske naredbe od 9. kolovoza 1954. d. z. l. br. 208) i nužni baštinik ima pravo, da traži svoj nužni dio u roku, predvidjenom od § 1487 o. g. z. Ako nužni baštinik u ventilatornom postupku nije svoje pravo na nužni dio istaknuo, taj propust ima za posljedicu samo to, da se ostavinska rasprava i bez njegova sudjelovanja nastavlja sa onima, koji na raspravu pristupe (§ 120 carske naredbe od 9. kolovoza 1854.).

Nema ovdje mjesta ni pozivanju na § 863 o. g. z. Prije svega taj propis ima u vidu konkludentne čine, medju koje se teško mogu ubrojiti i propustiti, a propuštanje isticanja prava na nužni dio može imati pravnih posljedica samo u slučaju, ako to propuštanje ispunja okvir zastare (§ 1487. o. g. z.). Prama tomu je dr. P. B. S. uvijek imao pravo, da traži (istakne) svoj nužni dio i to sve dotle, dok nije minuo rok, predvidjen u § 1487. o. g. z., odnosno dok nije slijedila odreka na to pravo, na način, koji zakon propisuje. A, dok je to pravo postojalo, vjerovnik dra P. B. S-a je imao, mislimo, pravo, da to pravo zaplijeni i, kada mu je isto na utjeranje doznačeno, da ga na ime dr. P. B. S-a ostvaruje.

Vrhovni sud u svojoj rješidbi postavlja tezu, da pravo na nužni dio postaje imovinskim pravom nužnoga baštinika i da ulazi u njegovu imovinu *tek onda, kada nužni baštinik sudbeno istakne svoj zahtjev na nužni dio*. Za tu i takovu tezu ne nalazimo uporišta u nikakovom zakonskom propisu, niti je vrhovni sud naveo koji zakonski propis, s kojim bi ovo svoje pravno stanovište opravdao. Naprotiv tomu prama dvorskom dekretu od 27. ožujka 1847 nužni baštinik je »po § 786 830 i 837 o. g. z. ovlašten, da pita za razdoblje, koje traje *od smrti ostavitelja* do stvarne isplate nužnoga dijela, polaganje računa u pogledu pripadajućega mu razmjernog dijela na dobicima, gubicima i plodovima ostavštine«. Ovo je najbolji dokaz, da nužni dio ostaje smrću ostavitelja i tim trenutkom ulazi u imovinu nužnoga baštinika tako, da nužni dio, i prije nego je po nužnom baštiniku sudbeno istaknut, ako je nužni baštinik preminuo, prelazi na njegove nasljednike i sastavni je dio njegove ostavštine, što se ne bi dogadjalo, kada bi stanovište ove vrhovne osude bilo pravno točno. Konačno, i prije nego je nužni nasljednik sudbeno istaknuo svoje pravo na nužni dio, može svoj nužni dio i ustupiti i založiti, što sve ne bi mogao, kada bi bilo točno stanovište vrhovnoga suda.

Kako je gore rečeno austrijski je zakonodavac novelom od god. 1922. izuzeo od zapljene zahtijev na nužni dio, u koliko ovaj nije ugovorom priznat ili sudbeno istaknut. Jasno je, da zakonodavac nije mogao, da izuzme iz ovrhe nešto, što ne postoji kao imovinsko pravo i što je inače nepljenjivo. Baš zato, jer je tu postojalo jedno pljenivo i imovinsko pravo, austrijski ga je zakonodavac izuzeo iz ovrhe, a to je učinio jamačno s razloga, da, protiv volji nužnoga baštinika,

osujeti bolno raspravljanje o razlozima razbaštinjenja i o dan m mu predujmovima.

Zahtjev nužnog baštinika sastoji se u vjeresiji prama ostavštini odnosno prama nasljednicima (Dvorski dekret od 31. siječnja 1844). U tome je na čistu i praksa i literatura. U smislu gornjih razlaganja taj zahtjev, nazvali ga novčanom tražbinom ili imovinskom pravom, je sastavni dio imovine nužnoga baštinika od trenutka smrti ostavitelja i kao takav je podvrgnut pljenidbi i prije, nego je taj zahtjev sudbeno istaknut od nužnoga baštinika. Sa stanovišta našega ovršnog reda pljenjivost toga zahtjeva ne može se nikada postaviti u pitanje de lege lata prosto s razloga, jer o. r. taj zahtjev ne izuzimlje od ovrhe. O tom se može govoriti samo delege ferenda.

Priopćio dr. Pederin R., odvjetnik u Splitu.

Sprečavanje mučeće ponove (prećutnog obnovljenja) uporabne pogodbe, koje prema §-u 1115. ogz. biva na izvjesno vrijeme, ne može se vršiti otkazom.

Rješidba Stola sedmorice od 5. veljače 1937. Rev. 110/1-37.

U gradjanskoj pravnoi stvari tužiteljice M. H. protiv tuženice F. radi otkaza najma spp. Sreski sud u Z. je uzdržao otkaz na snazi, dok je Okružni kao prizivni sud u Z. uvaženjem priziva tuženice preinačio prvostepenu presudu i tužiteljičin otkaz ukinuo.

Stol sedmorice nije reviziju tužiteljice uvažio i time potvrdio presudu prizivnoga suda.

Iz razloga Stola sedmorice:

Nižestepeni sudovi utvrdjuju, da uporabno-pravni odnos izmedju tužiteljice i tuženice postoji temeljem ugovora od 24. kolovoza 1926. Taj ugovor sadržaje uporabnu pogodbu sa unaprijed ugovorenim izvjesnim trajanjem tuženičke porabe uporabnoga objekta, tj. do 31. srpnja 1931., te sa mjesečnim plaćanjem najamnine. Ta je pogodba imala dakle prestati u smislu §§ 1449. i 1113. ogz. izminućem ugovorenoga vremena. Utvrdjeno je dalje, da je uporaboprimac i nakon izminuća ugovorenoga vremena nastavio s porabom uporabnoga objekta, a da se porabodavac nije tome protivio. Nastupila je dakle medju parničnim strankama mučeća ponova pogodbe (§ 1114. ogz.), koje se trajanje ima prosudjivati prema propisu § 1115. ogz. Pošto se prema ugovoru od 24. kolovoza 1926. imala najamnina plaćati mjesečno, to je izminućem dana 31. srpnja 1931. stari najamni ugovor u smislu §§ 1114. i 1115. ogz. produžen mučke na dalji mjesec dana i tako dalje sve do sada odnosno do časa učinjenoga otkaza. To sve pravilno utvrdjuje i ocjenjuje prvostepena, kao što i prizivna presuda.

Prema utvrdjenomu činjeničnomu stanju medju strankama postoji mučeća ponova uporabne pogodbe (§§ 1114. i 1115. ogz.). Prema propisu § 1115. ogz. mučeća ponova uporabne pogodbe biva pod istim uvjetima, pod kojima je pogodba prije bila sklopljena, a iznimka nastaje tek u pogledu trajanja pogodbe. Ako je dakle prvobitna pogodba sklopljena sa odredjenim rokom trajanja, to ima da vrijedi i za mučeću ponovu podogbe. Takove pako pogodbe prema propisu §§ 1113. i 1449. ogz. prestaju, kada mine vrijeme uporabno, a da se predusretne mučećoj ponovi uporabne pogodbe, predvidja gradjanski parnični postupnik po § 662., odnosno § 664., prema tome, da li uporabno vrijeme još nije proteklo ili je već proteklo. Kod takovih dakle pogodaba nema mjesta otkazu, koji je predvidjen za pogodbe iz § 1116. ogz. Prizivna dakle presuda, stojeći na tom stanovištu, ne osniva se na pogrešnoj pravnoj ocjeni stvari, pak stoga nije niti revizijski razlog iz § 597. br. 4 grpp. osnovan.

Priopćio dr. Trgovčević Josip, tajnik Stola sedmorice

Je li dozvoljeno u mandatnom ostupku preinačenje tužbenog zahtjeva?

Rješidba Stola sedmorice od 15. travnja 1937. Rev. 456/1-1936

Jedna banka je podijelila braći P. amortizacijoni zajam, koji je bio hipotekarno osiguran na njihovoj kući. Ovu je kuću, opterećenu sa ovom hipotekom, kupio P. R., pak je banka-vjerovnica na osnovu zemljišnog izvatka i zadužnice sklopljene izmedju nje i braće P. postigla od okružnoga suda u Zagrebu u smislu

§ 641 gr. p. p. platni nalog dd. Zagreb 4. travnja 1935., s kojim je P. R-u bilo naloženo, da u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe isplati banci-vjerovnici iznos od D. 84.869.52 spp.

Na ročištu, urečenu uslijed prigovora tuženika P. R., tužiteljica je preinačila tužbeni zahtjev pretvorivši ga u hipotekarni (§ 466 o. g. z.), te je isti u preinačenom obliku glasio ovako: »Tuženi P. R. dužan je za 15 dana pod prijetnjom ovrhe dozvoliti, da se iz njegovih nekretnina, upisanih u Z. U. 4253, namiri tražbina tužiteljice«.

Prvostepeni sud u Zagrebu je donio presudu: »Platni nalog uzdržaje se u kreposti u suženom obliku tako, da isti ima glasiti: Tuženi P. R. dužan je za 15 dana pod prijetnjom ovrhe dozvoliti, da se iz njegovih nekretnina, upisanih u Z. U. 4253, namiri tražbina tužiteljice . . . «

Apelacioni sud u Zagrebu je uvažio priziv tuženog P. R., te je preinačio prvostepenu presudu i ukinuo platni nalog.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tužiteljice, preinačio prizivnu presudu i uspostavio prvostepenu presudu tako, »da je tuženik u prvostepenoj presudi navedene svote dužan platiti u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe na nekretnine, upisane u Z. U. 4253«.

Obrazloženje: »I ne upuštajući sen u pitanje, da li je prizivni sud mogao tužbu odbaciti li je valjalo odrediti ročište za usmenu raspravu, jer iz osude prizivnoga suda nije vidljivo, s kojega je razloga tužba odbačena, osnovan je revizijski razlog iz § 579 br. 4 grpp. Iz mandatnen tužbe se vidi, da je izdanje platnoga naloga traženo protiv tuženika kao hipotekarnoga vjerovnika. — Da se može izdati platni nalog i protiv hipotekarnoga dužnika slijedi iz propisa § 642 grpp. u vezi s §§ 461 i 464 ogz. te naredbe od 19. rujna 1860. — Mandatnoi je tužbi priložena zadužnica osobnih dužnika (§ 641 br. 3 grpp.), a priložen je i zemljišnoknjižni izvadak o prenosu založenih nekretnina na tuženika P. R. (§ 642 grpp.), prema čemu predleže svi uslovi za izdanje platnog naloga protiv tuženika kao hipotekarnoga dužnika.

Sam medjutim petit tužbe nije udešen protiv tuženika kao hipotekarnoga već osobnoga dužnika, pa je uslijed prigovora tuženika tužiteljica tečajem postupka izmijenila petit, ali ni taj nije ispravno udešen. Hipotekarni je dužnik naime dužan platiti odnosni iznos u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe (ivršenja) na odnosne nekretnine, zalogom opterećene. Odnosna izmjena petita nen može se smatrati nedozvoljenom preinakom tužbe.

☆

Primjedbe: Ne ćemo se u tijesnim granicama ovih primjetaba baviti pitanjem, da li je dopustiv mandatni postupak proti hipotekarnom dužniku, koji nije istodobno i lični dužnik i u pogledu kojega se ispravama, označenim u § 641 gr. p. p. nije dokazalo, da je obaveza prešla na njega. Sam zemljišnički izvadak, iz kojega proizlazi, da je netko postao vlasnikom nekretnine, hipotekom opterećene, ipak ne može da nadomjesti onu ispravu, koja je spomenuta u §§ 641 i 642 gr. p. p. 8sto tako ne ćemo da pokrećemo pitanje, da li je hipotekarni zahtjev podesan, da bude predmetom tuženoga zahtjeva u mandatnom postupku koji dozvoljuje ostvarivanje tražbine u novcu ili u drugim zamjenjivim stvarima (§ 641 gr. p. p.), dok hipotekarni zahtjev pretpostavlja ostvarivanje jednoga trpljenja, jednoga dozvoljavanja po tuženiku. Sa ovim primjedbama pokrećemo samo pitanje, je li po zakonu dopušteno preinaečnje tužbenoga zahtjeva u mandatnom postupku, a poslije podnešenih prigovora i na raspravi urečenoj u povodu podnesenih prigovora, iza kako je istekao rok od 15 dana, dozvoljen za podnošenje prigovora. To pitanje, mislimo, nije Stol sedmorice sa gore spomenutim svojim rješenjem ispravno riješio.

Mandatni postupak spada medju »naročite vrste postupka«, pak je sistematski medju te naročite vrste, i uvršten u §§ 641 i slij. gr. p. p. Kod mandatnoga postupka, ako su obistinjeni uslovi iz § 641 gr. p. p., ne uriče se ročište, nego se donosi platni nalog. Ako se proti platnom nalogu podignu sa strane tužene stranke prigovori, onda se raspravlja samo o tom, ima li se platni nalog održati na snazi, ili se ima ukinuti. Rasprava, koja se uriče uslijed prigovora, ima da odluči o sudbini platnog naloga onakova, kakav je u mandatnoj tužbi formuliran. I za to zakon propisuje, da »u presudi, kojom se rješava pravni spor, treba izreći, da li se platni nalog održava na snazi ili se i u koliko se ukida (§ 647 gr. p. p.). Prama tomu već iz te odredbe zakona jasno proizlazi, da je preinaka tužbenog zahtjeva nedopuštena i da se presudom odlučuje, da li se platni nalog, kakav je u tužbi formuliran, ukida ili osnažuje.

Da je preinaka tužbe u mandatnom postupku nedopuštena, proizlazi i iz slijedećih razmatranja: Kada je platni nalog uručen tuženiku, onda se ovaj proti platnomu nalogu brani prigovorima. Tuženik mora te prigovore, da podnese u roku od 15 dana (§643/III gr. p. p.). Kasnije podnesene prigovore mora sud odbaciti i ne smije uzimati u obzir prigovore iznešene tek na usmenoj raspravi (§643/IV. gr. p. p.). Jednaka odredba proizlazi i iz § 645/II gr. pp.

Kada bi bilo točno stanovište, da se platni nalog u mandatnom postupku može preinačiti, onda bismo došli do ovoga apsurda: Tužitelj preinači na raspravi tužbeni zahtjev na način, koji tuženi nije ni predvidio, ni mogao predviditi ni morao predviditi u trenutku, kada je sastavljen prigovor proti mandatnomu platnomu nalogu. Prama tomu njegovi prigovori proti platnomu nalogu ne mogu sadržavati prigovore proti onomu budućem platnom nalogu, koji će tužitelj formulirati na usmenoj raspravi. Kada je tužitelj na usmenoj raspravi preinačio platni nalog, onda je prošlo 15 dana od dana, kada je tuženiku uručen platni nalog, i on ne može, jer vandobno, da podiže nove prigovore proti preinačenomu tužbenom zahtjevu (§ 643 i 645 gr. p. p.). A nije samo to, jer tuženik ne može uopće na raspravi da iznosi prigovore (§§ 643 i 645 gr. p. p.), koji svi moraju da se pismeno iznesu u onim prgovorima, koji se u roku od 15 dana podnose. I konačno rasprava je ograničena na same prigovore (§ 645/III gr. p. p.). Možemo li zamisliti takovu apsurdnost kod zakona, koji stoji na načelu »Audiatur et altera pars«, možemo li zamisliti takovu nemogućnost, da zakon dozvoljava tužitelju, da na raspravi postavi novi tužbeni zahtjev, a da se tuženiku izričito zabrani, da se proti tomu novom tužbenom zahtjevu brani, jer — kako je rečeno — tuženi mora da svoju obranu usredotoči u one prigovore, koje je u roku od 15 dana podnio, jer se kasnije podneseni prigovori moraju odbaciti i ne smiju se uzimati u obzir prigovori, iznešeni tek na usmenoj raspravi (§ 643 i 645 gr. p. p.).

Ali ima još nešto. Prama naredjenju iz § 647 gr. p. p. »u osudi, kojom se rješava spor treba izreći, da li se platni nalog održava na snazi ili se i u koliko se ukida«. U nazočnom je slučaju platni nalog dd. Zagreb 4. travnja 1935. glasio na isplatu iznosa od D. 84.869.52.

Medjutim na raspravi preinačeni tužbeni zahtjev glasi, da je tuženik dužan dozvoliti, da se tužiteljica naplati iz njegovih nekretnina. Razlika je dakle i previše velika izmedju platnoga naloga dd. Zagreb 4. travnja 1935. i ovako preinačenoga tužbenoga zahtjeva, koji je bio »osnažen.

Doduše prvostepeni je sud kazao, da se »navedeni platni nalog uzdržava u kreposti u suženom obliku«. Ali i to nije točno. »Suženje« tužbenoga zahtjeva znači, da se pita ista stvar, ali u manjem obujmu. Ali treba da ostane ista stvar. U konkret. slučaju, kada se je sa tužbom pitao izvjestan iznos u novcu, »suženje« tužb. zahtjeva nastaje, kada se pita manji iznos od prvotnoga. Ali u nazočnom slučaju tužitelj sa novim tužbenim zahtjevom nije pitao manji iznos od prvotno tražnoga, nego je pitao, da tuženik mora nešto dozvoliti, nešto trpieti. Novi tužbeni zahtjev prama tomu ne pretstavlja jedan manji tužbeni zahtjev prama prvotnomu, nego jedan novi tužbeni zahtjev, koji je sasvim različit od prvotnoga.

Šteta je, da je vrhovni sud u svom obrazloženiu ostao samo kod tvrdnje: »Odnosna izmjena petita ne može se smatrati nedozvolienom prinakom tužbe«, a da to svoje stanovište nije podrobno obrazložio, s obzirom na razloge tuženika, koji je sve ove momente iznio u svojem revizijskom odgovoru.

Priopćio dr. Pederin R., odvjetnik u Splitu.

b) Kazneno

Subjektivni pokušaj (§ 32/II. k. z.) — Pojam i uvjeti kažnjivosti.

Rješidba Stola sedmorice od 8. travnia 1937. Kre. 316/3-36.

Okružni sud u O. presudom od 28. travnia 1936. Kzp. 1051-35. oslobodio je od optužbe Ž. F. zbog djela iz §§ 31. i 316. br. 1. kz.

Prvostepeni je sud naime utvrdio, da je optuženik ušao u oštećenikov stan, pošto ga je otvorio patvorenim ključem u namjeri, da tamo nadje i ukrade novac,

pa je u toj namjeri pretražio sve ladice u gostionici, a jer u tim ladicama nije bilo novaca, pretražio je takodjer ormare i krevete u spavaćoj sobi i tek nakon toga se udaljio ne oduzevši ništa, budući da nije bilo novaca u stanu.

Prvostepeni je sud na takvo činjeničko stanje primijenio propis § 35. kz. uzimajući, da se započeto ali neizvršeno djelo kradje ne može kazniti, jer je optuženik dragovoljno odustao od izvršenja prije nego li je saznao, da je njegovo djelo otkriveno, a da se ne može govoriti o pokušaju na neprikladnom objektu, pošto novac, koji bi u nazočnom slučaju imao biti objektom kradje, uopće nije postojao.

Stol sedmorice kao kasacioni sud u Zagrebu je uvažio reviziju državnoga tužioca, poništio prvostepenu presudu i osudio optuženika zbog pokušaja zločinstva protiv imovine kradjom iz §§ 31. i 316. br. 1. kz na 10 mjeseci strogog zatvora.

Iz razloga presude Stola sedmorice: Prije svega slijedi iz utvrdjenog činjeničnoga stanja, da optuženik nije dragovoljno odustao od izvršenja namjeravane kradje novaca, nego je izvršenje djela izostalo jedino zbog toga, što novaca u stanu nije bilo, dakle s takovog razloga, koji je bio van dosega učiniočeve volje. Prema tome nedostaje glavni zakonski uslov dobrovoljne odustaje za primjenu § 33. kz.

Predleži dakle iznesena povreda materijalnog zakona iz § 337. br. 1. sl. b) kp., jer nema okolnosti, koja isključuje kažnjivost. Nužna posljedica toga je preinačenje oslobodjavajuće presude u osudjujuću, budući da predleži kažnjivi pokušaj.

Državni tužilac polazi očito sa stanovišta, da se u konkretnom slučaju radi o objektivnom pokušaju kradje, što medjutim ne stoji, nego samo subjektivni pokušaj, koji se blaže kažnjava. Kod subjektivnog pokušaja učinilac pretstavlja sebi položaj, koji u vanjskom svijetu ne odgovara stvarnosti zato, što je ili sredstvo, kojim je učinilac pokušao izvršenje krivičnoga djela, ili predmet, prema kojemu je pokušao izvršenje, takov, da se isto krivično djelo takvim sredstvom ni prema takovom predmetu ni pod kojim uslovima ne bi moglo izvršiti. Dovršenje djela je dakle kod izvjesnoga subjektivnog pokušaja u stvari apsolutno nemoguće, dok je kod izvjesnog objektivnog pokušaja pod nekim uslovima, tj. relativno nemoguće, dakle i relativno moguće.

Iz toga, što je za izvjesni pokušaj izvršenja krivičnoga djela, koje je apsolutno nemoguće izvršiti, ipak zaprijećena kazna, slijedi, da se ima kazniti zločinačka volja učiniočeva kao takova već sama za sebe, samo se je prema vanjskom svijetu ispoljila do takovog stepena, da se vidi, koje je krivično djelo ta volja imala da izvrši.

Držeći se sasvim jedino slova zakona iz § 32/II kz. dovoljno ispoljena zločinačka volja imala bi se kazniti u svakom slučaju, ali prema smislu i duhu zakona tome nije tako. Zakon naime ne može da zaštiti predmet, ili jasnije rečeno pravno dobro, proti kojemu je bila upravljena zločinačka volja, ako to pravno dobro u svijetu ne postoji. To s jednostavnoga razloga, što pravno dobro, koje u svijetu ne postoji, ne može uopće biti niti napadnuto, niti zaštićeno. Zato ispoljena zločinačka volja primjerice kod pokušaja ubijstva upravljena proti lješini ne može biti kažnjiva, budući da je zločinačka volja bila upravljena proti pravnomu dobru života dotičnika, a to pravno dobro života u svijetu više ne postoji, pa ne može biti niti napadnuto, niti zakonom zaštićeno.

I posebni dio kriv. zakonika pretpostavlja u svim slučajevima postojanje pravnoga dobra. Zbog toga nije dopušteno tumačiti jedan propis općeg dijela istoga zakonika onamo, da obuhvaća takodjer zaštitu jednoga pravnoga dobra, koje ne postoji, i na taj način dovesti u sukob opći dio sa posebnim dijelom istoga zakonika.

Zato ispoljena zločinačka volja kod pokušaja ubijstva upravljena proti živomu čovjeku, u svakom je slučaju kažnjiva, jer je volja bila uperena proti pravnomu dobru života dotičnika, koje dobro u svijetu postoji, dakle je kažnjiva i onda, kada je pokušaj izvršenja ubijstva započet pogrješno prema takovomu predmetu, da se ubijstvo, konkretno uzeto, ni pod kojim uslovima ne bi moglo izvršiti, jer je dotični živi čovjek bio na pr. na drugom mjestu.

Dosljedno tome zakon prema smislu i duhu svome kažnjava ispoljavanu zločinačku volju samo onda, ako postoje u svijetu pravno dobro, proti kojemu je ona bila uperena, bez obzira na to, da li je uperena objektivno ispravno proti predmetu tako, da je izvršenje djela bilo relativno moguće (§ 32/I Kz.), ili je uperena objektivno pogrješno prema takovom predmetu, da se isto krivično djelo ni pod koiim uslovima ne bi moglo izvršiti (§ 32/II kz.), t. j. da je izvršenje djela bilo apsolutno nemoguće.

U suglasju s tim je i sam propis § 31 kp., jer njegov tekst obuhvaća kako objektivni tako i subjektivni pokušaj.

U ovom krivičnom postupku pokušaj kradje novca pravno je potpuno istovjetan sa gore navedenim pokušajem ubijstva proti živom čovjeku, koji je bio na drugom mjestu. Zločinačka volja optuženika bila je upravljena proti izvjesnoj imovini (novac) oštećenika, koja u svijetu postoji, jer je oštećenik kućevlasnik i gostioničar, a pokušaj izvršenja kradje novca pogrješno je započet prema takovomu predmetu — ladice, ormari, gdje se novac pohranjuje; kreveti, u kojima se novac na selu sakriva —, da se kradja ni pod kojim uslovima prema dotičnim predmetima nije mogla izvršiti, budući da je sav novac oštećenika bio na drugom mjestu. Da je novac bio u stanu postojao bi objektivni pokušaj u smislu § 32/I kz. Što optuženik nije istom prigodom oduzeo koju drugu stvar, sasvim je neodlučno, jer je njegova namjera išla samo na kradju novca. Predleže dakle sve zakonske pretpostavke za kažnjivi subjektivni pokušaj kradje novca iz zatvorenih prostorija, kako ga predvidjaju propisi §§ 31 i 32/II kz. i dosljedno tome se u djelovanju optuženika stječu sva obilježja zločinstva kradje iz §§ 31 i 316 br. 1 kz.

S tih svih razloga valjalo je reviziju državnoga tužioca kao osnovanu uvažiti, pobijanu prvostepenu presudu na osnovu § 350 br. 5 kp. po održanom glavnom pretresu poništiti i presuditi kao u dispozitivnom dijelu ove presude, uzevši kod odmjeravanja kazne u obzir kao otežavnu okolnost, da je optuženik opasan po tudju imovinu, jer je više puta bio kažnjavan radi kradje.

Priopćio dr. Trgovčević Josip, Zagreb.

c) Upravno

K tumačenju §-a 20. izvršnog postupnika.

Osuda Upravnoga suda u Dubrovniku od 12. kolovoza 1936. U. 170/36/10.

Po § 20. izvr. postupnika (koji je usvojen iz § 15. austr. ovrš. reda) može se dozvoliti izvršenje radi naplate novčane tražbine protiv samoupravnih tijela i protiv ustanova, koje je nadležna vlast proglasila javnim i opće korisnim, te u koliko se ne radi o ostvarenju ugovornoga založnoga prava, samo u pogledu takvih sastavnih dijelova imovine samoupravnoga tijela ili pomenute ustanove, koja se bez povrede neposrednih javnih interesa može upotrijebiti za namirenje vjerovnika. Izjavu o tome, koji se imovinski predmeti moraju izuzeti od izvršenja iz razloga gore spomenutih, pozvane su, da daju državne upravne vlasti.

Uredbom 31. srpnja 1934. (Sl. Narodne od 3. kolovoza 1934.) uveden je § 20. izvr. post. u snagu za cijelu državu.

U jednoj ovrsi protiv općine u H. za naplatu novčane tražbine predložio je vjerovnik ovrhu sredstvom prisilne uprave općinskih električnih poduzeća te općine. Sresko načelstvo je dalo izjavu, da se bez povrede javnih interesa ne može voditi ovrha prisilnom upravom električnih poduzeća općine H. Banska uprava je odbila žalbu vjerovnika, koji je ustao tužbom na Upravni sud zbog poništenja rješenja Banske uprave.

Upravni sud u Dubrovniku je poništio odluku Banske uprave kao na zakonu neosnovanu. U obrazloženju se navodi: »Prema § 20. zak. o izvrš. i obezbjedjenju od 5. srpnja može se protiv samoupravnih tijela dozvoliti izvršenje radi naplate novčanih tražbina samo u pogledu takovih sastavnih dijelova imovine samoupravnoga tijela, koji se bez povrede neposrednih javnih interesa mogu upotrijebiti za namirenje vjerovnika. Državne vlasti su pozvane, da o tome daju izjavu.

Prema ovome zakonskom propisu, da bi imovina samoupravnih tijela, ovdje općine, bila izuzeta od izvršenja, potrebito je, da se radi o takovoj imovini općine, gdje bi se dozvolom izvršenja vrijedjali neposredni javni interesi. Sljedstveno, gdje nema povrede neposrednih javnih interesa, nema ni zabrane izvršenja, a pod neposrednim javnim interesima se razumiju takovi javni interesi, koji bi uslijed izvršenja doveli općinu u nemogućnost njenog pravilnoga funkcioniranja, medjutim u konkretnom slučaju niti se radi o ovrsi na jedan imovinski predmet, koji je sastavni dio općinske imovine, a kojom bi se ovrhom vrijedjali neposredni javni interesi, niti uprava vlast zasniva odluku o zabrani izvršenja o neposrednim javnim interesima, nego samo na štetnosti ovrhe po javne interese.

Ovdje se radi o dozvoli ovrhe putem prisilne uprave — salva rerum substantia — ograničenoj samo na prihod i korist, odnosno samo na višak prihoda od

električnoga poduzeća, koje je privatno-pravne naravi i koje sa općinom kao samoupravnom jedinicom nema veze, osim što to poduzeće vodi općina kao poduzeće trgovačke prirode.

Kraj ovakovoga stanja stvari imala je da bude poništena izjava prvostepene vlasti, jer nema u zakonu oslona.

★

Ovom prilikom upozoriti je na pogrješno pravno mišljenje u jednom tumaču o izvršnom postupniku, u kojem se § 20. tumači pogrješno u smislu, da se po istome proti samoupravnim tijelima smije voditi (uz privolu vlasti) samo ovrha za naplatu novčanih tražbina, a da je izvršenje radi ostvarenja nenovčanih zahtjeva (III. odsjek izvr. post.) nedopušteno. Baš obratno: Za izvršenje nenovčanih zahtjeva može se proti samoupravnim tijelima voditi izvršenje bez odobrenja upravne vlasti, a to je odobrenje ili izjava potrebna samo za izvršenje novčanih zahtjeva. Za nenovčana izvršenja (izručenja predmeta, prenos vlasnosti, ispražnjenje itd.), ne treba nikakove izjave, jer izvršni naslov, ne bi bio od suda ili ugovorom (koji treba da je odobren od nadzorne upravne vlasti) mogao biti osnovan, kada bi bio protivan javnim interesima.

Priopćio dr. Bulić Ivan, odvjetnik u Splitu.

Društvene vijesti

ZA KONGRES PRAVNIKA kraljevine Jugoslavije, o kojem smo u prošlome broju javili, da će se održati 3—5. listopada u Novome Sadu, utvrdjene su slijedeće teme:

1. Kako da se u novom Gradjanskom zakoniku uredi pravni položaj vanbračne djece? — Referenti gg. dr. Arandjelović Dragoljub, sveuč. prof. u Beogradu; dr. Eisner Bertold, sveuč. prof. u Zagrebu; Miloš Jovičić, pretsjednik Apelacionog suda u Beogradu.

2. Koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjeljivosti seljačkoga posjeda? — Referenti gg. dr. Ivšić Milan, prof. Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu; dr. Urbanc Anton, odvjetnik u Ljubljani; dr. Perić Živojin, sveuč. prof. u Beogradu; dr. Belić Radmilo, šef otsjeka beogradske općine; Dimitrijević Jovan, sudac sa Umke; dr. Ruždić, Mehmed, odvjetnik u Travniku.

3. Reforma propisa Gradjanskog parničnoga postupka o presudi uslijed izostanka i propuštanja. — Referenti gg. dr. Savković Jovan, kasac. sudac u Novom Sadu; dr. Zuglia Srećko, sveuč. prof. u Zagrebu; dr. Muha Miroslav, kasacioni sudac u Zagrebu; dr. Blagojević Vidan, sudac Okružnog suda u Beogradu i dr. Godina Dionis, odvjetnik u Beogradu.

4. Treba li povišivati kazne u krivičnom zakoniku za izvjesna krivična djela i da li treba smanjiti razmak izmedju maksimalne i minimalne kazne? — Referenti gg. dr. Ačimović Miodrag, sveuč. prof. u Subotici; dr. Danić Danilo, kasacioni sudac u Beogradu; Goslar Branko, zamjenik državnog tužioca u Ljubljani.

5. O potrebi kodifikacije radnoga prava. — Referenti gg. dr. Politeo Ivo, odvjetnik u Zagrebu; Jeremić Dušan, načelnik Min. soc. politike u Beogradu; dr. Bartoš Milan, sveuč. prof. u Beogradu; dr. Bajić Stojan, sudac Okružnog suda i priv. docent u Ljubljani; dr. Kestl Janko, pomoćnik upravnika penzionog zavoda za namještenike u Ljubljani.

6. O uposlenju stručnoga pravnog osoblja. — Referenti gg. Krizman Hinko, bivši ministar i odvjetnik u Varaždinu; dr. Andrejka Rudolf, načelnik Državne statistike u Beogradu; Jovanović Stojan, sudski inspektor Ministarstva pravde.

Predavanje »Uloga Vojvodine u razvoju našega prava« održat će dr. Pržić Ilija, sveuč. docent u Beogradu.

Umoljavaju se gg. referenti, da svoje referate dostave najkasnije do 10. kolovoza o. g. na adresu tajnika Kongresa pravnika, Hadži Melentijeva 40, Beograd. Isto se tako umoljavaju, da opseg referata ne predje 8 do 10 tiskanih strana uobičajenog formata Spomenice Kongresa.

Spomenica će biti gotova do 15. rujna, te će se moći na vrijeme dostaviti

učesnicima Kongresa. Referati će se tiskati latinicom ili ćirilicom, kako budu dostavljeni. Gg. referenti se mole, da ih pošalju po mogućnosti pisane pisaćim strojem.

Kako je već u predjašnjem broju javljeno, utvrdjen je članski ulog za Kongres 1937. jedinstveno sa D 60 za sve učesnike pravnike bez razlike zanimanja (javna, privatna i slobodna zvanja jednako), a sa D 50 za članove njihovih porodica. Nitko ne može biti učesnik Kongresa, koji nije član jednog od postojećih udruženja pravnika u Beogradu, Zagrebu ili Ljubljani. Prijave za članove Pravničkoga društva gajedno s uplatom članskoga uloga prima njegovo tajništvo (Svačićev trg 4/II.) počevši od 1. srpnja do 5. rujna, kada je zadnji rok za prijavu.

TKO I KAKO MOŽE ČLANARINU PLAĆATI? Prošloga mjeseca odaslali smo opomene svim članovima, koji su zaostali s članarinom pet godina i više, time, da ćemo ih u slučaju neplaćeža tužiti i šiljanje »Mjesečnika« obustaviti uslijed brisanja iz članstva. Neki ništa ne odgovoriše, dajući se utužiti, neki platiše sasvim, a neki zamoliše kraću odgodu. Medju potonjima nalazi se i jedan sudac iz vana. On nam je pisao pismo, koje radi iskrenoga a značajnoga prikaza jednoga dijela pravnika u državi donašamo ovdje doslovce. Ono glasi:

»Primio sam Vaše cij. pismo kao opomenu za moj dug. Vjerujte mi, da bih ja volio koliko i Vi, da Vam podmirim dug, jer sam se od časopisa dosta okoristio. — Vjerujte i to, da mi je danas — pod ovakvim materijalnim prilikama našim, činovničkim — nemoguće. I ako sam ja činovnik X godina, nemoguće mi je izlaziti na kraj sa sadanjom plaćom. Nas je na mojoj plaći 8 članova sa sluškinjom. Ja primam: 3.278 D mjesečno. Trošim za životne namirnice (radi poskupljenja) 1.400 D, za meso 400 D, kućna kirija 400 D (slab stan), služavki 100 dinara, svijetlo (sa velikom štednjom) 60 D, mlijeko 180 D, dvije rate po D 200 = 400 D, drva 200 D, razne članarine 50 D, 88 D; ostaje za odijelo: meni, ženi, četvero djece i majci, za duhan, kafu, za zelen i sve ostalo; a sami znate, da je to nemoguće, a da je činovnik i dalje ne zapetlja u dug. Ako ne bude što prije poboljšanje naših plaća, svašta će činovnici doživjeti, a sve na štetu same administracije. — Molim Vas, da sačekate bolja vremena sa Vašim dugom. Izvinite, ali je ovo iskreno rečeno i samo za poštovani naslov, jer mi je dosta bilo premještaja od god. 1930.—1936., sve bez predujma, uzimajući na mjenicu, a naplaćujući putni trošak poslije 2—3 godine, kada toliko izdam za mjenične kamate«.

Vjerujemo, da je piscu ovoga pisma zaista teško, a da je jednako teško i gotovo svim pravnicima, naročito onima u javnoj službi. Ali teškoća plaćanja bi bila daleko manja, kada bi se članarina plaćala redovito, te ne bi dolazilo do većih zaostataka. Ta dovoljno je, da činovnik stavi na stranu D 5 mjesečno, da uzmogne platiti nisku članarinu od D 60 godišnje, pa da Pravničkome društvu olakša žalj plaćanjem te niske članarine.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI U Zagrebu izabrala je na skupštini u svibnju svojim članovima dopisnicima u filozofičko-juridičkom razredu gg. dra Krbeka Ivu i dra Katičića Natku. Prvi je sveuč. profesor, a drugi odvjetnik u Zagrebu. Obojica su članovi odbora Pravničkoga društva. Čestitamo na tome odlikovanju!

Literatura

UPRAVNO, SUDSKO I CRKVENO RAZDJELJENJE i imenik prebivališta Savske banovine po stanju od 1. svibnja 1937. Priredio Statistički ured u Zagrebu. Izdala kr. uprava savske banovine. Tisak i naklada Zaklade tiskare Narodnih Novina u Zagrebu. — Ova knjiga uskrisuje u neku ruku ona izdanja, koja je bivša hrvatska autonomna vlada izdavala za svoje područje, i to baš u godinama 1889., 1892., 1895., 1903. i 1913. U njoj su izneseni najvažniji statistički podaci prema posljetcima posljednjeg općeg popisa stanovništva te na kraju knjige dodane geografsko-statističke karte Savske banovine sa podacima o gustoći, vjeroispovijesti i nepismenosti stanovništva Savske banovine. Knjiga se dijeli u opći i posebni dio, a ovaj opet u pet glavnih razdjela. Zadaća je općega dijela, da u prvome redu prikaže rad svih ureda i usta nova kr. banske uprave kao is tanje financijskih, sudskih, vojnih i crkvenih vlasti. Drugi, posebni dio uz već spomenute statističke podatke u prvome razdjelu, daje u II. razdjelu potanku sliku i najmanjih teritorijalnih jedinica, t. j. pojedinih prebivališta uz naznaku broja stanovništva, župe, parohije i osnovne škole. Naročito je važan IV. razdio s imenikom svih prebivališta na teri-

toriju Savske banovine sa naznakom najbliže pošte i telegrafa, te V. razdio, gdje se prikazuje rad nekadašnjeg zemaljskog povjerenstva za nazivlje općina i prebivalište na teritoriju Hrvatske i Slavonije. Mnoga su prebivališta nestala, napuštena, spojena s kojim drugim mjestom ili su razlučena. Neka su promijenila svoja imena i dobila novo ime, a najviše ih je dobilo kakav pridjev ili drugi dodatak za razliku od drugih istoimenih prebivališta, jer se je zem. povjerenstvo držalo načela, da na cijelom teritoriju Hrvatske i Slavonije ne smiju biti dva ili više mjesta jednakog imena. Javne vlasti, odvjetnici, župnici, novčani zavodi itd., trebat će svaki čas ovu knjigu, a ona će i javnim radnicima služiti kao dobra podloga za mnoga proučavanja. Da se dobije ova knjiga od 270 stranica, trebalo je mnogo pažnje i truda pak zato valja odati priznanje našemu zagrebačkome Statističkome uredu, a napose njegovu šefu dru. Dušanu Maruzziu, koji je preuzeo na sebe i dovršio taj težak i po svojoj vrsti u našoj državi jedinstveni posao.

Dr. ŠPEHAR MILAN: Savremeni smjerovi pomorskog prava. Osnova pomorskoga trgovačkoga zakona, izradjena po komisiji stručnjaka, imala bi sada biti raspravljena i u Narodnoj skupštini. Osnova je izazvala u interesiranim krugovima razmjerno veliki interes. Velimo »razmjerno«, jer kod nas nema baš mnogo stručnjaka iz pomorskoga prava. Taj interes očitovao se n. pr. u raspravi dra. Pallue Emila, koja je baš izašla u 5. broju ovogodišnjega »Mjesečnika«, te koja će — čini se — biti nastavljena, i u još nekim prinosima. Sušački odvjetnik dr. Milan Špehar kao stručnjak proučio je također osnovu i svoje primjedbe o njoj priopćio evo u ovoj posebnoj knjizi na 48 stranica. U njoj prigovara on osnovi prije svega nedostatak jedinstvene koncepcije, protuslovlje u manjkavom opisu brodarskih poslova, pogrješnost u sistemu te u tehničkoj razdiobi ugovora i napokon manjkavost u uskladjivanju s Haaškim pravilima. Pisac misli, da bi osnovu trebalo podvrći temeljitoj reviziji. Ne upuštajući se u ocjenu prigovora izrazujemo svakako mišljenje, da će ova stručna kritika osnove samo koristiti stvari.

DEVIZNO-VALUTNI PROPISI kraljevine Jugoslavije. — Bankovno i valutno odjeljenje ministarstva finansija je izdalo u posebnoj knjizi od 218 stranica (latinicom) sredjeno gradivo o svim dosada donesenim rješenjima i objašnjenjima u vezi s pravilnikom o reguliranju prometa devizama i valutama od 7. listopada 1931. Osim samoga pravilnika uneseni su u zbirku: Zakon o novcu od 11. svibnja 1931. s ugovorom izmedju države i Narodne banke za izvršenje ovoga zakona, zakon o kaznenim sankcijama i odredbe financijskog zakona, koje se odnose na odmjerivanje kazne. Za sudove, kada rješavaju sporove s inostrancima kao i za odvjetnike, koji zastupaju aktivne ili pasivne sporove inostranaca, ova je zbirka od znatne praktične vrijednosti.

Dr. BIĆANIĆ RUDOLF: Agrarna kriza u Hrvatskoj. 1873.—1895. Ovo je poseban otisak rasprave, koja je bila izašla u zagrebačkoj reviji »Ekonomist«.

Dr. LAPAINE STANKO: Pravni učinki sklenjenoga zakona po predhodnem načrtu jugoslovanskega državljanskega zakonika. Poseban otisak iz »Slovenkoga Pravnika« br. 5—6 1937.

Dr. KRAJČEVIĆ FRANJO: Radnička zaštita i radničko osiguranje. Ova je rasprava, koja je prva nagradjena iz SUZOROVOG »Fonda Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja« na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu izašla u zagrebačkoj »Radničkoj zaštiti« i iz nje otisnuta napose u posebnu brošuru.

Dr. MIRKOVIĆ GJORGJE: O zamerkama, koje se čine predlogu jugoslovenskog trgovačkog zakonika. Posebni otisak iz »Pravosudja«.

Dr. DABINOVIĆ ANTUN: Hrvatsko državno pravo u davnini. Prilozi za proučavanje postanka ugovora god. 1102. (pacta conventa) i trogirske diplome. Preštampano iz »Mjesečnika« br. 1—3 god. 1937.

Dr. ĆULINOVIĆ FERDO: Sudijsko pitanje. Beograd 1937. Posebni otisak iz »Pravosudja« br. 5—6 za god. 1937

PROJEKAT češkoslovačkog gradjanskoga zakonika 4. prosinca 1936. (Vládni návrh). Praha s. a.

VOCABULAIRE juridique redigé sous la direction de Henri Capitant. Paris 1936.

KERDANIEL EDOUARD: Témoignages. La Psychologie du témoin. Paris 1936.

DAUVILLIER JEAN ET CLERCQ CARLO: Le mariage en droit canonique oriental. Paris 1936.

BARTIN E.: Principes de droit international privé selon la loi et la jurisprudence françaises. Paris 1930, 1932, 1935. Tome: I, II, III.

ROSENGART LUTZ: La prescription de l'action publique en droit français et allemand avec l'examen des récents projets de réforme. Préface de Bernard Perreau. Paris 1936. (Nouvelle collection de l'Institut de criminologie de l'Université de Paris III).

BONNARD ROGER: Le droit et l'État dans la Doctrine Nationale-Socialiste. Paris 1936.

REDSLOB ROBERT: Les principes du droit des gens moderne. Paris 1937.

BRAAS A. Précis de droit pénal. Principes généraux de la répression; Commentaire du Livre Ier du Code Pénal. Législation sur le vagabondage et la mendicité; Législation de l'enfance. Bruxelles, Paris, Liège 1936.

EUSTATHIADÈS CONSTANTIN TH.: La responsabilité internationale de l'État pour les actes des organes judiciaires et le problème du déni de justice en droit international. Préface de Nicolas Politis. Paris 1936. Tome I, II.

FEROCI VIRGILIO: Istituzioni di diritto pubblico secondo la vigente legislazione fascista. (Costituzionale, Amministrativo, sindacale e corporativo). Seconda edizione. Milano 1936.

VIVIANI LEONARDO: Ente Acattolici e cattolici nel nuovo diritto pubblico italiano. Roma 1936.

FALCHI GIUSEPPINO FERRUCCIO. Diritto penale romano. Padova. Vol. I Dottrine generali. Seconda edizione 1937; Vol. II. I singoli reati 1932; Vol. III. Procedura 1937.

FLORIAN EUGENIO: Delitti contra il sentimento religioso e la pietà dei defunti. Delitti contra la libertà individuale. Milano 1936. (Trattato di diritto penale. 4. edizione. Titolo IV e titolo XII del libro II del Codice penale).

BONAUDI EMILIO: Principii di Diritto pubblico. Torino 1936.

LASKI HAROLD J.: The Rise of European Liberalism. An Essay in Interpretations. London 1936.

PROPAGANDA and Dictatorship. A Collection of Papers. Edited by Harwood Lawrence Childs. Princeton 1936.

CRIME Preventing —. A Kymposium. Edited by Sheldon and Eleanor Glueck. New York and London 1936.

SUPLLEMENT to 1926.: Revised Edition of the Law and Procedure of International Tribunals. Stanford 1936.

STERILIZATION, Eugenical. A Reorientation of the Problem. New York 1936.

KÜSTLER RUDOLF: Das österreichische Konkordatseherecht. Wien 1937.

SANDER FRITZ: Das Staatsverteidigungsgesetz und die Verfassungsurkunde der Tschechlowakischen Republik. Brünn—Wien—Leipzig 1936.

ENGEL SALO: Art. 5 und Art. 14 Satz 3 der Völkerbundsatzung. (Das Stimmrecht bei der Einholung von Gutachten des Ständigen Internationalen Gerichtshofes durch Völkerbundrat oder — Versammlung). (Thèse). Annemasse 1936.

RALSTON JACKSON H.: The Law and Procedure of International Tribunals. Being a resume of the views of arbitrators upon questions arising under the law of nations and of the procedure and practice of international courts. Revised edition. Standford, 1926.

Svaštice

PRILOG TUMAČENJU § 24. Z. O. Z. K. I § 822 OGZ. U VEZI SA § 74. GR. REDA OD 1855. GOD. — Po § 74. grunt. reda od 1855. god. mogao je vjerovnik ishoditi osiguranje svojih tražbina na ostavinska dobra i tražbine proti nasljedniku uknjižbom ili predbilježbom i prije učinjene uručbe, ali tek onda, kada baštinik preda svoju prijavu na nasljedstvo, sve to uz stege § 822. ogz. Ustanova pak § 24. z. o z. k. ne traži, da takova nasljedna prijava bude podnešena, te uopće ne propisuje uvjete, kada vjerovnik može tražiti osiguranje proti nasljedniku, nego upućuje na gradjansko pravo. § 24. z. o. z. k., glasi:

Gradjanskim zakonikom odredjeno je, ukoliko mogu nasljednikovi vjerovnici učiniti osiguranje na zemljištima ili tražbinama, što su pripali nasljedniku«.

Gradjanski zakon pak u § 822. odredjuje, da vjerovnici nasljednikovi mogu još prije, nego što je nasljedstvo prisudjeno nasljedniku, tražiti, da se na zapalo

nasljedno dobro stavi zabrana, zalog ili predbilježba. Nasljedno dobro pak zapalo je po § 545. ogz. redovito u času smrti pokojnika. Dočim vjerovnik po § 822 ogz. osiguranje na pokretna dobra može tražiti odmah, kada je nasljedstvo zapalo, nije to mogao učiniti i na nekretna za vrijeme kreposti staroga grunt. reda, jer je bio vezan ustanovom § 74. toga grunt. reda, koja je tražila, da bude predana nasljedna prijava. Kako u novom gruntovnom redu (§ 24. z. o z. k.) nema te stege, nema sada glede vjerovnikovog prava tražiti osiguranje proti nasljedniku u smislu § 822. ogz. nikakove razlike, da li se traži osiguranje na pokretnine ili na nekretnine.

Zastupajući ovo stanovište u konkretnom slučaju obratio sam se Okružnomu kao presudnomu sudu u Slav. Požegi te temeljem pravomoćne osude proti nasljedniku i uz priklop vjerovljenoga prepisa smrtovnice, iz koje je bilo vidljivo, da je dužnik sin te jedini zakoniti nasljednik vlasnika nekretnina, na koje sam tražio osiguranje, molio ovršnu uknjižbu prava zaloga uz stege § 822 ogz., koji prijedlog je navedeni Okružni sud rješenjem od 25. siječnja 1937. Po 10/1936. u cijelosti prihvatio.

Dr. Košutić Mirko u svojem tumaču zakona o zem. knjigama zastupa stanovište, da je § 74. grunt. reda od 1855. god. suglasan sa ustanovom § 822. ogz. u tom pravcu, t. j. da vjerovnik mora dokazati, ako traži osiguranje svoje tražbine proti nasljedniku, da je predana nasljedna prijava. Držim da to stanovište nije ispravno i da je uopće pogrješno tražiti neku vezu izmedju ustanova § 24. z. o. z. k. i § 74. staroga grunt. reda. Na taj se način dolazi do takvog tumačenja § 24. z. o. z. k., koje sigurno nije bilo u namisli zakonodavca, nego se, obratno, mora uzeti, da je zakonodavac namjerice eliminirao ustanovu § 74. grunt. reda, tim više što svojedobna stilizacija, da nasljednik mora predati nasljednu prijavu, uopće ne spada u gruntovno, nego u čisto gradjansko pravo.

Proti gore citiranoj odluci Okružnoga suda nije uložen rekurs, te je prema tome postala pravomoćna. Nu iz gornjih razloga držim, da on u cijelosti odgovara zakonu.

Priopćio dr. Brichta Oskar, odvjetnik u Slav. Požegi

GRADJANSKO PRAVNA ZAŠTITA ZA ŽENIDBU. Pod ovim naslovom donio je »Neues Wiener Journal« od 20. lipnja t. g. slijedeće: Muž N. N. je podnio po svojem pravnom zastupniku protiv M. M., znanca svoje žene, tužbu, kojom je tražio, da se M. M. imade kloniti svakoga saobraćaja sa njegovom ženom, da se i onako već slaba ženidbena zajednica još više ne uzdrma. Pravni zastupnik M. M-a je prije svega odbio tvrdnju o takovom ponašanju ovoga prema ženi N. N-a, koje bi moglo njihovu ženidbu poremetiti, a zatim ustvrdio, da se stavljeni po tužitelju zahtjev ne bi mogao provesti gradjanskopravnim putem, nego da postoji kazneni zakon, na osnovu kojega se mogu podnašati tužbe radi smetanja ženidbe i radi preljuba. Ovomu se je nazoru prikliučio i prvostepeni sud, te je odbio tužbu prema vladajućoj u tom ozbiru praksi bez provodenja dokaza. Povodom priziva tužitelja N. N-a je drugostepeni sud takodjer odbio tužbu, ali samo poradi toga, što su navodi u tužbi bili preslabi, da se omoguće dokazi. Inače je drugostepeni sud protivno dosadašnjem pravnom nazoru izjavio, da se jednomu suprugu mora priznati i gradjansko-pravni put u svrhu da spasi svoj privatni život. U obrazloženju se dalje navodi, da ne stoji u pitanju samo to, da li se jedan suprug može suprostaviti bilo kakovim načinom nametavanju stranca, koje konačno može dovesti do preljuba, nego se prije svega radi o tome, da li obiteljska prava uopće uživaju zaštitu zakona. Samo odredjenje jednoga prava u zakoniku je bez učinka, ako državna uprava ne dade na raspoloženje svoja prisilna sredstva za oživotvorenje toga prava. Pravo, koje se ne bi moglo oživotvoriti, ne bi bilo pravo. Ne postoji nikakov razlog za stanovište, da se upravo obiteljska prava ili možda pravo supruga proti smetačima ne bi mogla braniti državnim prisilnim sredstvima. Naročito u ženidbenoj zajednici treći nema mjesta niti pravno niti faktično. Ženidbenim ugovorom ne nastaje samo možda neki prosti obveznopravni vez medju obima supruzima, nego se što više time osniva čudoredni i pravni obiteljski odnošaj, koji država osobito štiti. Ovaj obiteljsko pravni i čudoredni odnošaj mora biti od svakoga poštivan i čuvan. Kao što se ne smiju strani miješati bez dozvole roditelja u odgajanje njihove dece, isto tako se ne smije nitko smetajući rivati u odnošaj supruga. Ne može se uvidjeti, zašto bi jedan suprug mogao istom putem kaznenoga suda zahtijevati odmazdu da počinjeno smetanje ženidbe, a ne već gradjanskopravnim postupkom obranu od prijetećega smetanja.

GOSPODI ČLANOVIMA NA UVAŽENJE!

Članovi nas doduše opskrbljuju rukopisima, ali premalo članarinom odnosno novcem. Mi ne bi, doduše, željeli da bude obratno, ali bi željeli ravnotežje u jednome i u drugome. Dok stvari tako stoje, molimo saradnike, da se izvole ustrpjeti kao što smo i mi strpljivi čekajući dugo, a dosta puta i uzalud, odaziv na brojne pozive na vršenje članskih dužnosti. I nota bene, ti su pozivi upravljeni pravnicima, koji znadu vrlo dobro, što su dužnosti, i koji svoje zvanje i egzistenciju osnivaju baš na tome, da sile gradjane na vršenje dužnosti. — Kako rekosmo, mi smo strpljivi, ali kad bi strpljivost bila i beskrajna, ne bi dostajala, da se s njom izdaje pravničkhi list, jer štamparija i ostali faktori pri tome ne primaju strpljivost pod gotov novac. Potreban nam je, dakle, ovaj. Zato po x-ti put pozivljemo članove, da plate članarinu. Koliko je svatko dužan, znade po posebnim opomenama, koje su bile upućene svakome pojedincu pred par mjeseci. Ako ste izgubili tamo priloženi uplatni list, dobit ćete takav in bianco kod svakog poštanskog ureda; ispunite na njemu broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice sa 35515 i pošaljite novac za namirenje članarine ili pretplate. Ako ne možete sve najednom, a ono u obrocima, ali počnite ipak jednom slati!

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB